

وزارت کشور

استانداری خراسان شمالی

کارگروه پژوهش، فناوری و تحول اداری استان خراسان شمالی

کمیته تخصصی پژوهش استان

عنوان طرح:

بررسی جامعه‌شناختی عوامل موثر بر تغییر ارزش‌ها در بین جوانان استان

**Examination of Sociological Factors of Values Changing Among
Northkhorasan Province Youths**

مجری: دکتر حسین اسکندری

استادیار دانشگاه بجنورد

همکار پژوهشی: دکتر کاظم کاظمی

استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان

ناظر: جعفر محمدی

زمستان ۱۳۹۲

بسم الله الرحمن الرحيم

ای در میان جانم و جان از تو بی خبر	از تو جهان پر است و جهان از تو بی خبر
نقش تو در خیال و خیال از تو بی نصیب	نام تو بر زبان و زبان از تو بی خبر
چون پی برد به تو دل و جانم که جاودان	در جان و در دلی، دل و جان از تو بی خبر
از تو خبر به نام و نشان است خلق را	وان گه همه به نام و نشان از تو بی خبر
شرح و بیان تو چه کنم زان که تا ابد	شرح از تو عاجز است و بیان از تو بی خبر
جویندگان گوهر دریای کُنه تو	در وادی یقین و گمان از تو بی خبر
عطار اگر چه نعره‌ی عشق تو می زند	هستند جمله نعره‌زنان از تو بی خبر

سپاس‌گزاری:

بنده همان به که ز تقصیر خویش عذر به درگاه خدای آورد
ورنه سزاوار خداوندیش کس نتواند که به جای آورد

(سعدی علیه رحمه)

بعد از حمد و سپاس خداوند، سپاسگزار همه دوستان و همکارانی هستم که این کمترین را در انجام این پژوهش یاری رساندند. به طور ویژه، لازم است از معاونت آموزشی و پژوهشی دانشگاه بجنورد، جناب آقای دکتر علی اکبر سلیمانیان و مدیر پژوهش دانشگاه، جناب آقای دکتر محمد شیخ‌زاده به خاطر فراهم کردن زمینه همکاری علمی بین دانشگاه بجنورد و استانداری خراسان شمالی تشکر داشته باشم. بدیهی است انجام این مهم از توان این کمترین خارج بود؛ به حق، انجام این کار پژوهشی مدیون همکاری افراد زیر است. خداوند یار و یاورشان باد:

- جناب آقای جعفر محمدی ناظر محترم طرح،
- دکتر کاظم کاظمی عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید باهنر کرمان،
- جناب آقای حمید درودی عضو هیات علمی و رئیس مرکز مشاوره دانشگاه بجنورد،
- دکتر احمد حیدرنیا عضو هیات علمی و مدیر گروه مشاوره دانشگاه بجنورد،
- دکتر هادی عباسی عضو هیات علمی دانشگاه بجنورد.

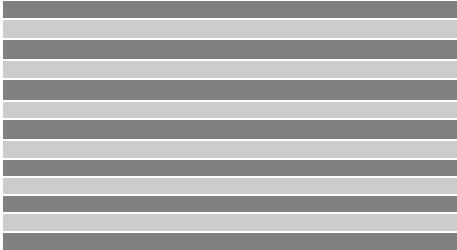
چکیده:

طرح پژوهشی حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی و از انواع کمی آن به شمار می‌رود. هدف این تحقیق بررسی وضعیت جهت‌گیری ارزشی جوانان استان خراسان شمالی و عوامل مؤثر بر آن است. این تحقیق بر چند فرض استوار است. نخست آنکه جامعه با تغییرات ارزشی روبروست. دوم اینکه برخی از آنها از منظر دینی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی از دید ناظران و متخصصان نامطلوب تلقی می‌شوند. و آخر اینکه برخی عوامل مرتبط با این تغییرات ارزشی جنبه جامعه‌شناختی دارند. با این فرضها، در این تحقیق تغییرات ارزشی در حوزه‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مورد مطالعه قرار گرفتند. بر اساس جداول آماری و طبقه‌بندی استاندارد، جامعه آماری تحقیق حاضر عبارتند از کل جوانان ۱۵ تا ۲۴ سال استان خراسان شمالی که بیش از ۴۵۰ نفر از آنها از دو جنس مرد و زن به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار تحقیق عبارت بود از پرسشنامه محقق ساخته‌ای که جهت‌گیری‌های مختلف ارزشی و عوامل مرتبط با آن را مورد سنجش قرار می‌داد. تحلیل داده‌ها نشان داد که جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان استان در سه مقوله زیر طبقه‌بندی می‌شود: ارزش‌های مذهبی-سیاسی، فرهنگی-اجتماعی، و اقتصادی. میانگین کلی نمره ارزشی جوانان استان در مقیاس بیست، برابر است با ۱۳,۴ که از متوسط بالاتر است اما با نمره مطلوب فاصله دارد. در بررسی عوامل مؤثر غیرانسانی، یافته‌ها نشان داد که جهت‌گیری ارزشی جوانان با میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما، و میزان مطالعه کتابها و مجلات غیردرسی رابطه مثبت معنادار دارد، اما با میزان استفاده از اینترنت و ماهواره قویاً رابطه منفی معنادار دارد. از بین عوامل انسانی، عوامل زیر به ترتیب از درجه اهمیت بیشتری نسبت به دیگری برخوردارند: پدر و مادر، دوستان، برادران و خواهران، معلمان و اساتید، همکاران. همچنین نمره جهت‌گیری کلی ارزشی دختران در حد معناداری بیشتر از پسران و ساکنین مناطق روستایی بیشتر از مناطق شهری است. از جمله پیشنهادات مهم حاصل از این پژوهش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تمرکز بر تربیت خانوادگی به جای تربیت فردی، توجه و تمرکز بر مهارت‌های دوست‌یابی و ارتباطی، از بین بردن گسست بین مربی و متربی، ایجاد تقوای حضور در کنار تقوای پرهیز و گریز. بی‌شک، نتایج تفصیلی این تحقیق، به طور ویژه برای نهادهایی چون آموزش و پرورش، مراکز آموزش عالی، سازمان تبلیغات اسلامی، اداره کل ارشاد اسلامی، نیروی انتظامی و صدا و سیما می‌تواند حاوی پیام‌های مفیدی باشد.

فهرست مطالب

۱	فصل اول: کلیات طرح پژوهشی
۲	مقدمه
۳	بیان مسأله
۷	اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۰	هدفهای پژوهش
۱۰	پرسشهای پژوهش
۱۱	متغیرها یا مفاهیم اساسی تحقیق
۱۲	کاربردهای پژوهش
۱۳	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش
۱۴	مقدمه
۱۴	ارزش‌ها: بنیادها و تعاریف
۱۸	تغییرات ارزش‌ها: علل و دلایل
۲۶	نظام ارزشی اسلام
۲۹	ارزش‌ها در جامعه معاصر ایران
۲۹	جوانان و تغییرات ارزشی
۳۱	مروری بر پیشینه پژوهشی
۳۴	فصل سوم: روش پژوهش
۳۵	روش پژوهش و جامعه آماری
۳۷	ابزار تحقیق
۳۹	روایی و پایایی ابزار پژوهش
۴۱	پرسشهای تفصیلی پژوهش
۴۳	فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

۴۴	مقدمه
۵۳	تحلیل تفصیلی هر یک از سوالات پرسشنامه
۷۵	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۷۶	مقدمه
۷۷	پاسخ به پرسش های پژوهش
۸۴	نتیجه گیری
۸۷	پیشنهادهای کاربردی
۸۸	پیشنهادهای پژوهشی
۸۸	محدودیت های پژوهش
۸۹	منابع و پیوست

فصل اول: کلیات طرح پژوهشی

مقدمه

ارزش ها اساسی ترین عنصر نظام اجتماعی هستند که با هدایت و کنترل آنها می توان جامعه را به سوی تعالی سوق داد. ارزش ها به عنوان عناصر فرهنگی تعیین کننده خوب و بدهای مربوط به هر شیء، واقعه یا پدیده، هستند و باید ها و نبایدهای اجتماعی را تعیین می کنند (پوریانی، ۱۳۸۷). نظام اجتماعی بر پایه این باید و نبایدها هویت خود را پیدا می کند که بر پایه میزان شباهت ها و تفاوت های بین آنها می توان ارزش های حاکم بر جوامع را تحلیل کرد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶، ص ۳۶). قوانین و هنجارهای اجتماعی در هر جامعه بر اساس ارزش های حاکم تدوین و تصویب می شوند. میزان ثبات و پایداری نسبی ارزش ها در جامعه به پایداری فرهنگ عمومی و قوانین کمک می کند و تحول مداوم و بحرانی شدن آن، فرهنگ عمومی را نیز با تغییر و تحولات عمده رو به رو می سازد (آزاد مرزآبادی، ۱۳۸۷). (به نقل از سراجی، یارمحمدی، میدانچی، ۱۳۹۱؛ ص ۲۴).

ارزش ها چه در سطح کلان یعنی در سطح اجتماع و چه در سطح خرد آن یعنی فرد، رفتارهای جمعی و فردی را تحت تاثیر مستقیم خود قرار می دهند. در واقع الگوهای رفتاری آدمی تحت تاثیر الگوهای ارزشی اوست. ترجیحات ما، انتخابهای ما، رفتارهای ما، نوع تفسیر ما از پدیده ها، همه و همه به طور مستقیم و غیرمستقیم متأثر از نظام ارزشی ماست. برای نمونه اگر در نظام ارزشی فرد، ارزش های اقتصادی نسبت به ارزش های دینی از اولویت بالاتری برخوردار باشد، این امر در مناسبات تجاری او اثر خواهد گذاشت به گونه ای که ممکن است رشوه، ربا، احتکار و مانند آن را در پی داشته باشد. همین امر در سطح جامعه نیز مصداق دارد. بدیهی است که اگر جامعه ای به ارزش های سکولار پایبند باشد، نسبت به یک جامعه دینی، در مناسبات سیاسی - اقتصادی خود در سطح بین المللی رفتار متفاوتی خواهد داشت.

با علم به تغییر و تحولاتی که در جهت‌گیری‌های ارزشی جوامع از جمله ایران در حال وقوع است، طرح پژوهشی پیش رو تعریف و اجرا شده است. تنوع فرهنگی و قومی خراسان شمالی، دلیل دیگری است که انجام این پژوهش و به عبارت دقیقتر، پایش جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان را بیشتر توجیه می‌کند. این تحقیق درصدد آن است که در این برهه از زمان، جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان استان، چگونه است و بیشتر تحت تاثیر کدام عوامل است. در اولویت اعلام شده از سوی استانداری یعنی «بررسی جامعه شناختی عوامل موثر بر تغییر ارزش‌ها در بین جوانان استان» سه فرض اصلی را می‌توان حدس زد. تحقیق حاضر با پذیرش این سه فرض اساسی کار خود را آغاز کرد:

- جهت‌گیری ارزشی جوانان نسبت به نسل یا نسل‌های قبلی در حال تغییر است.
- برخی از تغییرات صورت گرفته در جهت‌گیری‌ها ارزشی مطلوب نیست.
- تغییر ارزش‌ها خود به خودی اتفاق نمی‌افتند، عواملی در آن دخیلند که برخی از آنها جامعه‌شناختی هستند.

بیان مسأله

همگام با تغییرات و تحولات اجتماعی در سده‌های اخیر، ایجاد تغییرات در دیدگاه‌های ارزشی در عصر حاضر بیش از هر زمان دیگری در حال وقوع است. شتاب این تغییرات در مقایسه با سده‌های پیشین بسیار بیشتر است بطوریکه تحولاتی که قرون قبلی به زمانی در حدود دهه‌ها نیاز داشته است اکنون در مدت یک سال یا چند ماه رخ می‌دهد. حجم عظیم اطلاعاتی که نشان دهنده تغییرات و فعالیت‌های بشری در سراسر جهان امروز است شاهدی است بر این امر است. مانوئل کاستلز این دنیای نوین را یک جامعه اطلاعاتی نام نهاده است (کاستلز، ۱۳۸۰).

اینگلهارت و ولزل (۲۰۰۷) کتاب خود را با عنوان "دموکراسی، تغییر فرهنگی و مدرنیزاسیون" با این عبارت آغاز می‌کنند: «ارزش‌ها و اعتقادات بنیادین مردم در حال تغییر است. تغییری که بر رفتار سیاسی، جنسی، اقتصادی و مذهبی‌شان تاثیر می‌گذارد». (به نقل از وثوقی، اکبری، ۱۳۸۹). ارزش‌های حاکم بر هر جامعه از یک سو بر نظام ارزشی افراد آن جامعه تأثیر می‌گذارد و از دیگر سو، شکل‌دهنده

نظام ارزشی تک تک افراد جامعه است. از این رو مطالعه نظام ارزشی در برخی از رشته‌های علمی به ویژه روانشناسی، جامعه‌شناسی و علوم تربیتی مورد توجه صاحب‌نظران بوده است. روان‌شناسان غالباً نقش ارزش را از منظر هویت‌یابی و شکل‌گیری شخصیت افراد مورد توجه قرار می‌دهند (کاظمی و مهram، ۱۳۸۹). روان‌شناسانی مانند آلپورت، کارل راجرز، اریک فروم، مزلو و یونگ به ترتیب با طرح مفاهیمی همچون «انسان فردیت یافته» و «انسان در پی خود تحقیقی»، «انسان بارور»، «انسان با کنش کامل»، «انسان بالغ»، بر ارزش‌جویی و حاکمیت نوعی نظام ارزشی بر انسان تأکید کرده‌اند. برخی از جامعه‌شناسان مانند امیل دورکیم و پارسونز بر نقش ارزش‌ها از جهت ایجاد وجدان جمعی و همبستگی مکانیکی و ارگانیکی بین اعضای جامعه توجه دارند. جامعه‌شناسان دیگر مانند ماکس وبر، رونالد اینگلهارت و هابر مارس از زاویه دیگر به ارزش‌های اجتماعی توجه کرده‌اند. آنان بیشتر بر روند تحول ارزش‌ها و فاصله ارزش‌های بین نسل‌های مختلف توجه دارند (پوریانی، ۱۳۸۷) (به نقل از سراجی، یارمحمدی، میدانچی، ۱۳۹۱؛ ص ۲۴).

جامعه ایران نیز از بستر تحولات بسیار عمیق و تاثیر گذار، همچون انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ و جنگ تحمیلی ۸ ساله عراق علیه ایران، در لایه‌های اجتماعی خود شاهد شکل‌گیری کانون‌های فرهنگی مختلف بوده است. اگر نظام فرهنگی را مجموعه‌ای متشکل از باورها، ارزش‌ها و اخلاقیات بدانیم شاید مهمترین عامل تاثیر گذار بر گروه‌های اجتماعی جهت‌گیری‌های ارزشی آنها باشد. از این رو تمرکز نوین تحقیقات جامعه‌شناختی بر عنصر سبک‌های زندگی که معرف عینی ارزش‌های افراد در زندگی اجتماعی می‌باشد، قرار گرفته است (اباذری؛ چاووشیان: ۱۳۸۱). در میان این گروه‌های اجتماعی، جوانان در ایران پیش و پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ نقشی تعیین‌کننده در مناسبات نظام اجتماعی داشته و دارند. با مشاهده تغییرات فضای ذهنی آنها و تغییر نظام تفسیری ایشان در قبال ارزش‌های گوناگون زندگی معاصر (گودرزی، ۱۳۸۹)، مسئله تغییرات ارزشی و عوامل موثر بر آن در جامعه ایران نیز مطرح می‌شود.

تغییر جهت‌گیری ارزشی در میان جوانان ایران، بویژه در دوره معاصر پدیده‌هایی را رقم زده که خود منجر به طرح مسئله‌های اجتماعی جدید گردیده است. روی آوردن به سبک‌های جدید تعامل بویژه در ارتباط با جنس مخالف، تفریحات و اوقات فراغت، دینداری و معنی‌یابی، ازدواج و همسرپایی را می‌توان از این مجموعه مسائل اجتماعی دانست (منادی، ۱۳۸۶؛ شریفی، ۱۳۸۵؛ نصرتی و همکاران، ۱۳۹۱). با این ملاحظات دغدغه اصلی این پژوهش شناخت نظام ارزشی گروه جوانان در استان خراسان شمالی در بستر زمان تاریخی می‌باشد. با در نظر گرفتن زمینه‌های مختلف حیات اجتماعی چه تغییرات کمی و کیفی در

ارزش‌های حاکم نسلی این گروه بوجود آمده است. چه عوامل ساختاری بر این تغییرات موثر بوده‌اند. از این رهگذر سه بعد عمده برای پژوهش مطرح می‌باشد: در گروه جوانان چه عناصری از حیات اجتماعی و فرهنگی ایشان بعنوان شاخصه ارزش‌ها انگاشته می‌شود. این عناصر ارزشی بر حسب تعامل با دیگر ابعاد فرهنگی اجتماعی زندگی ایشان چه الگوهای توزیعی را نشان می‌دهند. روابط معنی‌دار بین عناصر الگوساز ارزشی چه ساختاری را نشان می‌دهد.

شکاف نسلی، تغییر ارزش‌ها، بحران هویت، سرمایه‌های اجتماعی، تهاجم فرهنگی، تقابل فرهنگی، جنگ تمدن‌ها، ... از جمله اصطلاحات پرکاربرد چند دهه اخیر کشور بلکه دنیا بوده است. بسیاری از این دست چالش‌های اجتماعی، سیاسی، تربیتی و فرهنگی، تنها پیش روی کشور ما نیست؛ کم نیستند جوامع غالباً سنتی و در حال توسعه که شرایط مشابه را تجربه کرده یا پشت سر گذاشته‌اند. جامعه ایران در دوران پهلوی و سه دهه انقلاب شاهد تغییرات ارزشی فراوانی در سطح و عمق بوده است، تغییراتی که بعضاً اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسند. ارزش‌های مادی، اقتصادی، جنسی و به طور کلی غیردینی و ضددینی حداقل در مراکز شهری بزرگ در زمانی اوج گرفتند و بعد از انقلاب و در دوره جنگ ایران و عراق به حاشیه رفتند و بنا به شواهد عینی و پژوهشی مجدد در دهه دوم و سوم بعد از انقلاب مجدد برخی از آنها در حال اوج گرفتن هستند (رفیع پور، توسعه و تضاد، ۱۳۷۸؛ گودرزی، ۱۳۸۸، ص ۴۲۲).

از نظر اندیشمندان فلسفه اسلامی، ارزش‌ها یک سلسله اصول کلی، ثابت و مطلق اند که تحت هیچ شرایطی تغییر نمی‌کنند، اما مصداق آنها تغییرپذیر است. از این منظر ملاک کلی ارزش اخلاقی، مصلحت عمومی فرد و جامعه و مصلحت واقعی است نه چیزی که دلخواه افراد مورد خوشایند آنهاست. البته اگر ملاک ارزش در اسلام، کمال نهایی است، مصداق آن قرب الهی است. در نظام اسلامی، هدف کسب رضای خداست. در این نظام، ارزش‌ها نه کاملاً مطلق و ثابت اند که در هیچ شرایط زمانی و مکانی تغییر نکنند و نه اینکه همیشه تابع شرایط زمانی و مکانی باشد، بلکه اصول آن ثابت و مصداق‌ها متغیراند (مصباح یزدی، ۱۳۷۶؛ ص ۲۳۰؛ به نقل از دهکردی، ملائی، ۱۳۸۸، ص ۱۶۸).

درباره ارزش‌ها، مکتب‌های مختلفی وجود دارد. به طور کلی دیدگاه‌های مختلف را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد. دسته اول معتقدند که مفاهیم ارزشی، حکایت از هیچ امر واقعی ندارند و اصلاً از سنخ مفاهیم علمی و فلسفی نیستند. دسته دیگر مکتب‌هایی هستند که قائلند مفاهیم ارزشی حکایت از یک نحو واقعیت دارند. برای نمونه برخی از قائلان به دسته اخیر معتقدند که مفاهیم ارزشی از طبیعت سرچشمه می‌گیرد و ریشه قواعد ارزشی را قوانین طبیعی تشکیل می‌دهد. و برخی دیگر کسانی هستند

که معتقدند ریشه قواعد طبیعی از مافوق طبیعت است. با این وصف دیدگاه اسلام، از جنس دیدگاه سوم است. یعنی ارزش‌های نهفته در دیدگاه اسلامی، ارزش‌های در واقع ماورائی و الهی است. یعنی اینکه ارزشمندی یک امر نه از طبیعت، نه از قرارداد اجتماعی و نه از عقل گرفته شده است؛ بلکه ریشه ارزشمندی به امر قدسی و الهی باز می‌گردد. به عبارت دیگر اگر دروغ را ضدارزش می‌دانیم و راستی را ارزش، به خاطر این است که در قاموس الهی اینگونه تعریف شده است نه آنکه برای مثال اقتضائات زندگی اجتماعی، آدمی را به این نتیجه سوق داده باشد.

بدیهی است که دین اسلام نیز از ارزش‌ها و در مجموع از نظام ارزشی ویژه‌ای برخوردار باشد. مقصود از «نظام ارزشی اسلام» مجموعه‌ای هماهنگ و مرتبط از دستگاه‌های مختلف بینشی، گرایشی و عملی (از جمله نظام بایدها و نبایدها) است که تمامی آنها، هدف مشخصی را دنبال می‌کنند. نظام ارزشی به مجموعه‌ای نظام مند از ارزش‌های اسلام در زمینه‌های مختلف، گفته می‌شود. به عنوان مثال گفته می‌شود: "کار در نظام ارزشی اسلام"، "قضاوت در نظام ارزشی اسلام"، "جهاد در نظام ارزشی اسلام"، "ازدواج در نظام ارزشی اسلام" و

اسلام دارای مجموعه بزرگی از نظامات است. نظام اعتقادی، نظام اجتماعی، نظام خانواده، نظام اقتصادی، نظام سیاسی، نظام قضایی و در این نظام‌ها از ارزش‌ها و اولویت‌ها و برنامه‌های اسلام در حیطه خانواده، اقتصاد، سیاست و قضا بحث می‌شود. اما هر کدام از این امور مانند خانواده یا زیر مجموعه‌های آن مانند "ازدواج"، جایگاه مخصوص به خود، در نظام ارزشی اسلام دارند. نظام ارزشی اسلام از مجموعه ارزش‌های اسلام در نظامات مختلف بحث می‌کند. این نظام به شکل‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. از جمله دیدگاه آیت الله مصباح یزدی (فروزنده دهکردی و جوکار، ۱۳۸۶؛ ص ۴۳) به شرح زیر درباره ویژگی‌های نظام ارزش‌های اسلامی به شرح زیر بیان شده است:

۱- فراگیری و شمول

۲- برخورداری از ارتباط و انسجام کافی

۳- قابلیت تبیین عقلایی

۴- تبیین لذت و سود نامحدود

۵- حسن فعلی و فاعلی

۶- مراتب داشتن ارزش‌ها

در این نظام ارزشی، عناصر مختلفی داریم که احیاناً هر کدام از اهمیت مخصوص به خود برخوردارند. با توجه به اختلاف در ملاک بین ارزش‌ها و اختلاف در شرایط موجود، و گستردگی نظام ارزشی اسلام و تنوع نظامات، بیان سلسله مراتب این نظام گسترده ارزشی کار بسیار مشکل یا شبه محال است. اما مسلماً برخی از این ارزش‌ها در رتبه بالاتری قرار دارند. شاید بتوان گفت که توحید (عدم شرک) در این نظام، در رتبه اول قرار دارد؛ زیرا با نبودن او، اساس دین و اساس اسلام، تحقق نیافته است.^۱ گاهی تعدادی از ارزش‌ها در شرایط خاصی از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شوند. "جهاد"، یکی از این ارزش‌ها است. وقتی اصل دین و مذهب در معرض خطر باشد، برترین ارزش برای همه طبقات اجتماعی جهاد است. بعد از برقراری و اثبات حکومت عدل، از نظر برنامه‌های اجتماعی اسلام، برترین ارزش، برقراری عدالت اجتماعی است.^۲ گاهی برخی از امور ارزشی انتزاعی، از دستورات اسلام، استخراج می‌شود. بحث برتری ارزش حق‌گویی و عدالت، در مقابل احترام به والدین و خویشاوندان، از این انتزاعیات است.^۳

جامعه ما در مرحله گذار به مرحله صنعتی قرار دارد و از نوعی دوگانگی در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی افراد رنج می‌برد که این امر در شکل‌گیری نظام ارزشی افراد، به ویژه جوانان و نوجوانان، بی‌تاثیر نبوده است. از طرف دیگر، دین با جنبه‌های زندگی گوناگون مردم جامعه ما هم در آمیخته است و می‌توان تاثیر آن را در همه جوانب دید. به لحاظ دیگر اینکه کشور ما در حال حاضر به شکل یک حکومت دینی اداره می‌شود که ترکیب دین و ارزش‌ها و سیاست می‌تواند تاثیرات زیادی بر جنبه‌های زندگی مردم به خصوص نسل جوان بگذارد (پوریانی، ۱۳۸۷، ص ۵۷). همه اینها، نشان از جوی نامطمئن و ناآرام، در زیست‌بوم ارزشی جامعه ایران دارد. بدیهی است که در چنین شرایطی، پایش و مراقبت از ارزش‌ها، بویژه در رابطه با نسل جوان، از حساسیت دوچندان برخوردار است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

بدیهی است که متولیان و کارشناسان محترم استانداری استان خراسان شمالی، بدون بررسی و بحث‌های تخصصی این اولویت را در فراخوان قرار نداده‌اند. ضمن احترام به این تصمیم درست، توضیح مختصر و

^۱ خداوند در سوره نساء آیه ۴۵ می‌فرماید: "خداوند (هرگز) شرک را نمی‌بخشد! و پایین‌تر از آن را برای هر کس (بخواهد و شایسته بداند) می‌بخشد. و آن کسی که برای خدا، شریکی قرار دهد، گناه بزرگی مرتکب شده است".

^۲ حدید، ۲۵، "ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم، و با آنها کتاب (آسمانی) و میزان (شناسایی حق از باطل و قوانین عادلانه) نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند".

^۳ خداوند می‌فرماید: "ای کسانی که ایمان آورده‌اید! کاملاً قیام به عدالت کنید! برای خدا شهادت دهید، اگر چه (این گواهی) به زیان خود شما، یا پدر و مادر و نزدیکان شما بوده باشد. .."، نساء، ۱۲۵.

بیشتر در این زمینه اینکه ضرورت‌های عمده اجرای این پژوهش در دو دسته نظری و عملی سامان می‌یابند: در بعد نظری انجام این تحقیق در راستای روشن شدن ابعاد نظری مسائل هویت و شکاف نسلی در ایران می‌باشد. برنامه‌های پژوهشی جامعه‌شناسی فرهنگ ایران بدون درک علمی تغییرات نظام ارزشی گروه‌های اجتماعی بویژه نسل سوم جامعه ایران از نظریه پردازی بومی در باب مسائل سبک زندگی ناتوان خواهند بود. در بعد عملی، حوزه سیاست گذاری اجرائی و فرهنگی در سطح ملی و محلی با شناخت عوامل ساختاری موثر بر نظام ارزشی جوانان توانایی تغییر در مولفه‌های موثر این میدان را یافته و سیاست‌های خود را بر اساس این عوامل تنظیم نمایند.

در همین راستا لازم است به برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد. برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران توسعه دانایی محور بود. بدون شک نقطه عطف این برنامه نوجوانان و جوانان هستند و بدون شناختی دقیق و عمیق از وضعیت آنها دستیابی به اهداف برنامه با مشکل مواجه خواهد شد. چنین شناختی به خصوص برای مسئولان محلی به عنوان کسانی که به طور عینی در کار تصمیم‌گیری و اجرای برنامه هستند ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. با وجود اهمیت موضوع، با بررسی محققین تحقیق حاضر، هیچ تحقیقی در استان خراسان شمالی، درباره ارزش‌ها و تغییر ارزش‌ها در بین جوانان انجام نشده است.

مطالعات متعدد از جمله گزارش سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱) نشان می‌دهد جوانان کشورمان ابعاد مختلفی از لحاظ ابعاد روانی، اجتماعی و فرهنگی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. نتیجه این قبیل مطالعات هشدار می‌دهد که برای مسئولان استانی و محلی تا وضعیت جوانان را با توجه به شرایط خاص هر استان به طور دقیق‌تری مطالعه نمایند. استان خراسان شمالی همچون سایر استان‌های کشور ویژگی‌های منحصر به فردی دارد که وضعیت جوانان متأثر از آنهاست. تنوع قومیت‌ها، جدیدالتأسیس بودن استان، رونق کشاورزی و صنعت رو به رشد را می‌توان از عمده‌ترین زمینه‌ها برای ایجاد فرصت‌ها و تهدیدهای این استان نام برد که می‌تواند وضعیت نوجوانان و جوانان را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. لازم است که با گذار از آمارها و گزارش‌های کلی وضعیت ارزشی جوانان در ارتباط با ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان مورد مطالعه دقیق قرار گیرد و بدون شک نتیجه چنین تحقیقات بومی و محلی است که تصویر دقیق‌تری را ارائه می‌دهد.

اما از دید کاربرد، با توجه به تغییر و تحولات جهان، در نیمه دوم قرن بیستم میلادی بخصوص از نظر اجتماعی و ترکیب جمعیتی، نگاه به برخی موضوعات اجتماعی از جمله جوانان تغییر یافت. در دهه

۸۰ میلادی پس از افزایش جمعیت جوان جهان، سازمان ملل متحد و دولتهای ملی به فکر حل چالشهای نوینی می‌افتند که گریبانگیر نسل جوان است.

پس از طی مقدمات فراوان، سرانجام در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۵ میلادی مجمع عمومی ملل متحد - قطعنامه ۵۰/۸۱ تحت عنوان «برنامه عمل جهانی برای جوانان تا سال ۲۰۰۰ و پس از آن» را تصویب نمود. در این برنامه ده حوزه اولویت دار شناسایی شده است که عبارتند از: آموزش، اشتغال، گرسنگی و فقر، بهداشت، محیط زیست، مصرف مواد مخدر، بزهکاری نوجوانان، فعالیت‌های اوقات فراغت، دختران و زنان جوان و مشارکت کامل و مؤثر جوانان در جامعه و تصمیم‌گیری.

به دنبال قطعنامه فوق، برای بررسی اختصاصی‌تر مسائل جوانان و تشخیص اولویتهای، کنفرانسهای منطقه‌ای تشکیل شد. از جمله اولین و دومین اجلاس بین دولتی آسیا و اقیانوسیه در خصوص توسعه منابع انسانی برای جوانان (اولی اکتبر ۱۹۹۶ در پکن و دومی ژوئن ۱۹۹۸ در بانکوک) (به نقل از شورای عالی جوانان، ۱۳۷۸ و ۱۳۷۷).

نکته قابل توجه اینکه چهار حوزه اصلی مورد تأکید در اجلاس پکن، یعنی حوزه‌های آموزش، بهداشت، اشتغال و مشارکت به عنوان بزرگترین معضلات جوانان آسیا و اقیانوسیه که کشور ما را نیز در بر می‌گیرد، مستقیماً به مسائل عمده نظام ارزشی مرتبط است. بدین ترتیب هر قدم کوچک در راه شناخت نوجوانی و جوانی نقطه روشنی در راه برنامه‌های عملی خواهد بود.

برگزاری اجلاس و برنامه‌های مختلف در سطح جهانی و منطقه‌ای شاهی است از اقبال عمومی ملت‌ها به نوجوانان و جوانان، اما آیا بدون شناختی صحیح و عمیق می‌توان دست به کاری زد؟ بدیهی است هرگونه برنامه‌ریزی خرد و کلان و هر اظهار نظری در مورد مسائل نوجوانان و جوانان بدون تکیه بر یافته‌های دقیق علمی، غیرواقع بینانه بوده و به بار نخواهد نشست.

در جهان امروز، توجه واقعی به جوانان، که حاصل آن راهکارهای عملی و سرمایه‌گذاری بلند مدت است، سرنوشت آینده کشورهای جوانی چون کشور ما را رقم می‌زند و این خود بزرگترین انگیزه برای گسترش تحقیقات همه جانبه در تمام زمینه‌های علمی مرتبط با جوانان است. تغییرات پی در پی در حوزه‌های مختلف فناوری، دنیاهای مجازی، گسترش وسایل ارتباط جمعی، جهانی شدن و مانند آن جامعه ایران را در مرحله گذار قرار داده است که متأسفانه برخی از آن از گذار از سنت به مدرنیته یاد می‌کنند. بدیهی است که مدرنیسم بر بنیادهای ارزشی چون اومانیسم و سکولاریزم استوار است، ارزش‌هایی که با بنیاد ارزش‌های اسلامی مغایر هستند. با این وصف سیاستگذاران دینی و فرهنگی کشور همواره نیازمند

پایش تغییرات صورت گرفته در دیدگاه‌ها و رویکردهای ارزشی جامعه هستند تا بتوانند از این رهگذر برنامه‌ها و سیاستهای خردمندانه‌ای را در رویارویی با این چالشها در پیش بگیرند.

هدفهای پژوهش

هدف کلی پژوهش:

استخراج عناصر مهم ارزشی و تبیین عوامل موثر بر تغییرات ارزش‌ها در نظام ارزشی جوانان.

هدفهای جزئی:

- در بعد اکتشافی، استخراج عناصر اصلی نظام ارزشی جوانان در حال حاضر
- در بعد توصیفی، رسیدن به الگوی توزیع عناصر استخراج شده بر حسب دیگر متغیرهای مرتبط با این گروه اجتماعی
- در بعد تبیینی، بررسی عوامل موثر بر تغییرات قطبهای ارزشی
- در بعد راهکارها، ارائه شیوه‌های تاثیرگذاری و تغییر نظام معنایی جوانان جهت نیل به دورنمای قطبهای مطلوب ارزشی در امور اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی.

پرسش‌های پژوهش

- جوانان استان خراسان شمالی از چه جهت گیری‌های ارزشی در ابعاد مختلف دینی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی برخوردارند؟
- در ابعاد مختلف دینی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، تا چه میزان قطبهای مطلوب ارزشی اسلامی ایرانی برای جوانان اهمیت دارد؟
- قطبهای ارزشی جوانان متأثر از چه عواملی است؟
- بین جهت‌گیری‌های مختلف ارزشی جوانان چه روابط معنی‌داری مشاهده می‌شود؟
- چه راهکارهای برای هدایت تغییرات ارزشی جوانان در جهت قطبهای مطلوب اسلامی ایرانی قابل ارائه می‌باشد؟

متغیرها یا مفاهیم اساسی تحقیق

ارزش: ارزش‌ها معیارهای انتزاعی در میان جوامع یا گروه‌ها می‌باشند و اصول ایده‌آل را برای آنچه مطلوب و آنچه به لحاظ اخلاقی صحیح می‌باشد را مشخص می‌نماید (Anderson, 2006). در پژوهش حاضر، جهت‌گیری ارزشی به طور پیوستار دیده شده است که یک سر آن مطلوب و سر دیگر آن نامطلوب تصور شده است. برای چهار نقطه اصلی روی این طیف، نمره ۱ تا ۴ در نظر گرفته شده است. به عبارتی هرچه به سمت قطب مطلوبیت پیش برویم نمره ارزش بالاتر خواهد بود.

تشتت ارزشی: رویارویی ارزش‌ها در جامعه‌ای که در آن بسیاری از گروه‌های مختلف درصدد گستراندن ارزش‌های خاص خود در سطح جامعه هستند و فرد در چنین جامعه‌ای دچار سردرگمی و پذیرش ارزش‌های والدین یا ارزش‌های غیروالدین موجود در محیط می‌شود. پس منظور از تشتت ارزشی، ارزش‌هایی است حول یک موضوع، که با همدیگر تناقض داشته باشند. مانند این که نظر پدر در خصوص گوش دادن به نوعی موسیقی با دیدگاه گروه دوستان با برداشت از رسانه‌ها اختلاف داشته باشد.

تغییر ارزش‌ها: در این تحقیق منظور از تغییر ارزش‌ها تغییر در علایق، خواسته‌ها، ترجیحات، مطلوب‌ها، کمبودها، نیازها، جذبه‌ها و دیگر ویژگی‌ها گزینشی است (Sills, 1968). نکته مهم این است که وقتی از تغییر ارزش‌ها صحبت می‌شود، مراد تغییر خود ارزش‌ها نیست، بلکه جهت‌گیری یا دیدگاه افراد نسبت به آن ارزش‌هاست، وگرنه بسیاری از ارزش‌ها بویژه در نظام ارزشی اسلام، جنبه بنیادی داشته و تغییر ناپذیرند.

عوامل تغییر در جهت‌گیری‌های ارزشی: تغییراتی که در جهت‌گیری‌ها و شکل‌گیری نظام ارزشی دخیلند، بسیار متنوع و بعضاً ناشناخته و پنهان هستند. با وجود این، نظریه‌پردازان، به شیوه‌های مختلف درصدد تشخیص، تبیین و طبقه‌بندی عوامل تغییرات ارزشی برآمده‌اند. در تحقیق حاضر دو دسته عوامل کلی انسانی و غیرانسانی مد نظر قرار گرفته‌اند. عوامل انسانی شامل پدر و مادر، برادران و خواهران، دوستان، معلمان و اساتید، و همکاران بوده و عوامل غیرانسانی شامل، اینترنت، ماهواره، صدا و سیما، کتابهای و مجلات غیردرسی و مانند آن در نظر گرفته شده است.

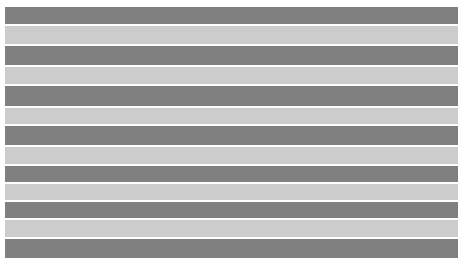
تغییر نگرش‌ها به ارزش‌ها: از منظر دین و به‌طور ویژه از منظر قرآن، ارزش‌هایی چون توحید، عدالت، صداقت، امانت و مانند آن، لایتغیر و ثابت هستند. به عبارت دیگر از نظر دین، ارزش‌های دینی و اخلاقی مطلق هستند نه نسبی. گذر زمان، گذر از سنت به مدرنیته، تغییر سبک زندگی، ورود فناوری‌های جدید و

... تأثیری در ارزشهای بنیادین نخواهد داشت. در این میان آنچه ممکن است متغیر باشد، نگرش ما نسبت به ارزشهاست نه خود ارزشها. بدیهی است که ممکن است در دیگر فرهنگها و جوامع، تغییر خود ارزشها نیز به رسمیت شناخته شده باشد، اما همانطور که گذشت، این امر مورد تأیید دین نیست. بنابراین، در این تحقیق هر جا از تغییر ارزشها سخن به میان آمده است، در واقع مراد تغییر نگرش افراد در قبال ارزشهاست.

کاربردهای پژوهش

اولین فایده این تحقیق این است که نیاز دانشی مسئولین و سیاستگذاران را برطرف می‌کند. ناگفته پیداست که بدون علم به روندها و جریانات فرهنگی نمی‌توان برای هیچ یک از حوزه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی برنامه ریزی کرد. شکاف نسلی و عدم برقراری ارتباط موثر بین نسلهای گذشته و حال (بویژه عدم اطلاع دقیق مسئولین از باورها، ذهنیات، الگوهای ارزشی و ... نسل نوجوان و جوان و عوامل مرتبط با آن) مهمترین و اولین مساله است که این پژوهش درصدد پاسخ به آن است. کارکرد دیگر این تحقیق این است که راه کارهای نسبتاً روشنی در مقابله با تغییرات نامطلوب ارزشی در اختیار نهادهای آموزشی، فرهنگی و سیاسی قرار می‌دهد.

در کنار استانداری دیگر نهادها از جمله آموزش و پرورش، نیروی انتظامی، صدا و سیما، و اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان تبلیغات اسلامی نیز لازم است که به این موضوع حساس باشند و وضعیت ابعاد ارزشی و هویتی نوجوانان و جوانان را همواره مورد سنجش قرار دهند. لذا نتایج این پژوهش به طور مستقیم برای آنها نیز مفید واقع خواهد شد.

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مقدمه

حفظ ارزش‌هایی که جامعه بر اساس آنها استوار شده یا پیشرفت جامعه به وجود آنها وابسته است، برای همه جوامع مهم بلکه حیاتی است. با وجود این، جامعه به ایجاد، اصلاح یا تغییر برخی ارزش‌ها نیازمند است و یا حداقل باید خود را با آن به هنگام کند. حفظ ارزش‌ها مطلوب، تغییر ارزش‌ها (و به عبارت دقیق‌تر ضد ارزش‌های) نامطلوب و به طور کلی مدیریت ارزش‌های اجتماعی و فردی امری بس دشوار پرچالش است. به نظر می‌رسد که این امر در جوامعی که از تنوع فرهنگی و ارزشی بیشتری برخوردارند، از دشواری بیشتری برخوردار باشد. استان خراسان شمالی با وجود جمعیت و وسعت جغرافیایی محدود، به نسبت بسیاری از استانهای کشور، از تنوع فرهنگی بالایی برخوردار است؛ به گونه‌ای که انتخاب «گنجینه فرهنگها» برای توصیف مختصات فرهنگی آن، بجا و مناسب به نظر می‌رسد. وجود قومیت‌های مختلف کرمانج، ترک، ترکمن، فارس و تات و همچنین اقلیت مذهبی اهل تسنن، پایش و مدیریت تغییر ارزش‌ها را با حساسیت و اهمیت مضاعف روبرو کرده است.

ارزش‌ها حلقه اتصال فرهنگ هر قوم و ملتی با نسل آینده هستند و غفلت از این مهم می‌تواند جوامع را با بحران هویت مواجه کند. ارزش‌ها آنقدر اهمیت دارند که انگلهارت می‌گوید اگر می‌خواهید در کشوری بدون سرو صدا انقلاب کنید، ارزش‌های آنان را تغییر دهید. به همین دلیل مطالعه ارزش‌ها اهمیت دارد. در حقیقت ارزش‌ها به نظام اجتماعی هویت بخشیده و بنیان نظام فرهنگی یک جامعه هستند (آزاد مرزآبادی، ۱۳۸۷؛ ص ۱۱۸). در این فصل به بررسی مبانی نظری ارزش‌ها می‌پردازیم. ابتدا ابعاد فرهنگی و اجتماعی ارزش بر حسب تعاریف مفهومی جاری در حوزه علوم انسانی و اجتماعی ارایه می‌گردد. سپس درباره تغییرات ارزش‌ها، بسترها، دلایل و علل آن، نظریات مطرح بررسی می‌شود. در ادامه با توجه به جامعه ایران در طی تاریخ معاصر آن، بحث ارزش‌های گروه‌های اجتماعی و تغییرات ارزشی مورد مطالعه قرار گرفته و در انتها مسئله اجتماعی جوانان در ایران امروز با تاکید بر مسئله ارزش‌ها ارائه خواهد شد.

ارزش‌ها: بنیادها و تعاریف

مفهوم ارزش از جمله مفاهیم پرکاربردی است که در همه حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی همچون فلسفه، اخلاق، حقوق، اقتصاد، روانشناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی، تعلیم و تربیت ارتباطات و شاخه‌های مختلف هنر از منظرهای گوناگون از آن سخن رفته و به طور ضمنی و مستقل مباحث متنوع را به میان

کشیده است. ارزش یا نظام ارزش ها، کانونی ترین مولفه در شاکله ساختار فرهنگی هر جامعه شمرده می شود که تقریباً کلیت یک فرهنگ و نظام اجتماعی تابع آن را به طور مستقیم و غیرمستقیم متأثر می سازد. در یک بیان کلی ارزش ها را می توان مجموعه ارمانها، کمال مطلوب ها، ترجیحات، بایسته ها، غایات، روشها و شیوه های مقبول نیل به خواسته ها، تامین نیازها و شبه نیازها، رسیدن به اهداف و پاسخ دهی به انتظارات و مطالبات تلقی نمود. از اینرو هیچ جامعه و گروه انسانی حتی در ساده ترین اشکال زیستی و ابتدایی ترین مراحل تمدنی، نمی توان یافت که به فهرستی از ارزش های ذاتی و ابزاری در نظام فرهنگی تعیین یافته خویش معتقد نباشد. اساساً وجود مجموعه ای از باورها ایدئولوژی ها، ارزش ها، نگرشها، نمادها و هنجارها و قواعد جمعی مشترک، لازمه اجتناب ناپذیر زندگی اجتماعی انسان است. سامان یابی حیات جمعی و شکل گیری استقرار نظم و نظام اجتماعی بدون این زیرساخت فرهنگی عملاً غیرقابل تحقق است (شرف الدین، ۱۳۹۱، ص ۵۸-۵۹)

به عقیده کلاخون (۱۹۵۱) ارزش مفهومی است که متمایز از فرد یا خصوصیت یک گروه، به طور صریح یا ضمنی مطلوب بوده، روی انتخاب روشها، وسایل و اهداف کنش موجود تأثیر می گذارد. روکیچ (۱۹۶۸) در تعریف ارزش ها به سه عامل ذاتی اشاره می کند: نخستین عامل «یک اعتقاد با دوام است که یک روش ویژه رفتار فردی-اجتماعی- به روشها جایگزین رفتار ارجحیت دارد.» دومین عامل، ارزش ها را به عنوان معیاری برای نگرشها و کنش ملاحظه می کند، «ارزشی که درونی شده است- آگاهانه یا ناآگاهانه- استاندارد یا معیاری برای هدایت کنش می شود، برای توسعه و حفظ نگرشها نسبت به اعیان و وضعیتهای مناسب، برای قضاوت اخلاقی در مورد خود و دیگران و برای مقایسه با دیگران». سومین عامل، ارزش ها را به عنوان استاندارد ملاحظه می کند. «نهایتاً یک ارزش یک استاندارد است که برای تحت تأثیر قرار دادن ارزش ها، نگرشها و کنشهای دیگران، مثل فرزندان به کار گرفته می شود (فیرستون، ۲۰۰۳).

مفهوم ارزش در حوزه جامعه شناسی فرهنگ و مطالعات فرهنگی نیز مطرح می شود. یکی از عناصر سازنده نظام فرهنگی هر گروه اجتماعی ارزش های آن گروه می باشد. "بنیان همه فرهنگ ها، تصورات و اندیشه هایی است که مشخص می کنند چه چیزی مهم، ارزشمند، مطلوب و پسندیده است. این تصورات انتزاعی، یا ارزش ها، به آدمیان در تعامل با دنیای اجتماعی، معنا می دهند و آن ها را هدایت می کنند (گیدنز، ۱۳۸۹، ص ۳۵). تعریف فرهنگ را می توان به معنای وسیع آن "نظامی از باورها، ارزش ها، رسوم و رفتارهایی دانست که اعضای جامعه با بکار بستن آنها خود را با جهان شان و با یکدیگر سازگار

می‌سازند و آن را از نسلی به نسل دیگر از طریق آموختن انتقال می‌دهند" (بی‌تس، ۱۳۷۵، ص ۴۸). ارزش‌ها یکی از اشکال تعیین‌کننده و تاثیرگذار بر هنجارهای فرهنگی هر گروه اجتماعی هستند (کوئن، ۱۳۷۸، ص ۳۸).

باید دانست وقتی یک ارزش به ارزش اجتماعی تبدیل می‌شود که خصوصیت یک هنجار را دارا باشد، یعنی اکثریت آن را بپذیرند و عدم رعایت همراه با مجازات باشد. اینجاست که یک ارزش به هنجار تبدیل و از آن طریق، ارزش اجتماعی می‌شود به همین دلیل یک منشا دیگر و مهم ارزش‌ها، هنجارها می‌باشد. نفوذ هنجارها بر روی ارزش‌ها می‌تواند آنقدر قوی باشد که حتی تاثیر نیازهای جسمی را گاهی بر روی ارزش‌ها خنثی نماید. به همین دلیل هر آنچه هنجار می‌شود یا تصور می‌رود که به زودی هنجار می‌شود انسان را به پذیرش و به پیروی و می‌دارد و برای او پیروی از هنجار و یا خود هنجار با ارزش می‌شود.

حال بر اساس تعاریف گذشته برای ارزش‌ها می‌توان چند ویژگی نام برد .

۱- ارزش‌ها از جنس امور ذهنی و معرفتی هستند اگر چه تجلی و آثار عینی دارد .
۲- در درون ارزش‌ها و بین ارزش‌ها و سایر عناصر فرهنگ و نظام اجتماعی ارتباط سلسله مراتبی و ساختاری وجود دارد.

۳- ارزش‌ها به لحاظ درجه اهمیت، موضوع، جنس و سطح پذیرش ارزش «به لحاظ فردی و اجتماعی» به انواع مختلف تقسیم می‌شود.

۴- تعلق ارزشی تنها یک مقدار مطلق ندارد بلکه دارای درجات مختلف می‌باشد این ویژگی موجب سلسله مراتب تعلق به یک ارزش در نزد افراد مختلف و سلسله مراتب ارزشی در نزد یک فرد یا گروه در میان ارزش‌های متعدد می‌گردد. یعنی ارزش‌های جدید به ندرت در جامعه ظاهر می‌شود چیزی که غالباً روی می‌دهد تغییر در سلسله ارزش‌ها در نزد یک گروه و یا فرد است. به همین دلیل ما باید در تغییر ارزش‌ها، تغییر در سلسله مراتب آنها را انتظار داشته باشیم که در فرایند آن ارزش‌های مسلط بالا دست در مرتبه پایین می‌آیند و ارزش‌های دیگر جای آن را می‌گیرد.

از دیدگاه کارکردی وجود نظام ارزشی کارکردهایی را برای جامعه در بر دارد. مهمترین این کارکردها فراهم نمودن یک نظام معیار برای کنشگران است. "در یک جامعه معین، ارزش‌ها سازمان می‌یابند و به صورت یک دستگاه یا مقیاس ارزش‌ها در می‌آیند که باید نظامی منطقی در آن وجود داشته باشد حتی اگر در بعضی موارد متناقض به نظر آید" (مندراس، گوروچ، ۱۳۶۹، ص ۱۶۳). ارزش‌ها اگر چه

جنبه مطلوبیت را نشان می‌دهند اما به نوعی راهنمایی بر عقلانیت زندگی نیز هستند. "ارزش‌ها برای معیارهای خاص یا قوانین سازمانی و اجرا، زمینه عقلایی را فراهم می‌کنند. برای مثال ارزش توسعه اقتصادی، به سطح بالای تحرک فردی و نظام جایگزینی مبتنی بر شایستگی در عملکرد نیازمند است، و این نیاز احتمالاً ممکن است با تعدادی از ارزش‌های به شدت حمایت شده مربوط به اهمیت روابط خویشاوندی و ضرورت‌هایی مانند ارزش‌های اخلاقی در تناقض قرار گیرد" (مور، ۱۳۸۱، ص ۱۳۴).

شاید بتوان گفت که مبحث ارزش‌ها از قدیمی‌ترین مباحث مطرح در جامعه‌شناسی کلاسیک بوده است. "ایده وجود ارزش‌های مشترک نفوذ بسیاری در جامعه‌شناسی دارد. یکی از نتیجه‌های منطقی این ایده یعنی این که نارضایتی اخیر از جامعه ناشی از بی‌نظمی‌هایی است که در اثر اختلال در باورهای اخلاقی مشترک به وجود آمده‌اند، نیز از جمله نسخه‌های رایج در بحث‌های عمومی است. کسانی که این خط استدلالی را دنبال می‌کنند می‌گویند تنها در صورتی همه چیز خوب پیش خواهد رفت که باورهای اخلاقی پایداری را ترویج کنیم. چنین نظری به این معنا صحیح است که اگر ارزش‌های مشترک درباره رفتار صحیح به حفظ نظم اجتماعی کمک می‌کند، در این صورت باید آنها را آموزش داد و آموخت. این باورها چنان ریشه‌های عمیقی دارند که افراد به معنای واقعی کلمه هیچ روش رفتاری دیگری پیش روی خود نمی‌یابند. ارزش‌های مشترک زمانی کارآمد خواهند بود که افراد گزینه‌های دیگری برای فکر کردن به آنها نداشته باشند. ارزش‌های مشترک چنان بنادین‌اند که مردم نیازی به گزینش ندارند. مردم صرفاً مطابق این روش‌ها و بدون تامل درباره آن‌ها عمل می‌کنند. به عبارت دیگر، افراد ارزش‌های مشترک و عام را درونی کرده‌اند؛ این ارزش‌ها را جزئی از هویت شان کرده‌اند. این میزان درونی کردن نشانگر این است که اگر با ارزش‌های مشترک ریشه دار مخالفت شود افرادی که به آن باور دارند صرفاً عصبانی نمی‌شوند، آنها به شدت شوکه و سردرگم خواهند شد چون جهان روزمره آنها زیر رو شده است" (ابر کرامبی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۷).

عناصر نظام فرهنگی اکتسابی هستند بنابراین ارزش‌ها بعنوان یک زیر مقوله نظام فرهنگی قابل انتقال ژنتیکی نیستند بلکه باید کسب شوند. "ارزش‌ها از طریق آموزش درونی می‌شوند. از نظر ابر کرامبی در فرآیند جامعه‌پذیری اولیه و ثانویه، یادگیری و درونی سازی ارزش‌های اجتماعی از ابتدای کودکی تا دوران بزرگسالی ادامه پیدا می‌کند" (همان، ص ۱۷۸).

فرآیندی که کودکان و یا سایر اعضای جدید جامعه روش زندگی جامعه خویش را می‌آموزند، اجتماعی شدن نام دارد. اجتماعی شدن مجرای اصلی و اساسی انتقال فرهنگ در طول زمان و بین نسل

هاست (گیدنز، ۱۳۸۹، ص ۴۲). فرآیند جامعه پذیری از لحاظ نظری تضمین کننده شکل گیری یک جامعه همگون با ارزش های مشترک و ثابت از تمام گروهها و اجتماعات است. اما در عمل شاهد این درجه از یکپارچگی و انسجام ارزشی در جوامع نیستیم زیرا فرآیند جامعه پذیری نمی تواند کاملاً موثر باشد و کودک و بزرگسال از منابع ناهمسان ارزشی اولیه همچون والدین با رویکردهای ارزشی متفاوت و نیز منابع ثانویه متنوع همچون گروههای هم سالان و دوستی با خرده فرهنگهای مختلف تاثیر می پذیرند از این رو به گفته ابرکرامی فرآیند جامعه پذیری «در بهترین حالت باعث ایجاد همبستگی در حوزه های اجتماعی نسبتاً محدود مانند خانواده، گروههای نوجوانان می شود اما هیچ تضمینی نیست که حوزه های منفک اجتماعی بایکدیگر همبسته شود.» (ابرکرامی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۹).

از طرف دیگر انتهای طیف بزرگسالان باورهای اخلاقی و ارزشی پایدار یک پدیده ایده آل است. طبق نظر ابرکرامی باورهای اخلاقی گروههای مختلف چیزی ثابت و سخت نیست که همیشه همراه آنها باشد و در مواقع ضروری سرو کله اش پیدا شود. از دیدگاه غربی، که مورد تأیید دین نیست، باورهای اخلاقی وابسته به زمینه و بسترشان هستند؛ آنچه مردم می گویند، ارزش هایی را که ارج می گذارند و نحوه رفتارشان تا حدودی وابسته به این است که همراه چه کسی هستند و در چه موقعیتی قرار دارند. گسست میان قول و فعل افراد ناشی از ریاکاری یا ضعف اخلاقی آنها نیست بلکه بیشتر ناشی از این است که در موقعیت های اجتماعی واقعی باورها با یکدیگر تعارض پیدا می کنند و معلوم نیست که چکار باید کرد (همان، ص ۱۸۰).

تغییرات ارزش ها: علل و دلایل

تغییر ارزش ها یکی از ابعاد تغییرات اجتماعی است. "مسئله رشد و توسعه جوامع خصوصاً پس از دوران انقلاب صنعتی با پارادوکش های مختلفی روبرو بوده است. یکی از این موارد «توسعه در عین حفظ خود» می باشد. بنیاد رشد و توسعه را تغییر در سطوح مختلف معنوی و مادی جوامع می سازد. از سوی دیگر تغییر در نظام "بودگی" گروههای اجتماعی منجر به اضمحلال «خود» می گردد: این مسئله ایست که غالب جوامع باید بگشایند، اگر نخواهند بمیرند: یعنی مسئله پیشرفت کردن و در عین حال خود ماندن" (برک، ۱۳۸۹، ص ۱۴).

مسئله جهانی شدن یکی از زمینه های مهم تغییر ارزش ها در جوامع امروزی است. عوامل بستر ساز جهانی شدن ارتباط مستقیمی با تغییرات فرهنگی در جوامع امروز دارند. "عامل جهانی شدن در سه نسل

از نظریه پردازان مورد توجه قرار گرفته است. نسل اول یعنی متفکران سده نوزدهم و اوایل سده بیستم می‌باشند. از نظر سن سیمون دو نیرو یعنی صنعتی شدن و علم الاجتماع، زمینه کمرنگ شدن مرزهای سیاسی و فرهنگی را فراهم می‌سازد. آگوست کنت گذر جوامع از مراحل سه گانه الاهیاتی، مابعدالطبیعی و ورود به دوره اثباتی را زمینه ساز جامعه ای جهانی با سلطه مدیران صنعتی و هدایت اخلاقی دانشمندان می‌داند. از دیدگاه دورکیم جوامع سنتی با تغییر همبستگی مکانیکی به همبستگی ارگانیکی وارد عصر مدرن شده و در معرض تاثیر عوامل فرا ملی واقع می‌شوند. از دیدگاه وبر نوسازی و تجدد عامل اصلی جهانی شدن است. از دیدگاه مارکس نظام سرمایه داری ذاتا نظامی مایل به تعمیق درونی و گسترش بیرونی است. منطق انباشت در نظام سرمایه داری توجیه کننده گسترش آن است. در نسل دوم هر یک از نظریه پردازان در تحلیل ابعاد جهانی شدن اولویت را به یکی از عوامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌دهند. دانیل بل از جامعه از جامعه اطلاعات محور صحبت می‌کند. این جامعه بعنوان متاخرترین شکل جوامع انسانی پس از دو جامعه کشاورزی و صنعتی بوجود آمده است. نیکلاس لوهمان از جامعه تعریفی ارائه می‌دهد مبتنی بر یک نظام اجتماعی فراگیر که هر ارتباط معناداری را شامل می‌شود. از دیدگاه امانوئل والرشتاین سه نوع نظام جهانی در جهان معاصر وجود دارند: نظام‌های کوچک، امپراطوری‌های جهانی، و اقتصادهای جهانی. مک لوهان معتقد است که در دوره صنعتی، ارتباطات پیش از پیش آسان شده است. تمام این ارتباطات تسهیل شده پدیده جهانی شدن فرهنگ را به دنبال دارند. نسل سوم نظریه پردازان جهانی شدن از جمله هاروی گسست دوران مدرن از دوران سنتی را در پدیده بازسازی فضا و زمان متجلی می‌بینند. گیدنز فرایند جهانی شدن را محصول برهم خوردن نظم سنتی فضا زمان می‌داند ولی به اندازه هاروی بر نظام اقتصادی تاکید نمی‌کند. اولریخ بک درباره فرآیند جهانی شدن اظهار نظر می‌کند. از دیدگاه او امروزه عوارض جانبی ناشی از صنعتی شدن، اضافه تولید، مصرف گرایی و افزایش رفاه مادی ریسک هایی را در جامعه پدید آورده که مهار، کاهش و یا محدود کردن آنها به مشکل اصلی جوامع جهان تبدیل شده است (گل محمدی، ۱۳۸۳، صص ۳۱-۵۴).

یکی از مهمترین نظریه پردازان حوزه مطالعات اجتماعی و فرهنگی ارزش‌ها رونالد اینگلهارت است. او مدیر پروژه جهانی پیمایش ارزش‌ها بوده است. رونالد اینگلهارت جامعه شناس و اندیشمند سیاسی دانشگاه میشیگان در تاریخ ۵ سپتامبر ۱۹۳۴ در شهر میلواکی متولد شد. اینگلهارت، استاد دانشگاه میشیگان و از مدیران اصلی پیمایش‌هایی با عنوان پیمایش ارزش‌های جهانی است که از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۱ انجام شده‌اند. وی نویسنده بیش از ۲۲۵ مقاله علمی است و در دهه هفتاد نظریه جامعه شناختی

فرامادیگرایی را گسترش داد. علایق پژوهشی وی، سیاست و حکومت تطبیقی، توسعه سیاسی و روان‌شناسی سیاسی است. در انقلاب آرام (۱۹۷۷) اینگلهارت یک تحول نسلی اساسی در ارزش‌های جمعیت جوامع پیشرفته صنعتی کشف کرد. در سال ۱۹۸۹ در کتاب تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی وی از داده‌هایی که از پیمایش طولی از ۲۰ کشور از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۸ جمع‌آوری کرده بود استفاده کرد تا تغییرات فرهنگی را به صورتی که نسل جوان به تدریج جایگزین نسل مسن در جمعیت بزرگسال میشود را تحلیل کند. این تغییرات به نظر می‌رسد بر حسب نرخ رشد اقتصادی جوامع و نوع توسعه اقتصادی که آن جوامع دنبال می‌کنند متغیر باشد. تغییرات اقتصادی، تکنولوژیکی و اجتماعی-سیاسی، فرهنگ جوامع صنعتی پیشرفته را در طول چند دهه گذشته تغییر داده است. اینگلهارت در انقلاب آرام به بررسی تغییرات در اعتقادات دینی، انگیزه کار، کشمکش‌های سیاسی، نگرش نسبت به کودکان و خانواده‌ها، و نگرش نسبت به طلاق، سقط جنین و همجنسگرایی پرداخته است. وی در کتاب تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی بر این اعتقاد بود که نسل بزرگسال در برابر تغییرات بیشتر مقاومت می‌کند و تغییر در میان گروه‌های جوان‌تر با سهولت بیشتری صورت می‌گیرد. بنابراین با تغییر و تحولات اجتماعی تفاوت بین نسلی پدید می‌آید که از آن، گاه به تعارض یا شکاف بین نسلی نیز تعبیر می‌شود (اینگلهارت، ۱۳۷۳، ص ۷۵، به نقل از رحیمی، ۱۳۹۰).

وی در دهه هشتاد این ایده را مطرح کرد که در جوامع صنعتی مواجه با نوعی دگرگونی ارزشی اساسی هستیم. به این صورت که گرایش نسبت به ارزش‌های فرامادی تقویت گردیده و نسل جدید به ارزش‌های فرامادی اولویت بیشتری می‌دهد. وی به تغییر و تحول ارزشی در طی فرآیند جایگزینی نسلی پرداخته است. به اعتقاد وی اولویت ارزشی فرد تحت تأثیر محیط اجتماعی - اقتصادی که وی در طول سال‌های پیش از بلوغ در آن به سر می‌برده شکل می‌گیرد و با تغییر شرایط محیطی، اولویت‌های ارزشی نسل جوان با نسل قبل متفاوت خواهد شد.

اینگلهارت دو فرض محوری را مبنای کار خود قرار می‌دهد:

- ۱- فرضیه کمیایی، ناظر بر این امر است که اولویت‌های فرد بازتاب محیط اجتماعی - اقتصادی‌اش است و شخص بیشترین ارزش‌ها را برای آن چیزهایی قائل می‌شود که عرضه آن‌ها نسبتاً کم است.
- ۲- فرضیه اجتماعی‌شدن، که اصل را بر این قرار می‌دهد که ارزش‌های اساسی فرد به شکل گسترده بازتاب شرایطی است که در طول سال‌های قبل از بلوغ وی وجود داشته است (اینگلهارت و آبرامسون، ۱۳۷۸، ص ۶۲، به نقل از رحیمی، ۱۳۹۰).

به نظر وی در حالیکه فرضیه کمیابی دلالت بر این دارد که رونق و شکوفایی اقتصادی به گسترش ارزش‌های فرامادی گرایانه می‌انجامد، فرضیه اجتماعی‌شدن مبین این است که نه ارزش‌های فرد و نه ارزش‌های یک جامعه یک شبه تغییر نمی‌کند. برعکس، دگرگونی اساسی ارزش‌ها به تدریج و بیشتر به طرز نامرئی روی می‌دهد. این دگرگونی در مقیاسی وسیع زمانی پدید می‌آید که یک نسل جانشین نسلی مسن‌تر در جمعیت بزرگسال یک جامعه می‌شود (اینگلهارت، ۱۳۷۳، ص ۷۶). از نظر اینگلهارت، چرخه زندگی (اینکه هر گروه سنی بنا به اقتضائات روان‌شناختی آن دوران ارزش‌های گوناگونی دارد و افراد با وارد شدن به آن دوران، آن ارزش‌ها را به خود می‌گیرند) تأثیر اساسی روی تفاوت ارزش‌ها ندارد بلکه یکی از مؤلفه‌های اصلی دگرگونی ارزشی جایگزینی نسلی است، یعنی نسلی که بعد از جنگ جهانی دوم دوران بلوغ خود را می‌گذرانند، در اثر توسعه و تحولات اقتصادی، دورانی از ثبات اقتصادی و وفور کالاهای مادی را تجربه نمود و بنابراین ارزش‌های غیرمادی برای آن‌ها اولویت بیشتری پیدا کرد. اینگلهارت تأثیر نهادهای فرهنگی را در این دگرگونی چندان زیاد نمی‌بیند (همان، ص ۱۱۵).

اینگلهارت در کار خود حضور مجموعه‌ای از تغییرات در سطح نظام را عامل تغییرات در سطح فردی و به همین ترتیب پیامدهایی برای نظام می‌داند. وی تغییرات در سطح سیستم را توسعه اقتصادی و فناوری، ارضای نیازهای طبیعی به نسبت وسیعی از جمعیت، افزایش سطح تحصیلات، تجارب متفاوت گروه‌های سنی مثل فقدان جنگ و گسترش ارتباطات جمعی، نفوذ رسانه‌های جمعی و افزایش تحرک جغرافیایی می‌داند (همان: ۵).

فرآیند مدرنیزاسیون باعث انتقال عمیق نگرش‌ها، عقاید و رفتار که انتقال اجزای فرهنگی است، می‌شود. به عقیده اینگلهارت مدرنیزاسیون تحول فرهنگی بسیار وسیعی در فرهنگ معاصر غرب به وجود آورده است. همچنین وی معتقد است که خیزش سطوح توسعه اقتصادی، سطوح بالاتر آموزش، اشاعه رسانه‌های جمعی و برخاستن دولت رفاهمنجر به تغییر در مهم‌ترین ارزش‌ها می‌شود (خالقی‌فر، ۱۳۸۱، ص ۱۰۴-۱۰۳، به نقل از رحیمی، ۱۳۹۰).

در نظریه اینگلهارت، مفهوم کانونی مدرنیزاسیون این است که صنعتی‌شدن مجموعه‌ای از نتایج اجتماعی و فرهنگی را به همراه دارد که موجب افزایش سطح تحصیلات و تغییر نقش‌های جنسی می‌گردد. صنعتی‌شدن بر اغلب عناصر دیگر جامعه تأثیر می‌گذارد. این نظریه می‌گوید که صنعتی‌شدن پیامدهای مختلفی از جمله در حوزه فرهنگی (تفاوت بین نسلی) داشته است. تغییر از جامعه ماقبل صنعتی به صنعتی سبب تغییراتی در تجربه افراد و دیدگاه آنان شده است. پیدایش جامعه فراصنعتی،

محرک پیدایش و گسترش دیدگاه‌های جهانی می‌گردد. افزایش تحصیلات رسمی افراد و تجارب شغلی آنها به افراد کمک می‌کند که استعدادهایشان را جهت تصمیم‌گیری مستقل افزایش دهند. بنابراین، پیدایش جامعه فراصنعتی منجر به افزایش و تأکید بیشتر بر خود ابرازی می‌گردد (رحیمی، ۱۳۹۰، ص ۳۷).

اینگلهارت کامیابی اجتماعی - اقتصادی افزایش یافته را علت اصلی تغییر ارزش در جوامع غربی می‌داند و در این باره می‌گوید: کامیابی اقتصادی افزایش یافته منجر به برآورده شدن بهتر نیازهای بنیانی در سال‌های شکل‌گیری افراد می‌شود (سال‌های آخر نوجوانی) که به نوبه خود منجر به ارزش‌های ماتریالیست کمتر از نسلی به نسل دیگر می‌شود. بر این مبنا اینگلهارت به تأثیر قشر بندی اجتماعی توجه می‌کند. در این منظر خانواده‌های ثروتمند به نظر می‌رسد جوانان ماتریالیست کمتری را نسبت به خانواده‌های فقیر پرورش می‌دهند (همان، ص ۳۸).

اینگلهارت و آبرامسون در نظریه تغییر ارزش بین نسل‌ها به افزایش سطح تحصیلات که خود یکی از مؤلفه‌های مدرنیزاسیون است، تأکید می‌کنند (اینگلهارت، ۱۹۹۹). همچنین اینگلهارت یکی از عوامل تأثیرگذار بر شکاف ارزش‌های نسل‌ها را جهانی شدن ارتباطات می‌داند. وی می‌گوید می‌بینیم که جوانان در سراسر جهان لباس‌های جین می‌پوشند و به موسیقی پاپ گوش می‌دهند، اما کمتر تفاوت‌های ارزشی آشکار است.

بر اساس یافته‌های اینگلهارت اعتماد به یکدیگر همانند رضایت خانوادگی و خوشبختی با سطوح بالای توسعه اقتصادی متناسب است. رضایت از زندگی، رضایت سیاسی، اعتماد به یکدیگر، میزان زیاد بحث سیاسی و حمایت از نظم اجتماعی موجود همه به همراه هم هستند، آن‌ها نشانه‌های نگرش‌های مثبت را نسبت به جهانی که در آن زندگی می‌کنند، تشکیل می‌دهند. از نظر اینگلهارت سطوح نسبتاً پایین انتشار رضایت و اعتماد موجب می‌شود که شخص به احتمال زیاد نظام سیاسی موجود را نپذیرد (رحیمی، ۱۳۹۰، ص ۳۹).

یکی از پیامدهای مهم تغییر فرهنگی، برابری جنسیتی و ظهور ارزش‌های رهایی بخش می‌باشد به گونه‌ای که تغییر فرهنگی باعث تغییر در تعریف دموکراسی شده است که در نتیجه برابری جنسیتی تبدیل به یکی از عناصر کانونی دموکراسی شده است. از نظر اینگلهارت عقاید راجع به نقش‌های جنسیتی به طور ساده از منافع شخصی و عقلانی یک جنس خاص پیروی نمی‌کند. این عقاید در حال تغییر هستند، البته آنها عمیقاً ریشه در زمینه فرهنگی جامعه دارند. رشد برابری جنسیتی، جنبه دیگری از

فرآیند توسعه انسانی است که از لحاظ اهمیت با روند جهانی گذار به دموکراسی قابل مقایسه بوده و با آن قرابت و پیوستگی بسیاری دارد. برابری جنسیتی برای کیفیت دموکراسی حیاتی شده است زیرا که دموکراسی مبتنی بر این ایده است که همه موجودات انسانی، بدون توجه به خصوصیات زیستی مانند نژاد و جنسیت، ارزشمندند. ایده دموکراسی اشاره به استقلال افراد دارد بر این مبنا که جامعه به وسیله قرارداد اجتماعی میان افراد برابر ساخته شده است، انسان‌های برابری که همه استعداد یکسانی برای انجام انتخاب‌های مستقلانه و پاسخ گویانه دارند. بنابراین هر گونه تبعیض مبتنی بر نژاد یا جنسیت با ایده دموکراتیک برابری انسانی در تضاد است و توسعه انسانی بازتاب میزان توسعه استعداد افراد برای انتخاب در شرایط اجتماعی خاص است. در نتیجه برابری جنسیتی سنجه مهم و حساسی از میزان پیشرفت توسعه انسانی در هر جامعه است (به نقل از رحیمی، ۱۳۹۰).

هرگز در تاریخ تمدن بشری، زنان به اندازه جوامع معاصر فراصنعتی در انتخاب آموزش، اشتغال، همسر و سبک‌های زندگی از آزادی و برابری برخوردار نبوده‌اند. این تغییر تازه است، گرچه نقطه شروع آن را میتوان پس از جنگ جهانی اول و در اعطای حق رأی به زنان در بعضی از کشورها یافت. اما اعطای اختیارات متنوع به زنان تنها به تازگی به روند غالب تبدیل شده است. این تاکید فزاینده بر برابری جنسیتی، بخشی از تغییر انسان‌گرایانه‌ای است که نیروهای ضد تبعیض را به پیش رانده و توسعه انسانی و کیفیت دموکراسی را توسعه می‌دهد. برابری جنسیتی، همراه با تساهل نسبت به برون گروه‌ها مانند مردم سایر نژادها، بیگانگان و همجنسگرایان، در حال تبدیل به عنصر اساسی دموکراسی است (اینگلهارت، ۱۳۸۹، به نقل از رحیمی، ۱۳۹۰).

اینگلهارت در اثر مذهب و سیاست در جهان به رابطه این دو با هم می‌پردازد و با تحقیق میدانی وسیع در عموم کشورهای جهان، نسبت مردم با مذهب و رابطه سیاست و مذهب در هر کشور را به بوته بررسی و پژوهش می‌کشد. اصلی‌ترین پرسش اینگلهارت همان مسأله‌ای است که شماری از نویسندگان قرن نوزدهم مطرح کرده‌اند؛ "آیا با ظهور جامعه مدرن، به تدریج از اهمیت دین در زندگی سیاسی و اجتماعی مردم کاسته می‌شود؟" این سوالی بود که حتی بنیانگذاران جامعه‌شناسی از جمله کنت، اسپنسر، دورکیم، مارکس و شماری از جامعه‌شناسان قرن بیستم که نظریه عرفی شدن یا سکولاریزاسیون را مطرح کرده‌اند، پیش آورده بودند. اینگلهارت در این اثر سعی دارد عرفی شدن را با ارائه شواهد گسترده‌ای که از کشورهای گوناگون اعم از پسا صنعتی، صنعتی و در حال توسعه به دست آورده است، به آزمون بگذارد. نتیجه‌گیری کلی، این است که دین در جهان معاصر از بین نرفته است و چنین اتفاقی هم

نمی‌افتد؛ با این همه مفهوم سکولار شدن یا عرفی شدن، بیان‌گر بخش مهمی از اتفاقی است که در جهان معاصر در حال وقوع است.

اینگلهارت با شواهدی که به‌دست آورده است، نشان می‌دهد که در کشورهای توسعه‌یافته صنعتی، اهمیت دین در حال کاسته شدن است؛ به عبارتی دیگر این جوامع شاهد فرایند عرفی‌شدن هستند ولی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، الزاماً اهمیت دین کاهش نیافته است؛ بلکه دین‌داری در میان آسیب‌پذیرترین و فقیرترین اقشار مردم جهان، رو به گسترش است. در نتیجه، دو روند کاملاً متضاد در کشورهای مختلف در حال وقوع است. تجدید نظری که وی در نظریه‌های سنتی عرفی‌شدن ارائه می‌دهد، در کلی‌ترین بیان، این است که مردمی که خود و خانواده‌شان در سال‌های شکل‌گیری شخصیت، در معرض انواع مخاطرات اجتماعی قرار دارند، مذهبی‌تر از کسانی هستند که در شرایط امن، راحت و قابل پیش‌بینی‌تر رشد کرده‌اند. وی بیان می‌کند که به رغم وجود فرآیند غیر دینی یا عرفی شدن (سکولاریزم) در کشورهای ثروتمند، مردم جهان به منزله یک کل، سکولارتر نشده‌اند و نسبت فزاینده‌ای از جمعیت جهان همچنان نگرش مذهبی سنتی دارند. کلید حل معما، به اعتقاد وی، در نرخ‌های باروری متفاوت کشورهای توسعه‌یافته و کمتر توسعه‌یافته است. تقریباً در همه کشورهای توسعه‌یافته فراصنعتی، نرخ‌های باروری بسیار پایین‌تر از سطح جایگزینی جمعیت بوده است؛ یعنی جمعیت این کشورها نه تنها رو به افزایش نیست؛ بلکه سال به سال کمتر می‌شود. در مقابل، نرخ باروری در جوامع دارای گرایش‌های مذهبی سنتی، به دو یا سه برابر سطح جایگزینی رسیده است. جوامع اخیر سهم فزاینده‌ای در جمعیت جهان دارند، پس طبیعی است که ما شاهد افزایش جمعیت سنتی جهان باشیم. از دیدگاه اینگلهارت، الگوهای دینداری در جهان، متأثر از چند عامل اصلی شامل سطوح نوسازی اجتماعی، امنیت انسانی و نابرابری اقتصادی، نوع فرهنگ دینی مسلط در هر کشور، تحول در ارزش‌های جامعه در طول نسل‌ها، تفاوت‌های موجود میان اقشار اجتماعی مختلف و الگوهای جمعیت شناختی، نرخ باروری و تحولات جمعیتی است (اینگلهارت، ۱۳۸۶).

از باب جمع‌بندی به‌طور کلی، تغییر ارزش‌ها معمولاً از دو منظر کلی روانشناسی و جامعه شناختی مورد توجه هستند. برای نمونه روان‌شناسانی چون «مازلو» با طبقه‌بندی نیازها مبنی بر نیازهای ابتدایی (نیازهای جسمی) نیازهای پیشرفته (نیاز به احترام و شکوفایی) که پایه‌های ارزشی او را تشکیل می‌دهند. این نظریه را تکمیل کرده است و طبق آن، آنچه که انسان بدان نیاز داشته باشد با ارزش می

شود و این فقط شامل نیازهای جسمی نمی شود بلکه نیاز به احترام و نیاز به روابط اجتماعی و دیگر نیازها را در بر می گیرد.

بررسی ثبات و تغییر ارزش ها همواره مورد توجه دانشمندان اجتماعی بوده و هست. ثبات، یک عنصر قابل پیش بینی برای کنش فردی فراهم می آورد. تغییر نیز به این دلیل مهم است که افراد با زمینه های اجتماعی جدید و عناصر وضعیت های جدید منطبق می شوند. مک کنی (۱۹۸۰) و موس و ساسمن (۱۹۸۰) معتقدند که درجه ثبات در نگرش ها، ترجیحات، ارزش ها و ویژگی های شخصیتی متفاوت است. به عقیده آنها ارزش ها، به عنوان یکی از جنبه های مرکز شخصیت، از نگرش ها و ترجیحات ثابت تر هستند (جانسون، ۱۹۹۹). در حقیقت از آنجا که افراد، ارزش های اجتماعی را به درجات متفاوتی درونی می کنند و ارزش ها محصولی از قومیت، مذهب و دیگر خرده گروه های متفاوت در یک جامعه هستند، تغییرات فردی در نظام های ارزشی وجود دارد (ووثوقی، اکبری، ۱۳۸۹، ص ۶).

در مورد عوامل موثر بر تغییر ارزش ها نظریه های گوناگونی در رشته های مختلف ارائه شده است که هر کدام به برجسته کردن جنبه یا عاملی اقدام کرده اند. به طور کلی دو دسته نظریه را می توان در ادبیات مربوط به تغییر ارزش ها مشخص نمود: دسته اول نظریه سطح خرد هستند که عمدتاً مربوط به روان شناسی و روان شناسی اجتماعی می باشند و دسته دوم نظریه های سطح کلان که مربوط به جامعه شناسی هستند و به عوامل سطح کلان می پردازند.

نظریه ناسازگاری اجتماعی: بر اساس این نظریه هنگامی که یک فرد هم زمان شناخت های ناسازگاری دارد، با وضعیت ناهنجاری یا تضاد درونی روبه رو می شود. این تضاد درونی افراد را به تغییر شناخت ها، نگرش ها یا ارزش ها برای کاهش سطح تنش درونی تحریک می کند. نظریه ناسازگاری شناختی معتقد است که انسانها آگاهانه دست به انتخاب می زنند و ارزش جنبه های مطلوب را افزایش داده ارزش جنبه های دیگر را کاهش می دهد (فیرستون، ۲۰۰۳).

نظریه تغییر خودکار ارزش ها: بر اساس این نظریه، تغییر ارزش ها روندی خودکار و ناآگاهانه دارد. لیبرمن و همکارانش (۲۰۰۱) در مقابل نظریه ناسازگاری شناختی، معتقدند که تغییر ارزش ها یک پاسخ خودکار به یک انتخاب اجباری است. نتایج تحقیقات لیبرمن و همکاران او نشان داد که منابع آگاهانه و نیتمند برای رخ دادن تغییر ارزش ها غیرضروری هستند.

نظریه یادگیری اجتماعی: بر اساس این نظریه تغییر ارزشی ممکن است از طریق مشاهده دیگرانی که به عنوان الگوها و گروه‌های مرجع هستند، ایجاد شود (جانسون، ۱۹۹۹). بر اساس این نظریه، ارزش‌های دیگران مهم، با توجه به مطلوبیت به عنوان یک ملاک در نظر گرفته شده و افراد سعی می‌کنند ارزش‌های خود را مطابق با آنها تغییر دهند.

مدرنیزاسیون و تغییر ارزش‌ها: مهمترین نظریه‌ها در باب تغییر ارزش‌ها حول نظریه مدرنیزاسیون می‌چرخد و بیش‌تر نظریه‌های سطح کلان، مدرنیزاسیون را به عنوان عامل اصلی تغییر ارزش‌ها قلمداد کرده‌اند. ادعای اصلی این نظریه این است که توسعه اقتصادی با تغییرات منسجم و تا اندازه ای قابل پیش بینی در زندگی فرهنگی، اجتماعی، و سیاسی منطبق شده است. مدارک و بررسی‌های مختلف از سراسر جهان نشان می‌دهد که توسعه اقتصادی، جوامع را به یک جهت تقریباً قابل پیش بینی سوق می‌دهد. صنعتی شدن به تخصصی شدن مشاغل، افزایش سطح تحصیلات، افزایش سطوح درآمد و همچنین تغییرات پیش بینی نشده مانند تغییرات در نقش‌های جنسیتی، نگرشها نسبت به اقتدار و هنجارهای جنسی، کاهش میزان باروری و گسترش مشارکت سیاسی منجر می‌گردد (اینگلهارت و بیکر، ۲۰۰۰).

نظام ارزشی اسلام

ارکان اصلی شکل‌دهی به هویت اجتماعی یک جامعه عبارتند از باورها (=جهان بینی)، ارزش‌ها (=ایدئولوژی)، و سبک زندگی (=نظام ترجیحات رفتاری). تمایزات و تفاوت‌های جوامع مختلف نیز به همین سه مولفه عمده بازگشت می‌کند. لایه رویین و آشکار هویت یک جامعه، سبک زندگی آن است. هر جامعه زمانی می‌تواند ثمره و محصول جهان‌بینی و ایدئولوژی خود را به دیگران عرضه کند که سبک زندگی افرادش متناسب با باورها و ارزش‌هایش شکل یافته باشد. در شکاف بین ارزش‌ها و سبک زندگی، عامل مهم، عامل شناختی است؛ یعنی بسیاری از افراد جامعه چون آگاهی لازم از آداب و سبک زندگی اسلامی ندارند در شیوه رفتاری و سبک سلوکی خود آنها را به کار نمی‌گیرند. چگونگی رفتار ظاهری انسان نمادی است از نوع تفکر و علاقه او. با توجه به اهمیت آداب و نمادها و توانایی ویژه آداب و سبک‌های زندگی در انتقال باورها و ارزش‌ها، تلاش برای اظهار آداب و ابراز شعایر، بزرگداشت و محافظت از آنها ضروری است. سبک زندگی نظام‌واره و نظام خاص زندگی است که به یک فرد، خانواده یا جامعه با هویت خاص اختصاص دارد. این نظام‌واره، هندسه‌ی کلی رفتار بیرونی و جوارحی است که افراد، خانواده‌ها و جوامع را از یکدیگر متمایز می‌کند.

بدیهی است که تمام ادیان توحیدی و در راس آنها اسلام نیز از نظام ارزشی خاص خود برخوردار باشد. در واقع تمام حدود الهی (مستحب، مکروه، حلال و حرام) و همچنین دستورات اخلاقی دینی را می‌توان حد و مرزهای ارزشی دین نامید. ارزش‌هایی مانند عبادت، صداقت و امانت، خدمت به خلق، ایثار، احسان به والدین و ... از نمونه‌هایی است که حدود و ثغور ارزشی دین را بیان می‌کند. بحثی که لازم است در اینجا پی‌گیری شود، بحث نوع و کیفیت ارزش‌هایی است که در اسلام از آنها بحث می‌شود. این امر مستلزم رجوع به طبقه‌بندی ارزش‌هاست.

در فلسفه ارزش‌ها، مکتب‌های مختلفی وجود دارد، که به لحاظ متفاوتی دسته‌بندی شده‌اند. در بین دسته‌بندی‌هایی، که برای مکتب‌های اخلاقی ارائه شده این دسته‌بندی به چشم می‌خورد، نخست نظریه‌ای که معتقد است مفاهیم ارزشی، حکایت از هیچ امر واقعی ندارد و اصلاً از سنخ مفاهیم علمی و فلسفی نیستند. دسته دیگر مکتب‌هایی هستند که قائلند مفاهیم ارزشی حکایت از یک نحو واقعیتی می‌کنند. اینها را هم می‌شود به دو دسته کلی تقسیم کرد:

۱- کسانی که می‌گویند مفاهیم ارزشی از طبیعت سرچشمه می‌گیرد و ریشه قواعد ارزشی را قوانین طبیعی تشکیل می‌دهد.

۲- کسانی که معتقدند ریشه قواعد طبیعی از مافوق طبیعت است.

بدیهی است که در این طبقه‌بندی کلی، ارزش‌های دینی ریشه‌ای ماورای طبیعی داشته باشد. به عبارت دیگر، عقل، طبیعت، اجتماع و مانند آن، ریشه اصلی ارزش‌ها به شمار نمی‌روند، بلکه قوانین آسمانی و الهی مطلوبیت ارزش‌ها را تعیین می‌کند. قرب الهی، بندگی و رضایت حضرت حق معیار نهایی تمام ارزش‌های اسلامی به شمار می‌رود. در همین راستا و به طور تفصیلی، پیرامون مبانی ارزش‌ها از دیدگاه اندیشمندان مسلمان شش عنصر قابل تحلیل است (علی احمدی، ۱۳۸۳، ص ۳۴-۳۵):

۱- ملاک ارزش کار، تاثیر آن در کمال نفس انسان است.

۲- هر کاری که بیشترین تاثیر را در بالاترین کمال انسان داشته باشد عالی ترین تاثیر را خواهد داشت.

۳- هر کاری که بیشترین تاثیر را در دور شدن انسان از خدا داشته باشد، پست ترین ارزش‌ها و بدترین ردیلتها خواهد بود.

۴- در بین دو قطب فوق الذکر اگر نقطه ای فرض شود که نسبتش متساوی به هر دو قطب باشد، یعنی نه تأثیری در حرکت انسان به سوی الله داشته باشد و نه تأثیری در دور کردن انسان از الله. اگر چنین فرض شود آن "بی ارزش" خواهد بود.

۵- ارزش های اخلاقی در طول هم تابع نیت است و هم تابع شکل کار. یعنی اصالتاً ارزش، تابع نیت است، ولی چون هر نیتی با یک یا چند نوع از افعال سنخیت دارد، شکل آن و حجم آن و کمیت و کیفیت آن هم متناسب با آن نیت است، پس طبعاً با آنها هم مناسبتی دارد.

۶- در اسلام برای ارزش ها، یک حدنصابی تعیین شده است.

فروزنده دهکردی و جوکار (۱۳۸۶) بر اساس دیدگاه آیت الله مصباح یزدی، ویژگی های نظام ارزشی اسلام را اینگونه بیان کرده اند:

۱- **فراگیر بودن:** نظام ارزشی اسلام، نظامی فراگیر، عام و شامل است. در مکاتب منفی رایج دنیا دایره ارزش ها تنگ و محدود است و عمدتاً منحصر به ارزش های اخلاقی ای است که در محیط اجتماعی مطرح می شود.

۲- **برخورداری از ارتباط و انسجام کافی:** در نظام ارزشی اسلام، بخاطر تفکر سیستماتیک، بین اجزاء یک انسجام درونی وجود دارد، در بسیاری از مکاتب دنیا، متغیرهایی مانند پول، شهرت، کسب قدرت، سود، منفعت، کسب سهم، رفاه، علم داشتن، قهرمانی ... به عنوان ارزش تلقی می شود، در حالیکه به صورت ذاتی بین آنها ارتباط و انسجام درونی وجود ندارد.

۳- **قابلیت تبیین عقلایی:** سومین ویژگی نظام ارزشی اسلام این است که قابل تبیین و استدلال است. تبیین عقلانی ارزش ها تنها زمانی ممکن است که بتوان رابطه بین ارزش ها و واقعیت کشف کرد، اگر ارزش ها صرفاً تابع قرارداد باشند، هیچ رابطه منطقی نداشته نمی توان آنها را تبیین عقلایی کرد.

۴- **تبیین لذت و سود نامحدود:** بعضی از مکاتب اخلاقی معیار ارزش اخلاقی را منفعت و سود عملی می دانند. طبق این تحلیل، تنها اعمال و رفتاری ارزش اخلاقی دارند که به نوعی برای دنیای مادی سود و نفعی داشته باشند. در مقابل، عملی که هیچ سودی برای دنیای مادی و رفاه زندگی نداشته باشد، از نظر آنها، بی ارزش است. شرع مقدس اسلام نیز اصل منفعت را می پذیرد، اما - همانگونه که در بحث لذت گفته شد - سود را اعم از مادی و معنوی می داند. سود و منفعت، خود مفهوم وسیله ای دارد؛ یعنی سود و نفع دنیوی، وسیله ای برای رسیدن به هدفی مطلوب است. نفع داشتن یک معامله به این معناست که

می‌توان سود حاصله از آن را در راه نیازهای دیگر به کار گرفت. بنابر این، تفاوت دیدگاه اسلام با صاحب نظران این مکتب در این است که: اولاً سود و منفعت از نظر آنان منحصر در سود و نفع جسمانی است، در حالی که بسیاری از منافع، معنوی و روانی است؛ یعنی، اینکه سود حاصل از بعضی رفتارها، عاید روح انسان می‌شود؛ مثلاً بسیاری از مردم خرجهای کلانی را در راه التذاذ روح خود به کار می‌گیرند، بسیاری از مسافرتها طولانی و تماشای موزه‌ها، خرید تابلوهای گران و ... از این قبیل است. اینکه شخصی برای رسیدن به هر یک از اینها پولهای زیادی را خرج می‌کند، معنایش این است که برای آنها، بیش از پول و سود مادی ارزش قائل است. ثانیاً، سود و منفعت از نظر آنها منحصرآ دنیایی است در حالی که سود و منفعت از نظر اسلام اعم از دنیوی و اخروی است. طبق این تحلیل، ارزش‌های اسلام ترکیبی از ملاکهای متفاوت سایر مکاتب است، در عین حال ویژگیهای خاص خودش را داراست.

۵- حسن فعلی و فاعلی: معمولاً در مکاتب اخلاقی، معیار قضاوت در مورد ارزش داشتن یا بی ارزش بودن یک رفتار، نفس عمل و نتایج آن است، بدون اینکه انتساب آن به فاعل و انگیزه و نیت فاعل مطرح باشد. اما از دیدگاه اسلام، تنها معیار ارزش، حسن فعلی نیست، بلکه باید حسن فاعلی نیز مدنظر قرار گیرد. در نظام ارزشی اسلام "نیت و عمل" مطرح است.

۶- سلسله‌مراتبی بودن ارزش‌ها: یکی از ویژگیهای نظام ارزشی اسلام این است که ارزش‌ها دارای مراحل و مراتبی هستند، در حالی که در بسیاری از مکاتب اخلاقی، امر بین ارزش داشتن یا نداشتن دایر است و ارزش را دارای یک مرحله می‌دانند.

به طور کلی ارزش‌های اسلامی، منبعث از وحی و سیره معصومین (ع) است، که هر فرد مسلمان مکلف به اتخاذ و پیروی از آنهاست. ایمان، اخلاص، احسان، صداقت، عمل صالح، ادای امانت، امر به معروف و نهی از منکر، سعی و تلاش ... و بسیاری دیگر از این دست، ارزش‌هایی هستند که فرد مومن مکلف به پیروی از آنهاست (فروزنده دهکردی، ملائی، ۱۳۸۸).

ارزش‌ها در جامعه معاصر ایران

مسئله تغییرات ارزش‌ها، در مباحث روشنفکری و دانشگاهی ایران معاصر، ذیل عنوان «سنت و مدرنیته» برجسته شده است. "امواج مدرنیته که بویژه از دوره انقلاب مشروطه با نهادسازی سیاسی جدید در ایران رقم خورد تا حال حاضر محل بحث و مناقشات بسیار است. جدال ارزش‌ها و وضعیت ارزش‌ها نقطه اوج

مباحث فرهنگی اجتماعی کانون‌های علمی و غیر علمی است. رابطه سنت و مدرنیته در دو بعد اصلی دیده شده است. گونه نخست، شکل و شیوه ای است که بیشتر در رابطه استعماری و یا نو استعماری و در شرایط وابستگی مطلق با آن روبرو می‌شویم. در واقع برای آن که عناصر جدید بتوانند به کلی بافت قدیم را نابود سازند نیاز به قدرتی فیزیکی وجود دارد لزوماً در دراز مدت موفق نخواهد بود. تجربه رژیم پهلوی در «مدرنیزاسیون» ایران را نیز می‌توان کاملاً در این گونه قرار داد در گونه دوم تغییر بافت‌های سنتی به از میان رفتن آنها منجر نشده بلکه بافت‌های جدیدی را به وجود می‌آورد که به درجات و اشکال متفاوتی مدرنیته را به مثابه یک الگوی جهانی وارداتی در درون خود به اشکال و نمونه‌های متفاوتی از مدرنیته با تعبیر جدید تبدیل می‌کنند و از همین اشکال برای حفظ موجودیت خود نیز استفاده می‌کنند. تجربه ایران در دوران پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، بیشتر در این گونه قرار می‌گیرد. در واقع تناقضی میان گفتمان انقلابی تغییر و مدرنیزاسیون ناشی از آن از یکسو، و تاکید و اصرار بر حفظ سنت‌ها به مثابه منشاء اصلی مشروعیت‌های سیاسی و اجتماعی از سوی دیگر عنوان شد، در نهایت ما را وارد فرآیندی گسترده از «باز پیکربندی‌ها» می‌کند که خود سر منشاء اصلی گروهی مسائل اجتماعی هستند" (فکوهی، ۱۳۸۳؛ ۴۶۵-۴۶۶).

جوانان و تغییرات ارزشی

جوانان از گروه‌های مهم اجتماعی هستند که تغییرات ارزشی در جامعه را سریعاً درون سبک زندگی خود انعکاس می‌دهند. در بعضی موارد مانند سبک‌های زندگی توامان با موسیقی‌های جدید، جوانان منشاء ایجاد ارزش‌های نوین در سطح یک اجتماع محلی یا ملی می‌باشند. اگر قائل شویم که زندگی جوانان در جهان معاصر با ورود به دنیای اطلاعات محور، تبدیل به یک مسئله اجتماعی شده است باید ابعادی را در این مسئله کندکاو کنیم تا بتوانیم جایگاه نظام ارزشی را در اتصال به ریست جهان امروز آنها بهتر درک نماییم.

با رویکرد جامعه شناختی می‌توان به شش محور اساسی مسائل اجتماعی جوانان در دنیای معاصر اشاره نمود: ۱- نداشتن هویت ثابت، تغییر هویتی نسل جوان امروز در مقایسه با نسل جوان گذشته با توجه به بسترهای متغیر ملی و بین‌المللی ۲- نداشتن هویت واحد؛ عدم وجود یک شیوه و رویکرد خاص در تعیین ویژگی‌های اجتماعی فرهنگی این گروه. ۳- ابعاد جسمانی تغییرات جوانان ۴- عمومی بودن

تغییرات ۵- بیرونی بودن علل و منشاء تغییرات ۶- نگاه ارزش مدارانه به تغییرات. (کمالی، ۱۳۸۳؛ ص ۳۳۱-۳۳۵).

در تجربه حاصل شده در ایران برای برخورد با مسئله جهانی جوانان رویکردهایی غالب بوده است. این رویکردها بر مجموعه ای از مبانی نظری و پیش فرض هایی استوار بوده است. "در شیوه غالب تعامل سیاست گذاران با مسئله جوانان در ایران پیش فرض قابل خدشه ای وجود داشته است: الف- فرض شده که کلیه ارزش ها و آرمان های نسل گذشته و نیز تمامی عملکرد آنان درست و کارآمد بوده است. ب- فرض اول در بطن خود حاوی این نکته نیز هست که آرمان ها، گرایش ها و ارزش های خاص نسل گذشته مربوط به تمامی آنان شمرده شده است. ج- نهایتاً فرض شده است که این ارزش ها پایا و ثابت اند و همچنان برای تمامی نسل های گذشته به همان صورت پایدار باقی مانده اند" (کمالی، ۱۳۸۳؛ ۳۳۶). بنابراین دو الگوی متفاوت در سیاست گذاری و حل مسائل جوانان در بعد از انقلاب اسلامی به چشم می خورد: الگوی نخست جوانان را معادل مسائل و مشکلات و نیازهای عمدتاً جسمی و اقتصادی و بعد فرهنگی و اجتماعی می بیند و حل مسئله جوانان را حل این مشکلات می داند. الگوی دوم بر این محور تاکید دارد که مسئله اصلی جوانان نیازهای او نیست بلکه هویت و ارزش های جوانان است و حل مسئله جوان را در برطرف کردن نیازهای مادی او نمی داند بلکه صلاح را در ساختن یک هویت واحد و جدید برای آنها می داند. (همان، ۳۳۷).

به اقتضای سیاست های دولتی در هر مقطع زمانی، یکی از این رویکردها غالب بوده است. اما صرف نظر از صحت و هر کدام از این دو نگاه و تعلق زمانی آن، پیامدهای حاصل از آنها، سرخوردگی جوانان و از بین رفتن امکان هر گونه ادغام اجتماعی این گروه در کلی اجتماع و غفلت از مسائل ساختاری و مشکلات نهادی در ابزارهای اجتماعی کردن و انتقال ارزش های جامعه است. بعلاوه سیاست منتج از نگاه اول قطعاً سیاست های اقتصادی و مسکنی است که مسئله اساسی را نادیده می گیرد. سیاست ناظر بر دیدگاه دوم نیز سیاست های تجویزی، محدود سازی و موضع نصیحت گری برای رفع بحران هویت این گروه است که برآیند آن در سطح جامعه کاملاً روشن و آشکار است. (کمالی، ۱۳۸۳؛ ۳۳۷).

مروری بر پیشینه پژوهشی

بررسی ارزش ها و تغییرات ارزشی از جمله مسائل و چالش هایی است که همواره مورد پی گیری و مطالعه جامعه شناسان، روانشناسان و علاقمندان تربیت نسل های آینده بوده و هست. با وجود این، پژوهشگر

برخلاف تصور اولیه، به طور ویژه با پژوهشهای قابل توجهی که تغییرات ارزشی نسل سوم انقلاب را در مرکز توجه قرار داده باشند، برخورد نکرد. یکی از پژوهشهایی که از حیث هدف، جامعه پژوهشی و روش تقریباً با پژوهش پیش رو یکسان است، پژوهشی است که توسط گودرزی (۱۳۸۸) تحت عنوان «تغییر ارزش‌های جوانان و عوامل مرتبط با آن» در استان همدان به انجام رسیده است. ایشان که تقابل بین سنت و مدرنیته را سرآغاز بحران هویت و بحران ارزشی در جامعه ایرانی می‌داند، یافته‌های خود را اینگونه گزارش می‌دهد: حدود ۵۶ درصد جوانان از ارزش‌های التقاطی، و حدود ۴۰ درصد از ارزش‌های مادی برخوردارند. از دیگر یافته‌های مهم این تحقیق این است که در بین سالهای ۷۴ تا ۸۵ ارزش‌های فرامادی پرسش‌شوندگان به ارزش‌های مادی تغییر کرده است. بنا به این تحقیق، تغییرات ارزشی جامعه به سوی کرانه‌های مطلوب در حرکت نیست. نتایج مهم این تحقیق در زیر آمده است:

۱) در زمینه سنخ ارزشی پاسخ‌گویان نتایج نشان می‌دهند که ۷۶٫۳۲٪ درصد پاسخ‌گویان در زمان گذشته التقاطی بوده‌اند، ۷٫۱۱٪ فرامادی، و ۱۶٫۵۸٪ مادی بوده‌اند. این درحالی است که در زمان حال، ۵۵٫۷۹٪ التقاطی، ۳٫۶۸٪ فرامادی، ۴۰٫۵۳٪ مادی هستند. بنابر این می‌توان گفت که سنخ ارزشی پاسخ‌گویان از فرامادی به مادی تغییر کرده است.

۲) به طور کلی در مورد تغییر ارزش‌ها باید گفت که، ۲۱٫۳۲٪ پاسخ‌گویان تا حدودی ارزش‌هایشان تغییر کرده است. این در حالی است که ۲۹٫۲۱٪ پاسخ‌گویان ارزش‌هایشان خیلی کم، ۳۲٫۳۷٪ کم، و ۷٫۸۹٪ زیاد تغییر کرده است. همچنین ۹٫۲۱٪ پاسخ‌گویان هیچ‌گونه تغییری در ارزش‌هایشان به وجود نیامده است (ص ۴۳۴).

اثر دیگری که در این زمینه بسیار مورد استناد قرار می‌گیرد، توسط فرامرز رفیع‌پور تحت عنوان «وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی» به انجام رسیده است. پژوهشگر با استفاده از روش تحلیل محتوا به تغییرات ارزشی صورت گرفته در فیلمهای دهه ۶۰ و ۷۰ پرداخته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در بین فیلم‌های تحلیل شده، یک روند تغییر ارزش‌ها از سال ۱۳۶۰ و ۱۳۶۵ به سالهای ۱۳۷۰ و ۱۳۷۲ به چشم می‌خورد. در پرفروش‌ترین فیلم‌های سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۶۵ ارزش‌های ملی، مذهبی، و انقلابی متشعشع می‌شوند و در پرفروش‌ترین فیلم‌های سال ۱۳۷۰، ارزش‌های مادی، ثروت، نابرابری و سودجویی به عنوان یک ارزش مثبت و روحیه مصرف‌گرایی اشاعه داده می‌شود. همچنین سریالهای سال ۶۵ در جهت ترویج و تثبیت ارزش‌های انقلابی، مذهبی، کاهش نابرابری، وحدت و انسجام

مردم بوده‌اند، در صورتی که سریال‌های تحلیل شده سال ۱۳۷۰ به بعد که در عین حال پربیننده‌ترین نیز بوده‌اند، ارزش‌های مادی و نابرابری را رواج داده‌اند.

اثر قابل ذکر دیگری که به قوت گرفتن جریان‌های ارزشی و فرهنگی مغایر با ارزش‌های فرهنگی و دینی کشور اذعان داشته و در نقد و مقابله با آنها به مطالعه و تحقیق پرداخته است، کتابی است تحت عنوان «جریان‌شناسی ضدفرهنگ‌ها» که توسط عبدالحسن خسرو پناه (۱۳۸۹) پدید آمده است. در این اثر، موضوعاتی مانند فراماسونری، ابتذال فرهنگی، موسیقی‌گرایی، معنویت‌های سکولار، فمینیسم و کثرت‌گرایی تحت عنوان گفتارهای جداگانه به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

وثوقی و اکبری (۱۳۸۹) نیز در تحقیقی تحت عنوان «روندها و عوامل موثر بر تغییر ارزش‌ها یک مطالعه تطبیقی» نشان داده‌اند که تغییرات اجتماعی باعث تغییر نظام ارزشی جوامع شده است. بر اساس این تحقیق تمام کشورها تغییرات ارزشی را تجربه می‌کنند اگرچه برای جریان این تغییر نمی‌توان الگوی عامی را تمییز داد. از جمله نتایج مهم این تحقیق این است که در میان ۳۳ کشور مورد مطالعه، ۱۹ کشور تغییر به سوی ارزش‌های سکولار را تجربه کرده و می‌کنند. بر اساس این تحقیق، هرگاه کشورها به لحاظ اقتصادی وضعیت باثباتی را تجربه می‌کنند و افراد از این حیث امنیت بیشتری احساس می‌کنند، ارزش‌های فرامادی رشد می‌کند. نکته مهم این تحقیق این است که الگوهای ارائه شده از سوی برخی نظریه‌پردازان غربی درباره تغییرات ارزشی جوامع را رد کرده و نشان می‌دهد که هر کشور از این حیث منحصر به فرد است.

فصل سوم: روش پژوهش

روش پژوهش و جامعه آماری

روش تحقیق از نوع توصیفی (غیرآزمایشی) است. تحقیق توصیفی شامل روشهایی است که هدف آن توصیف کردن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است. اجرای تحقیق توصیفی می‌تواند صرفاً برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۴؛ ص ۸۱).

با توجه به ماهیت موضوع و اهداف آن، روش انجام این پژوهش، روش توصیفی-پیمایشی است. نظر به این که در این پژوهش به بررسی وضعیت هویتی نوجوانان پرداخته خواهد شد، و پژوهش از نوع کمی و با استفاده از پرسشنامه می‌باشد، لذا بدیهی است که نوع پژوهش توصیفی، از نوع پیمایشی است که با استفاده از نمونه‌گیری انجام خواهد شد.

جامعه آماری این پژوهش عبارت است از جامعه جوان استان خراسان شمالی، یعنی جمعیت بین ۱۵ تا ۲۴ سال که در جداول آماری استانداری استان خراسان شمالی موجود است. با در دست داشتن عدد جامعه آماری، و با استفاده از جدول مورگان، حجم نمونه بدست می‌آید. توضیح بیشتر اینکه در حجم نمونه نسبت جمعیتی چند شهر بزرگ استان باید لحاظ شود. به طور کلی از شیوه نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای استفاده خواهد شد. بنا به آمار حاصل از سرشماری سال ۱۳۹۰ کشور، تعداد افراد بین ۱۵ تا ۲۴ سال استان خراسان شمالی برابر است با ۱۸۶۵۹۰ نفر. بر اساس معیارهای مندرج در جداول استانداری، جوانان در این دامنه سنی قرار دارند. بنا به جدول مورگان برای این جامعه آماری یک نمونه ۳۸۴ نفری کافی است. با وجود این، حدود ۵۰۰ پرسشنامه در بین جوانان توزیع شد، که ۴۵۷ پرسشنامه سالم بازگردانده شد.

نکته مهمی که لازم به ذکر می‌نماید و به نوعی محدودیت این تحقیق نیز به شمار می‌رود این است که جوانان استان خراسان شمالی تنها از بین جامعه دانشگاهی استان انتخاب شدند؛ چراکه با عنایت به محدودیتهای مالی و زمانی، یافتن بیش از ۴۰۰ جوان دختر و پسر از طریقی غیر از دانشگاه بسیار دشوار و ناممکن می‌نمود. از طرف دیگر اداره کل آموزش و پرورش استان خراسان شمالی علی‌رغم رایزنی‌های انجام گرفته با حراست و رئیس وقت، مجوز اجرای پرسشنامه را در مدارس را صادر نکرد. لذا

محدوده سنی جوانان که در استانداری از ۱۵ تا ۲۴ تعریف شده است (جدول ۳-۱)، به ۱۸ تا ۲۴ محدود شد (جدول ۳-۲). از این جهت نیز، جامعه دانشجویی می‌توانست مناسب‌ترین گزینه برای رسیدن به هدف باشد. از بین جامعه دانشجویی تلاش شد، که از مراکز آموزش عالی متنوع، شامل دانشگاه بجنورد، دانشگاه کوثر، موسسه آموزش عالی اشراق، دانشگاه آزاد اسلامی و یک مرکز آموزش علمی-کاربردی نمونه‌گیری انجام گیرد. با تمام این اوصاف به نظر می‌رسد که نمونه گرفته شده می‌تواند نمونه واقعی از جامعه آماری هدف باشد.

تلاش شد در توزیع و اجرای پرسشنامه‌ها دقت بسیار صورت گیرد. پژوهشگر، بعد از تعیین نسبی تعداد دانشجویانی که می‌بایست از رشته‌های مختلف انتخاب شوند، شخصاً با اساتید انتخاب شده تماس گرفته و به طور شفاهی شیوه اجرا و شرایط مناسب اجرای آن را توضیح داد. تمام پرسشنامه‌ها در کلاس درس و با حضور اساتید، و در شرایطی مطلوب تکمیل شده است. این امر می‌تواند از نقاط قوت تحقیق به شمار رفته و به اعتبار آن بیافزاید.

جدول ۳-۱: طبقات جمعیتی استان خراسان شمالی

(منبع: استانداری، بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰)

سن	مرد	زن	جمع	درصد
کمتر از یک سال (اطفال)	۸۵۶۳	۸۳۳۵	۱۶۸۹۸	۱,۹۵
۱-۵ ساله (نوباوه‌گان)	۴۲۹۹۶	۴۰۶۶۹	۸۳۶۶۵	۹,۶۴
۶-۱۰ ساله (کودکان)	۳۵۸۴۸	۳۴۴۹۹	۷۰۳۴۷	۸,۱۱
۱۱-۱۴ ساله (نوجوانان)	۳۱۸۷۶	۳۱۲۷۸	۶۳۱۵۴	۷,۲۸
۱۵-۲۴ ساله (جوانان)	۹۳۱۶۶	۹۳۴۲۴	۱۸۶۵۹۰	۲۱,۵۰
۲۵-۶۴ ساله (میان سالان)	۱۹۵۵۰۷	۲۰۴۸۹۲	۴۰۰۳۹۹	۴۶,۱۴
۶۵ ساله و بیشتر (بزرگ سالان)	۲۳۳۵۷	۲۳۰۱۵	۴۶۳۷۲	۵,۳۴
نامشخص	۲۷۴	۲۸	۳۰۲	۰,۰۳
جمع	۴۳۱۵۸۷	۴۳۶۱۴۰	۸۶۷۷۲۷	۱۰۰

جدول ۳-۲: آمار جوانان ۱۸ تا ۲۴ سال استان خراسان شمالی

(منبع: استانداری، بر اساس سرشماری ۱۳۹۰)

سن	مرد	زن	جمع
۱۸ سال	۹۲۶۶	۹۱۸۲	۱۸۴۴۸
۱۹ سال	۸۹۲۲	۹۱۰۷	۱۸۰۲۹
۲۰ سال	۹۳۷۲	۹۶۰۴	۱۸۹۷۶
۲۱ سال	۹۸۸۳	۹۹۶۶	۱۹۸۴۹
۲۲ سال	۹۸۸۰	۹۹۸۵	۱۹۸۶۵
۲۳ سال	۹۶۷۳	۹۶۹۱	۱۹۳۶۴
۲۴ سال	۹۴۹۵	۹۵۵۶	۱۹۰۵۱
جمع کل	۶۶۴۹۱	۶۷۰۹۱	۱۳۳۵۸۲
درصد	۷,۶۶	۷,۷۳	۱۵,۳۹
از کل جمعیت			

ابزار تحقیق

پیش از انجام پژوهش حاضر، چند پژوهش محدود در زمینه بررسی ارزش‌های جوانان در کشور به انجام رسیده است. بدیهی است که قبل از هر اقدامی لازم است که شیوه و ابزار پژوهش‌های پیشین مورد بررسی قرار گیرد. ابزار مورد استفاده پژوهش‌های قبلی پرسشنامه بوده است که محقق به چند نمونه از آنها دست یافت. از این میان پرسشنامه آقای سعید گودرزی (۱۳۸۸) با ۱۲۹ سوال، غنی‌تر و کامل‌تر از بقیه به نظر می‌رسید. جالب آنکه این پژوهشگر، پرسشنامه مذکور را برای انجام تحقیقی مشابه، برای استانداری استان همدان، ساخته و اجرا کرده بود. ایشان در نهایت بزرگواری کل پرسشنامه و شیوه اجرای آن را در اختیار اینجانب گذاشت. با وجود آنکه اجرای این پرسشنامه به لحاظ وقت و هزینه بسیار به صرفه‌تر بود، پژوهشگر ضعف‌هایی را متوجه آن می‌دانست و لذا، به طراحی پرسشنامه دیگری مبادرت کرد. پرسشنامه محقق ساخته ای که در اینجا مورد استفاده قرار گرفت با کمک چند تن از اعضای هیات علمی دانشگاه

بجنورد و دانشگاه شهید باهنر کرمان ساخته شده است، و نسبت به پرسشنامه‌های قبلی از مزیت‌های نسبی خوبی برخوردار است. اعضای هیات علمی که پرسشنامه را مورد تایید قرار داده اند دارای تخصصهای زیر بوده اند:

- دکترای سنجش و اندازه گیری
- دکترای جامعه‌شناسی
- دکترای مشاوره
- دکترای روانشناسی
- دکترای تعلیم و تربیت

پژوهشگر بر اساس پیشینه پژوهشی پنج مقوله ارزشی «دینی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی» را مبنای ساخت پرسشنامه قرار داد و برای هر یک از مقوله‌ها ۳ عبارت و در مجموع ۱۵ عبارت طراحی کرد. هر یک از این عبارات دارای ۴ گویه است که از یک تا ۴ نمره‌گذاری شده است. گویه‌ای که نمره ۴ برای آن منظور شده است، گزینه‌ای است که بر اساس معیارهای ارزشی جامعه دارای بیشترین مطلوبیت است. برای نمونه برای گزینه نخست زیر، نمره ۴ و برای آخرین گزینه نمره ۱ اختصاص داده شده است.

- ☐ کامل‌ترین نوع حجاب برای زن مسلمان ایرانی، چادر است.
 - ☐ با مانتوی مناسب هم می‌توان حجاب کامل اسلامی داشت.
 - ☐ پوشیدن مانتو و انداختن روسری یا شال برای داشتن حجاب کافی است.
 - ☐ در ایران نیز همانند بعضی از کشورهای مسلمان چون مصر و ترکیه، نباید حجاب اجباری باشد.
- برای آنکه عوامل مؤثر و به تعبیر دقیقتر مرتبط با انتخاب ارزش‌ها از سوی پرسش‌شوندگان مشخص شود، در انتهای هر یک از پرسشهای پانزده‌گانه، از پرسش‌شوندگان سوال شد:
- در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.
- ☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

در پرسش فوق به جای آنکه از پرسش‌شونده سوال شود که شما در این زمینه تحت تاثیر کدامیک از عوامل زیر است، به طور ظریف، و غیرمستقیم، پرسیده شد که کدامیک از افراد زیر با شما هم عقیده هستند. بدیهی است که در کنار عوامل انسانی (پدر، مادر، برادر، دوست، ...) عوامل دیگری نیز

وجود داشته باشند که در جهت گیری ارزشی افراد دخیل هستند. عبارت ۱۶ تا ۲۲ به این مقولات اختصاص داده شد. برای آنکه محتوای عبارات ۱۶ تا ۲۲ بر کیفیت پاسخ‌دهی افراد به عبارات کلیدی ۱ تا ۱۵ تأثیر نگذارد، این عبارات در انتهای پرسش‌نامه گنجانده شد. میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما، ماهواره، اینترنت، نرم‌افزارهای چت (یاهومسنجر، گوگل تاک ...)، فیلترشکن، مجلات و کتابهای غیردرسی موضوع عبارات ۱۶ تا ۲۲ است.

روایی و پایایی ابزار پژوهش

از آنجا که مراحل تدوین و اعتباریابی این ابزار به طور مجزا صورت گرفته است، در ادامه مراحل هر یک به تفکیک آورده شده است. بدین ترتیب که در ابتدا به مراحل تدوین ابزار و بررسی اولیه همسانی درونی آن پرداخته شد. و سپس ساختار عاملی ابزار از طریق تحلیل عاملی اکتشافی مورد بررسی قرار گرفت و در ادامه روایی واگرایی ابزار تدوین شده مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت همسانی درونی ابزار با محاسبه آلفای کرونباخ و دو نیمه کردن بررسی شد.

در مرحله اول جهت سنجش ارزش‌ها، بر اساس نظریات موجود در زمینه ساختار ارزش‌ها به تهیه بانک سوالات پرداخته شد. در ادامه عبارت‌های طرح شده مورد بررسی مکرر قرار گرفت تا عبارت‌پردازی آن متناسب با بافت فرهنگ ایرانی تغییر یابد. در نهایت و جهت اطمینان بیشتر عبارت‌های تدوین شده در اختیار تعدادی از دانشجویان قرار گرفت و با بررسی اولیه صورت گرفته عبارت‌های ناقص حذف شدند. در نهایت نسخه‌ای مشتمل بر ۱۵ عبارت جهت مطالعه اولیه تدوین و در پژوهش مقدماتی مورد استفاده قرار گرفت.

نمره‌گذاری این ابزار به صورت چهاردرجه‌ای صورت می‌گرفت. نمره‌گذاری عبارت‌های ۲، ۳، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۳ و ۱۵ به صورت معکوس انجام می‌شد. جهت تحلیل اولیه عبارت‌ها از ضریب تشخیص یا همبستگی هر عبارت با مجموعه سوالات استفاده شد. بدین ترتیب که عبارت‌هایی که دارای ضرایب منفی یا همبستگی کمتر از ۰/۲۵ بودند حذف می‌شدند. از آلفای کرونباخ نیز جهت بررسی اعتبار کل استفاده شد. پس از گردآوری داده‌ها بر روی ۴۵۷ نفر، همبستگی میان نمره هر عبارت با نمره کل آزمون مورد بررسی قرار گرفت. در این تحلیل عبارت یا سوال ۱۲ دارای ضریب تشخیص پایین بود و حذف شد. آلفای کرونباخ در این تحلیل برابر ۰/۷۹، محاسبه گردید همچنین ضریب دو نیمه کردن

اسپیرمن براون برابر با ۰,۸۰ محاسبه شد. در میان این عبارات، بیشترین همبستگی مربوط به عبارت شماره ۱۴ و کمترین همبستگی مربوط به عبارت شماره ۱۰ بود.

در پژوهش حاضر از تحلیل عاملی اکتشافی با الگوی مولفه های اصلی جهت بررسی ساختار عاملی پرسش نامه استفاده شد. جهت انجام تحلیل عاملی، نتایج بررسی شاخص کفایت نمونه برداری^۴ (KMO) و آزمون کرویت بارتلت^۵ نشان داد که با مقدار KMO برابر با ۰/۸۵ و رد فرض صفر در آزمون کرویت بارتلت ($\chi^2=107/23$, $P=0/0001$) تعداد نمونه و تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مدل عاملی مناسب است و با رد شدن فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی شرایط برای تحلیل عاملی وجود دارد.

تحلیل مؤلفه های اصلی با چرخش های متعامد و متمایل و چندین بار تکرار شد. در نهایت به واسطه وضوح بیشتر مؤلفه های استخراجی، نتایج چرخش واریماکس^۶ مبنای تحلیل نهایی قرار گرفت. تحلیل اولیه ۱۴ مؤلفه با ارزش ویژه بالاتر از ۱ و واریانس تبیین شده برابر با ۴۶/۱۵ درصد در زیر ۳ عامل اصلی بدست می داد. نمودار اسکری از این الگو حمایت می کرد. بارهای عاملی مربوط به هر عبارت، ارزش ویژه و درصد واریانس تبیین شده برای ساختار سه عاملی در جدول ۳-۳ آورده شده است.

جدول ۳-۳: نتایج تحلیل عاملی ابزار سنجش ارزش ها

عوامل چرخش یافته				
ردیف	عبارات	۱	۲	۳
۱	۲	۰٫۷		
۲	۳	۰٫۵		
۳	۱۱	۰٫۷		
۴	۱۳	۰٫۵		
۵	۱۴	۰٫۶		
۶	۱۵	۰٫۶		
۷	۷	۰٫۶		
۸	۸	۰٫۶		
۹	۹	۰٫۷		
۱۰	۱	۰٫۴		
۱۱	۴	۰٫۵		

^۴ . Kaiser Meyer Olkin

^۵ . Bartlett's test of sphericity

^۶ . Varimax

۰,۴	۵	۱۲
۰,۷	۶	۱۳
۰,۶	۱۰	۱۴

آن چنانکه در جدول ۳-۳ نشان داده شده است تحلیل مؤلفه های اصلی نشان از وجود سه عامل در ابزار سنجش ارزش ها دارد. بررسی عامل های درج شده در جدول ۳-۳ نشان می دهد که عامل اول با ۶ عبارت، ۲۸/۴۶ درصد واریانس کل را تبیین می کند. این عامل با توجه به مضمون عبارات به عنوان «ارزش های مذهبی - سیاسی» نام گذاری شد. عامل دوم با ۳ عبارت و واریانس ۹/۴۳ درصد، «ارزش های اقتصادی» نامیده شد. عوامل سوم با ۵ عبارت و واریانس های تبیین شده ۸/۲۵ «ارزش های فرهنگی - اجتماعی»، نامیده شدند.

اعتبار ابزار در این پژوهش با محاسبه آلفای کرونباخ و ضریب دو نیمه کردن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج آلفای کرونباخ و دو نیمه کردن در جدول ۴-۳ ارائه شده است.

جدول ۴-۳ ضرایب آلفای کرونباخ و دو نیمه کردن ابعاد ابزار ارزش ها

مؤلفه ها	ضرایب اعتبار	آلفای کرونباخ	دو نیمه کردن
نمره کل ارزش ها	۰,۷۹	۰,۸۰	
ارزش های مذهبی - سیاسی	۰,۷۶	۰,۷۶	
ارزش های اقتصادی	۰,۵۷	۰,۵۹	
ارزش های فرهنگی - اجتماعی	۰,۵۱	۰,۵۲	

نتایج درج شده در جدول ۴-۳ نشان می دهد که ضرایب آلفای کرونباخ و دو نیمه کردن برای تمامی ابعاد و همچنین نمره کل در سطح مطلوبی قرار دارد.

پرسش های تفصیلی پژوهش

پیش از این پرسشهای اصلی پژوهش در فصل یک مطرح شد. پرسشهای مطرح شده کلی بوده و برای نیل به پاسخ آنها نیاز به طرح پرسشهای جزئی تر است. پرسشهای زیر از طریق تحلیل داده های حاصل از پرسشنامه قابل دستیابی است.

۱. آیا در میزان جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن بر اساس رشته تحصیلی تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟
۲. آیا در میزان جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن بر اساس جنسیت (مرد و زن) تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟
۳. آیا در میزان جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن بر اساس منطقه مسکونی (شهری-روستایی) تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟
۴. آیا بین جهت‌گیری‌های مختلف ارزشی با یکدیگر ارتباط معناداری وجود دارد؟
۵. چه رابطه‌ای بین طبقات ارزشی به دست آمده و عوامل انسانی اثرگذار بر آن (پدر و مادر، برادر و خواهر، دوستان نزدیک، همکاران محل کار، معلمان یا استادان) می‌توان یافت؟
۶. آیا اختلاف در میزان تأثیرپذیری ارزشی، از عوامل مختلف انسانی (پدر و مادر، برادر و خواهر، دوستان نزدیک، همکاران محل کار، معلمان یا استادان) معنادار است؟
۷. آیا بین میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما (سوال ۱۶) و جهت‌گیری‌های ارزشی شناسایی شده، ارتباط معناداری وجود دارد؟
۸. آیا بین میزان استفاده از برنامه‌های ماهواره، فیلتر شکن، نرم افزارهای چت (سوالهای ۱۷، ۱۹، ۱۸، ۲۰) و جهت‌گیری‌های ارزشی شناسایی شده، ارتباط معناداری وجود دارد؟
۹. آیا بین میزان مطالعه مجلات و نشریات و کتابهای غیردرسی (سوالهای ۲۱ و ۲۲) و جهت‌گیری‌های ارزشی شناسایی شده، ارتباط معناداری وجود دارد؟
۱۰. نظر پرسش شوندگان درباره هر یک از پرسش‌های پانزده‌گانه چیست؟ (توصیفی)

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

مقدمه

در فصل چهارم، یافته‌های توصیفی و تحلیلی حاصل از بررسی پرسشنامه‌ها ارائه شده است. در اولین تحلیل عاملی نشان داده شد که جهت‌گیری‌های مذهبی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در قالب عوامل زیر طبقه‌بندی می‌شوند که در جای خود به تفصیل توضیح داده شده است. عوامل یا جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان استان عبارتند از:

عامل اول، مذهبی-سیاسی؛ سوالهای ۲، ۳، ۱۱، ۱۴، ۱۳، ۱۵

عامل دوم، اقتصادی؛ سوالهای ۷، ۸، ۹

عامل سوم، فرهنگی-اجتماعی؛ سوالهای ۱، ۴، ۵، ۶، ۱۰

همانطور که در فصل سوم اشاره شد، سوال ۱۲ دارای ضریب تشخیص پایین بود و حذف شد.

جدول ۴-۱: فراوانی گروه‌های شرکت‌کننده در پژوهش

متغیر	گروه	تعداد	درصد
جنس	مرد	۱۶۲	۳۵,۴
	زن	۲۹۵	۶۴,۶
تاهل	مجرد	۳۶۵	۷۹,۹
	متاهل	۹۱	۱۹,۹
	سایر	۱	۰,۲
	انسانی	۱۵۵	۳۳,۹
رشته تحصیلی	فنی	۱۶۳	۳۵,۷
	علوم پایه	۲۴	۵,۳
	هنر	۹۵	۲۰,۸
	شهری	۴۱۱	۸۹,۹
	روستایی	۴۶	۱۰,۱
متوسط سنی	مرد	۲۲,۷۸	
	زن	۲۱,۱۰	

سوال ۱: آیا در میزان جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن بر اساس رشته تحصیلی تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

جدول ۴-۲: فراوانی و میانگین نمره جهت‌گیری ارزشی بر اساس رشته‌های تحصیلی

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
جهت‌گیری انسانی ۱۳۹	۳۹,۲۱	۷,۷۴
کلی فنی ۱۴۹	۳۶,۸۸	۹,۱۰
علوم ۲۴	۴۰,۵۰	۶,۹۰
پایه ۷۹	۳۵,۲۰	۸,۱۶
هنر ۳۹۱	۳۷,۵۹	۸,۴۶
جمع		
مذهبی- انسانی ۱۴۳	۱۷,۸۸	۳,۹۵
سیاسی فنی ۱۵۲	۱۶,۷۵	۴,۶۰
علوم ۲۴	۱۹,۱۶	۳,۱۱
پایه ۸۱	۱۶,۰۰	۴,۳۴
هنر ۴۰۰	۱۷,۱۵	۴,۳۲
جمع		
اقتصادی انسانی ۱۵۳	۷,۸۱	۲,۲۵
فنی ۱۶۳	۷,۶۵	۲,۴۰
علوم ۲۴	۸,۰۸	۲,۶۰
پایه ۹۲	۷,۶۰	۲,۲۸
هنر ۴۳۲	۷,۷۲	۲,۳۳
جمع		
فرهنگی انسانی ۱۴۹	۱۳,۴۰	۳,۶۰
اجتماعی فنی ۱۶۰	۱۲,۲۸	۴,۸۷
علوم ۲۴	۱۳,۲۵	۲,۷۷

پایه	۹۳	۱۱,۷۰	۳,۳۸
هنر	۴۲۶	۱۲,۵۹	۴,۰۹
جمع			

جدول ۴-۳: آنووا (جدول تحلیل واریانس)

سطح	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
مجزورات	df	مجزورات	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۰۹۴,۸۰	۳	۳۶۴,۹۳	۵,۲۶	۰,۰۰۱
کلی ارزشی	۲۶۸۳۳,۳۴	۳۸۷	۶۹,۳۳		
مجموع					
مذهبی- بین گروهی	۳۰۶,۱۶	۳	۱۰۲,۰۵۴	۵,۶۴	۰,۰۰۱
سیاسی	۷۱۵۷,۵۳	۳۹۶	۱۸,۰۷		
مجموع	۷۴۶۳,۶۹	۳۹۹			
اقتصادی بین گروهی	۶,۳۵	۳	۲,۱۱۷	۰,۳۸	۰,۷۶۲
درون گروهی	۲۳۳۸,۳۱	۴۲۸	۵,۴۶۳		
مجموع	۲۳۴۴,۶۶	۴۳۱			
فرهنگی- بین گروهی	۱۹۶,۴۱	۳	۶۵,۸۰	۴	۰,۰۰۸
اجتماعی	۶۹۳۴,۹۴	۴۲۲	۱۶,۴۳		
مجموع	۷۱۳۲,۳۵	۴۲۵			

همان‌گونه که نتایج جدول ۴-۳ نشان می‌دهد، اختلاف میانگین نمره جهت‌گیری کلی ارزشی هم از لحاظ بین گروهی و هم از لحاظ درون گروهی، با توجه به مقدار احتمال آزمون تحلیل واریانس آنووا ($p < ۰,۰۰۱$) معنادار است.

همچنین همانگونه که نتایج جدول ۴-۳ نشان می‌دهد، اختلاف میانگین نمره جهت‌گیری مذهبی-سیاسی و فرهنگی-اجتماعی هم از لحاظ بین گروهی و هم از لحاظ درون گروهی، با توجه به مقدار احتمال آزمون تحلیل واریانس آنووا (به ترتیب $p < ۰,۰۰۱$ و $p < ۰,۰۰۸$) معنادار است.

جدول ۴-۴: آزمون تعقیبی توکی

رشته تحصیلی	میانگین تفاوت	خطای استاندارد	سطح معناداری
جهت‌گیری کلی	انسانی- فنی	۲,۳۲	۰,۹۸
	انسانی- علوم پایه	-۱,۲۸	۰,۸۹
	انسانی- هنر	۴,۰۱	۰,۰۰۴
	فنی- علوم پایه	-۳,۶۱	۰,۲۰۰
	فنی- هنر	۱,۶۸	۰,۴۶
	هنر- علوم پایه	-۵,۲۹	۰,۰۳۳
جهت‌گیری	انسانی- فنی	۱,۱۳	۰,۴۹
مذهبی-سیاسی	انسانی- علوم پایه	-۱,۲۷	۰,۹۳
	انسانی- هنر	۱,۸۸	۰,۰۰۸
	فنی- علوم پایه	-۲,۴۱	۰,۰۵
	فنی- هنر	۰,۷۵	۰,۵۶
	هنر- علوم پایه	-۳,۱۶	۰,۰۰۸
جهت‌گیری	انسانی- فنی	۰,۱۶	۰,۲۶
اقتصادی	انسانی- علوم پایه	-۰,۲۷	۰,۵۱
	انسانی- هنر	۰,۲۰	۰,۳۰
	فنی- علوم پایه	-۰,۴۳	۰,۵۱
	فنی- هنر	۰,۰۴	۰,۳۰
	هنر- علوم پایه	-۰,۴۷	۰,۵۳
جهت‌گیری	انسانی- فنی	۱,۱۳	۰,۴۶
فرهنگی-اجتماعی	انسانی- علوم پایه	۰,۱۵	۰,۸۹
	انسانی- هنر	۱,۶۹	۰,۵۳
	فنی- علوم پایه	-۰,۹۶	۰,۸۸
	فنی- هنر	۰,۵۵	۰,۷۱
	هنر- علوم پایه	-۱,۵۴	۰,۹۲

همانطور که نتایج جدول ۴-۴ (تحلیل واریانس آنووا) نشان داد، بین میانگین نمرات جهت‌گیری‌های ارزشی بین گروهی و درون گروهی اختلاف معنادار وجود دارد. برای تعیین گروه‌هایی که نمرات میانگین آنها دارای اختلاف معنادار است، از آزمون تعقیبی توکی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴-۴ مشاهده می‌شود. بر اساس این جدول در جهت‌گیری کلی ارزشی، میانگین نمرات دانشجویان رشته‌های علوم پایه به طور معناداری از رشته‌های هنری بالاتر است. همچنین در جهت‌گیری کلی ارزشی، میانگین نمرات دانشجویان رشته‌های علوم انسانی به طور معناداری از رشته‌های هنری بالاتر است.

بر اساس جدول فوق در جهت‌گیری مذهبی-سیاسی، میانگین نمرات دانشجویان رشته‌های علوم پایه به طور معناداری از رشته‌های هنری و فنی بالاتر است. همچنین در جهت‌گیری مذهبی-سیاسی، میانگین نمرات دانشجویان رشته‌های علوم انسانی به طور معناداری از رشته‌های هنری بالاتر است.

همچنین بر اساس جدول ۴-۴ در جهت‌گیری فرهنگی-اجتماعی، میانگین نمرات دانشجویان رشته‌های علوم انسانی به طور معناداری از رشته‌های هنری بالاتر است. آخرین نکته در این زمینه اینکه، بر اساس جدول ۴-۴ در جهت‌گیری اقتصادی اختلاف معناداری بین رشته‌های تحصیلی مشاهده نمی‌شود.

سوال ۲: آیا در میزان جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن بر اساس جنسیت (مرد و زن) تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

جدول ۴-۵: مقایسه جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن، در دو جنس

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	Df	سطح معناداری
جهت‌گیری مرد	۱۴۵	۳۴,۸۳	۸,۱۲	-۴,۷۱	۴۰۵	۰,۰۰۰۱
کلی زن	۲۶۲	۳۸,۸۶	۸,۳۳			
مذهبی- مرد	۱۴۹	۱۵,۵۹	۴,۳۶	-۵,۵۴	۴۱۶	۰,۰۰۰۱
سیاسی زن	۲۶۹	۱۷,۹۵	۴,۰۶			
اقتصادی مرد	۱۵۹	۷,۴۳	۲,۴۴	-۱,۸۰	۴۴۸	۰,۰۷۳
زن	۲۹۱	۷,۸۴	۲,۲۴			
فرهنگی- مرد	۱۵۷	۱۱,۸۷	۳,۴۸	-۲,۴۵	۴۴۳	۰,۰۱۵
اجتماعی زن	۲۸۸	۱۲,۸۶	۴,۳۵			

همانگونه که نتایج جدول ۴-۵ نشان می‌دهد، میانگین نمره جهت‌گیری کلی در مردان برابر با ۳۴,۸۳ با انحراف استاندارد ۸,۱۲ و در زنان برابر ۳۸,۸۶ با انحراف استاندارد ۸,۳۳ می‌باشد. بعلاوه همانگونه که مقدار احتمال آزمون تی نشان می‌دهد ($p < 0,01$) اختلاف آماری معناداری در میانگین جهت‌گیری کلی مردان و زنان وجود دارد به گونه ای که میانگین جهت‌گیری کلی زنان به طور معناداری بالاتر از مردان است.

همچنین بر اساس نتایج جدول فوق، میانگین نمره جهت‌گیری مذهبی-سیاسی در مردان برابر با ۱۵,۵۹ با انحراف استاندارد ۴,۳۶ و در زنان برابر ۱۷,۵۹ با انحراف استاندارد ۴,۰۶ می‌باشد. بعلاوه همانگونه که مقدار احتمال آزمون تی نشان می‌دهد ($p < 0,01$) اختلاف آماری معناداری در میانگین جهت‌گیری مذهبی-سیاسی مردان و زنان وجود دارد به گونه ای که میانگین جهت‌گیری مذهبی-سیاسی زنان به طور معناداری بالاتر از مردان است.

همچنین بر اساس نتایج جدول ۴-۵، میانگین نمره جهت‌گیری فرهنگی اجتماعی در مردان برابر با ۱۱,۸۷ با انحراف استاندارد ۳,۴۸ و در زنان برابر ۱۲,۸۶ با انحراف استاندارد ۴,۳۵ می‌باشد. بعلاوه همانگونه که مقدار احتمال آزمون تی نشان می‌دهد ($p < 0,05$) اختلاف آماری معناداری در میانگین جهت‌گیری فرهنگی اجتماعی مردان و زنان وجود دارد به گونه ای که میانگین جهت‌گیری فرهنگی اجتماعی زنان به طور معناداری بالاتر از مردان است.

اما بر اساس داده‌های جدول ۴-۵، و مقدار احتمال آزمون تی ($p > 0,073$) در جهت‌گیری اقتصادی اختلاف معناداری بین میانگین زنان و مردان مشاهده نمی‌شود.

سوال ۳: آیا در میزان جهت‌گیری ارزشی و مولفه‌های آن بر اساس منطقه مسکونی (شهری-روستایی) تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

جدول ۴-۶: توصیفی و آزمون تی مستقل

محل سکونت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	Df	سطح معناداری
جهت‌گیری کلی	۴۰	۴۰,۴۲	۸,۶۳	۲,۳۶	۴۰۵	۰,۰۱
روستایی	۳۶۷	۳۷,۱۰	۸,۴۰			
شهری	۴۱	۱۸,۲۹	۴,۱۹	۱,۸۵	۴۱۶	۰,۰۶۵
مذهبی-روستایی						

سیاسی	شهری	۳۷۷	۱۶,۹۶	۴,۳۱			
اقتصادی	روستایی	۴۵	۸,۲۲	۲,۶۱	۱,۵۹	۴۴۸	۰,۱۱
	شهری	۴۰۵	۷,۶۴	۲,۲۸			
فرهنگی-	روستایی	۴۵	۱۳,۵۵	۳,۵۶	۱,۷۹	۴۴۳	۰,۷۳
اجتماعی	شهری	۴۰۰	۱۲,۴۰	۴,۱۳			

همانگونه که نتایج جدول ۴-۶ نشان می‌دهد، میانگین نمره جهت‌گیری کلی در ساکنان مناطق روستایی، ۴۰,۴۲ با انحراف استاندارد ۸,۶۳ و در ساکنان مناطق شهری برابر ۳۷,۱۰ با انحراف استاندارد ۸,۴۰ می‌باشد. بعلاوه همانگونه که مقدار احتمال آزمون تی نشان می‌دهد ($p < 0,05$) اختلاف آماری معناداری در میانگین جهت‌گیری کلی ساکنان مناطق روستایی و شهری وجود دارد به گونه ای که میانگین جهت‌گیری کلی ساکنان مناطق روستایی به طور معناداری بالاتر از مناطق شهری است. اما بر اساس داده‌های جدول ۴-۶، و مقدار احتمال آزمون تی در جهت‌گیری مذهبی-سیاسی ($p > 0,065$) و جهت‌گیری اقتصادی ($p > 0,11$)، و جهت‌گیری فرهنگی-اجتماعی ($p > 0,073$) اختلاف معناداری بین میانگین مناطق روستایی و شهری مشاهده نمی‌شود.

سوال ۴: آیا بین متغیرهای مختلف تحقیق همبستگی معنادار وجود دارد؟

جدول ۴-۷: همبستگی پیرسون بین متغیرهای مختلف تحقیق

	مذهبی سیاسی		اقتصادی		فرهنگی اجتماعی		میزان استفاده از صدا و سیما		میزان استفاده از ماهواره، اینترنت، فیلترشکن، چت		میزان مطالعه مجلات، کتابهای غیردرسی	
	همبستگی	معناداری	همبستگی	معناداری	همبستگی	معناداری	همبستگی	معناداری	همبستگی	معناداری	همبستگی	معناداری
جهت‌گیری کلی	۰,۸۴۱	۰,۰۰۰۱	۰,۶۶۹	۰,۰۰۰۱	۰,۷۹۴	۰,۰۰۰۱	۰,۳۷۶	۰,۰۰۰۱	-۰,۴۹۸	۰,۰۰۰۱	۰,۱۳۹	۰,۰۰۰۵
مذهبی-سیاسی			۰,۴۵۲	۰,۰۰۰۱	۰,۴۱۷	۰,۰۰۰۱	۰,۴۴۶	۰,۰۰۰۱	-۰,۴۰۷	۰,۰۰۰۱	۰,۱۲۵	۰,۰۰۱
اقتصادی					۰,۳۲۷	۰,۰۰۰۱	۰,۱۹۱	۰,۰۰۰۱	-۰,۳۰۳	۰,۰۰۰۱	۰,۰۴۴	۰,۰۳۶۰
فرهنگی اجتماعی							۰,۲۰۰	۰,۰۰۰۱	-۰,۳۳۱	۰,۰۰۰۱	۰,۰۹۶	۰,۰۴۴

همانطور که در جدول ۴-۷ نشان داده شده است، و با توجه به مقدار $p < 0,001$ و $p < 0,005$ رابطه همبستگی در جهت‌گیری کلی ارزشی با جهت‌گیری مذهبی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما، استفاده از ماهواره، اینترنت، فیلتر شکن، و نرم‌افزارهای چت (همچون، یاهومسنجر، گوگل تاک) و میزان مطالعه مجلات و کتابهای غیردرسی در حد معنادار است. با توجه به مقدار مثبت یا منفی همبستگی مشخص می‌شود که رابطه جهت‌گیری کلی ارزشی با همه متغیرها مثبت است، به جز میزان استفاده از برنامه‌های ماهواره، اینترنت، نرم افزارهای فیلتر شکن و نرم افزارهای چت. بدین معنا که هرچه میزان استفاده پرسش‌شوندگان از ماهواره، اینترنت، چت و ... بیشتر بوده، نمره جهت‌گیری ارزشی آنها کمتر بوده است.

همانطور که جدول فوق نشان می‌دهد، و با توجه به مقدار $p < 0,001$ و $p < 0,005$ رابطه همبستگی در جهت‌گیری مذهبی-سیاسی با جهت‌گیری‌های اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی، میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما، و میزان مطالعه مجلات و کتابهای غیردرسی مثبت و در حد معنادار است. در حالی که رابطه همبستگی جهت‌گیری مذهبی-سیاسی با استفاده از ماهواره، اینترنت، فیلتر شکن، و نرم‌افزارهای چت (همچون، یاهومسنجر، گوگل تاک) منفی و معنادار است. بدین معنا که هرچه میزان استفاده پرسش‌شوندگان از ماهواره، اینترنت، چت و ... بیشتر بوده، نمره جهت‌گیری مذهبی-سیاسی آنها کمتر بوده است.

همانطور که جدول ۴-۷ نشان می‌دهد، و با توجه به مقدار $p < 0,001$ رابطه همبستگی مثبت و معنادار، بین جهت‌گیری اقتصادی با جهت‌گیری‌های فرهنگی-اجتماعی و میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما وجود دارد. در حالی که رابطه همبستگی منفی (معکوس) و معنادار بین جهت‌گیری اقتصادی و میزان استفاده از ماهواره، اینترنت، فیلتر شکن، و نرم‌افزارهای چت (همچون، یاهومسنجر، گوگل تاک) وجود دارد.

بر اساس همین جدول بین جهت‌گیری اقتصادی و میزان مطالعه مجلات و کتابهای غیردرسی رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود.

جدول ۴-۸: مجموع فراوانی عاملها

عامل‌ها	فراوانی	درصد	خی دو	مقدار احتمال
پدر و مادر	۲۸۷۲	۴۷,۳۰	۴۵۰۰,۲۳	۰,۰۰۰۱
برادران و خواهران	۹۹۸	۱۶,۴۳		
دوستان	۱۸۷۶	۳۰,۹۰		
همکاران	۶۵	۱,۰۷		
معلمان و اساتید	۲۶۰	۴,۲۸		
مجموع	۶۰۷۱			

تفاوت مجموع فراوانی‌ها بر اساس آزمون خی دو معنادار است. به عبارتی پدر و مادر عامل اول، دوستان عامل دوم، برادران و خواهران عامل سوم، معلمان و اساتید عامل چهارم، و همکاران به عنوان عامل پنجم در اثرگذاری بر جهت‌گیری ارزش‌های جوانان شناخته می‌شوند.

همانطور که جدول ۴-۸ نشان می‌دهد، تعداد ۲۸۷۲ مورد عامل پدر و مادر را به عنوان عامل تاثیرگذار در شکل‌گیری ارزش‌ها معرفی کرده‌اند؛ ۱۸۷۶ مورد عامل دوستان، ۹۹۸ مورد عامل برادران و خواهران، ۲۶۰ مورد عامل معلمان و اساتید، و ۶۵ مورد عامل همکاران را به عنوان عوامل مؤثر معرفی کرده‌اند. و همان‌گونه که مقدار احتمال آزمون نیکویی برازش (خی دو)، نشان می‌دهد تفاوت آماری معناداری ($p < ۰,۰۰۰۱$) بین فراوانی‌های مشاهده شده و مورد انتظار در مورد عوامل اثرگذار بر ارزش‌ها وجود دارد.

تحلیل تفصیلی هر یک از سوالات پرسشنامه

پرسش ۱:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۹: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۱

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۳۵	۲۹,۵	در ایران نیز همانند بعضی از کشورهای مسلمان چون مصر و ترکیه، نباید حجاب اجباری باشد.
۲	۴۲	۹,۲	پوشیدن مانتو و انداختن روسری یا شال برای داشتن حجاب کافی است.
۳	۱۸۵	۴۰,۵	با مانتوی مناسب هم می‌توان حجاب کامل اسلامی داشت.
۴	۹۵	۲۰,۸	کامل‌ترین نوع حجاب برای زن مسلمان ایرانی، چادر است.

ب: تحلیل عوامل

جدول ۴-۱۰: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۱

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد
۱۹۹	۳,۱۸	۴۳,۵	۳,۰۴
۶۲	۲,۵۱	۱۳,۶	۰,۹۱
۱۷۶	۱,۹۸	۳۸,۵	۰,۹۸
۲	۳,۰۰	۰,۴	۰,۰۰
۱۶	۲,۶۸	۳,۵	۱,۰۷
۴۵۵	۲,۶۱	۹۹,۶	۲,۲۰

جدول ۴-۱۱: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۱

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	f	سطح معناداری
	مجزورات	df	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۳۴,۹۰	۴	۳۳,۷۲	۷,۳۳	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۲۰۶۹,۰۱	۴۵۰	۴,۵۹		
مجموع	۲۲۰۳,۹۲	۴۵۴			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۱۱ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۱ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر، هر یک از عوامل به طور معناداری، بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۱، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران

پرسش ۲:

الف - فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۱۲: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۲

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۵۹	۱۲,۳	به نظر من در این روزگار اصولاً به تقلید از یک مرجع دینی نیازی نیست.
۲	۱۱۱	۲۴,۳	مرجع تقلیدی ندارم. مساله دینی خود را از کسی که در این زمینه اطلاعات بیشتری دارد می‌پرسم (مثل یک دوست، یک روحانی و).
۳	۹۴	۲۰,۶	گاهی اوقات و بر حسب ضرورت به رساله یکی از مراجع تقلید یا به دفتر یا پایگاه اینترنتی آنها مراجعه می‌کنم.
۴	۱۹۵	۴۲,۷	مرجع تقلید من مشخص است و از طریق رساله یا دفتر یا پایگاه اینترنتی ایشان مسائل دینی خودم را حل می‌کنم.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۱۳: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۲

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۱۸۹	۳,۳۸	۴۱,۴	۰,۹۵	پدر و مادر
۹۳	۲,۹۱	۲۰,۴	۱,۰۳	برادران و خواهران
۱۴۵	۲,۳۱	۳۱,۷	۰,۹۶	دوستان
۱	۲,۰۰	۰,۲	-	همکاران
۲۱	۳,۶۱	۴,۶	۰,۸۶	معلمان و اساتید
۴۴۹	۲,۹۴	۹۸,۲	۱,۰۸	مجموع

جدول ۴-۱۴: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۲

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۰۵,۷۱	۴	۲۶,۴۳	۲۸,۰۶	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۴۱۸,۱۰	۴۴۴	۰,۹۴۲		
مجموع	۵۲۳,۸۲	۴۴۸			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۱۴ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۲ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۲، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۳:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۱۵: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۳

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۶	۱,۳	چیزهایی مثل دین و پیامبر دروغ است و انسانها برای بهره‌کشی از یکدیگر این چیزها را ساخته‌اند.
۲	۲۰	۴,۴	خدا هست ولی دین و نماز و روزه و اینطور چیزها دکان و دستگاه است. خدا نیازی به نماز و روزه من ندارد.
۳	۱۳۵	۲۹,۵	نماز و روزه دستور خداست؛ اما به نظر من هر کس اختیار دارد که به میل خودش انجام دهد یا ندهد. اصل همان اعتقاد قلبی به خداست.
۴	۲۹۴	۶۴,۳	نماز و روزه جزء واجبات دین هستند. بر اساس عقل و منطق کسی که ادعای دینداری دارد باید مقید به نماز و روزه باشد.

ب: تحلیل عاملها

جدول ۴-۱۶: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۳

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۹۴	۳,۸۱	۶۴,۳	۰,۴۳	پدر و مادر
۴۸	۳,۲۲	۱۰,۷	۰,۶۶	برادران و خواهران
۸۹	۳,۰۶	۱۹,۵	۰,۶۸	دوستان
۵	۴,۰۰	۱,۳	۳,۹۳	همکاران
۱۳	۳,۵۳	۲,۸	۰,۶۶	معلمان و اساتید
۴۵۰	۳,۶۰	۹۸,۷	۰,۷۱	مجموع

جدول ۴-۱۷: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۳

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۴۷,۰۴	۵	۹,۴۰	۲۲,۶۱	۰,۰۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۱۸۴,۷۵	۴۴۴	۰,۴۱		
مجموع	۲۳۱,۷۹	۴۴۹			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۱۷ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۳ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۳، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۴:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۱۸: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۴

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۶۲	۳۵,۴	ایجاد محدودیت برای روابط زن و مرد نوعی توهین به آنهاست. یک زن و مرد بالغ خودشان بهتر می‌فهمند چگونه با هم ارتباط داشته باشند.
۲	۶۰	۱۳,۱	احترام واقعی به شخصیت زن و مرد (چه متاهل و چه مجرد) این است که برای اختلاط بین آنها محدودیتی در نظر گرفته نشود.
۳	۱۴	۳,۱	ایجاد محدودیت در روابط زن و مرد بیشتر باید در مورد دختران و پسران جوان و مجرد صورت گیرد. برای مردان و زنان متاهل چنین چیزی لازم نیست.
۴	۲۱۷	۴۷,۵	زنان می‌توانند در جامعه حضور داشته و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی داشته باشند، اما روابط زن و مرد و اختلاط آنها باید با محدودیتهایی مواجه باشد.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۱۹: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۴

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۱۹۵	۳,۲۳	۴۲,۷	۱,۲۲	پدر و مادر
۵۸	۲,۳۲	۱۲,۷	۱,۳۹	برادران و خواهران
۱۶۳	۱,۹۵	۳۵,۷	۱,۲۲	دوستان
۷	۲,۷۱	۱,۵	۱,۳۸	همکاران
۲۳	۲,۹۱	۵	۱,۴۱	معلمان و اساتید
۴۴۶	۲,۶۲	۹۷,۶	۱,۳۸	مجموع

جدول ۴-۲۰: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۴

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	f	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۵۲,۵۹	۴	۳۸,۱۴	۲۴,۰۳	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۶۹۹,۸۷	۴۴۱	۱,۵۸		
مجموع	۸۵۲,۴۶۹	۴۴۵			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۲۰ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < 0,001$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۴ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۴، مؤثر بوده‌اند: ۱) پدر و مادر، ۲) دوستان، ۳) برادران و خواهران، ۴) معلمان و اساتید، ۵) همکاران.

پرسش ۵:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۲۱: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۵

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۷۷	۱۶,۸	من به موسیقی پاپ و بویژه خوانندگان خارج کشور علاقمندم. گاهی نیز به آهنگهایی به زبان انگلیسی گوش می‌دهم.
۲	۲۷۸	۶۰,۸	برای من نوع موسیقی و خواننده آن خیلی مهم نیست. به هر آهنگ و موسیقی که خوشم بیاید گوش می‌کنم.
۳	۷۵	۱۶,۴	من طرفدار موسیقی سنتی هستم؛ بویژه آنها که توسط اساتید معروفی چون شجریان، ناظری و افتخاری اجرا شده باشد.
۴	۲۲	۴,۸	به نظر من موسیقی بطور کلی چندان خوب نیست و تا جایی که می‌شود بهتر است از آن پرهیز شود.

ب: تحلیل عاملها

جدول ۴-۲۲: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۵

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد
۹۷	۲,۵۱	۲۱,۲	۰,۸۴
۱۲۳	۱,۹۸	۲۶,۹	۰,۵۷
۲۱۰	۱,۹۰	۴۶	۰,۶۳
۱	۳,۰۰	۰,۲	-
۱۲	۲,۹۱	۲,۶	۰,۷۹
۴۴۳	۲,۰۹	۹۶,۹	۰,۷۲

جدول ۴-۲۳: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۵

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجزورات	df	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۳۵,۱۸	۴	۸,۷۹	۱۹,۳۳	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۱۹۹,۲۰	۴۳۸	۰,۴۵۵		
مجموع	۲۳۴,۳۸	۴۴۲			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۲۳ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۵ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۵، مؤثر بوده‌اند: (۱) دوستان، (۲) برادران و خواهران، (۳) پدر و مادر، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۶:

الف - فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۲۴: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۶

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۹۳	۴۲,۲	از نظر من هدف اصلی تحصیل، داشتن شغل بهتر و کسب درآمد بالاتر است، بقیه حرف‌ها، شعار است.
۲	۴۹	۱۰,۷	در زمانه ما اگر فرد دانشگاه نرفته باشد، جامعه برای او ارزش زیادی قائل نیست، بنابراین داشتن مدرک دانشگاهی لازم است.
۳	۱۷۱	۳۷,۴	هدف اصلی من از تحصیل این بوده است که عضو مفیدتری برای جامعه و کشورم باشم و بتوانم به مردم بیشتر خدمت کنم.
۴	۴۲	۹,۲	تحصیل علم و دانش یک ارزش و فضیلت دینی است. من بر اساس آموزه‌های دینی به تحصیلاتم ادامه دادم یا می‌دهم.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۲۵: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۶

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۰۵	۲,۳۵	۴۴,۹	۱,۰۶	پدر و مادر
۶۶	۲,۱۸	۱۴,۴	۱,۱۲	برادران و خواهران
۱۳۸	۱,۶۶	۳۰,۲	۰,۹۱	دوستان
۸	۲,۱۲	۱,۸	۱,۲۴	همکاران
۳۳	۲,۶۳	۷,۲	۰,۹۲	معلمان و اساتید
۴۵۰	۲,۱۳	۹۸,۵	۱,۰۷	مجموع

جدول ۴-۲۶: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۶

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۴۸,۲۹	۴	۱۲,۰۷	۱۱,۴۸	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۴۶۷,۷۰	۴۴۵	۱,۰۵		
مجموع	۵۱۶,۰۰	۴۴۹			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۲۶ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۶ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۶، مؤثر بوده‌اند: ۱) پدر و مادر، ۲) دوستان، ۳) برادران و خواهران، ۴) معلمان و اساتید، ۵) همکاران.

پرسش ۷:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۲۷: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۷

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۵۵	۳۳,۹	در جامعه امروزی پول حرف اول را می‌زند. به نظر من پول به دنبال خود، رفاه، فرهنگ، و تحصیلات عالی را به همراه می‌آورد.
۲	۴۸	۱۰,۵	پول زیاد بویژه اگر از راه نامشروع به دست آمده باشد، می‌تواند به همراه خود فساد اخلاقی، خانوادگی و دینی را به همراه داشته باشد.
۳	۱۶۴	۳۵,۹	به نظر من بر اساس عقل و دین، آدمی تا زنده است و توان دارد باید در راه کسب پول حلال تلاش کند.
۴	۸۸	۱۹,۳	همینکه آدمی آنقدر پول داشته باشد که به دیگران محتاج نباشد کافی است. پول زیاد مایه دردسر است.

ب: تحلیل عاملها

جدول ۴-۲۸: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۷

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۴۹	۲,۸۴	۵۴,۵	۰,۹۵	پدر و مادر
۶۰	۱,۹۰	۱۳,۱	۱,۱۰	برادران و خواهران
۱۱۹	۱,۷۸	۲۶	۱,۱۲	دوستان
۷	۱,۷۱	۱,۵	۱,۲۵	همکاران
۱۵	۲,۲۰	۳,۳	۱,۱۴	معلمان و اساتید
۴۵۰	۲,۴۰	۹۸,۵	۱,۱۴	مجموع

جدول ۴-۲۹: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۷

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجزورات	df	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۱۳,۰۲	۴	۲۸,۲۵	۲۶,۴۶	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۴۷۵,۱۷	۴۴۵	۱,۰۶		
مجموع	۵۸۸,۱۹	۴۴۹			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۲۹ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < 0,001$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۷ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۷، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۸:

الف - فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۳۰: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۸

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۵۲	۱۱,۴	اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که در محله معروف و باکلاس شهر واقع شده باشد.
۲	۱۵۲	۳۳,۳	اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که زیبا و دارای تجهیزات مدرن باشد.
۳	۸۸	۱۹,۳	اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که ویلایی و سنتی باشد اگرچه در منطقه متوسط شهر باشد.
۴	۱۶۲	۳۵,۴	اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که محرم و نامحرم در آن رعایت شده باشد و همسایه‌های سالم آن باشند.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۳۱: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۸

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۴۳	۳,۲۰	۵۳۲	۰,۹۴	پدر و مادر
۸۶	۲,۴۱	۱۸,۸	۰,۹۵	برادران و خواهران
۱۰۹	۲,۱۵	۲۳,۹	۰,۹۵	دوستان
۱	۳,۰۰	۰,۲	-	همکاران
۵	۳,۴۰	۱,۱	۰,۸۹	معلمان و اساتید
۴۴۴	۲,۷۹	۹۷,۲	۱,۰۵	مجموع

جدول ۴-۳۲: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۸

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	f	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۹۸,۷۵	۴	۲۴,۶۸	۲۷,۳۹	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۳۹۵,۵۹	۴۳۹	۰,۹۰		
مجموع	۴۹۴,۳۴	۴۴۳			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۳۲ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < 0,001$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۸ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۸، مؤثر بوده‌اند: ۱) پدر و مادر، ۲) دوستان، ۳) برادران و خواهران، ۴) معلمان و اساتید، ۵) همکاران.

پرسش ۹:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۳۳: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۹

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۵۲	۱۱,۴	از نظر من معیار یک شغل عالی این است که درآمد ماهیانه بالایی داشته باشد، حالا چه بساز بفروشی باشد یا بنگاه ماشین.
۲	۲۲۷	۴۹,۷	از نظر من درآمد بالا کافی نیست. شغل عالی علاوه بر پول باید دارای شأن و احترام اجتماعی هم باشد: مثل استاد دانشگاه.
۳	۷۲	۱۵,۸	از نظر من شأن و جایگاه اجتماعی شغل از همه چیز مهمتر است. مثل معلمان یا اساتید دانشگاه یا خبرنگاران.
۴	۱۰۴	۲۲,۸	نوع شغل مهم نیست، من حاضر بودم رفتگر هم باشم، مهم این است که انسان نان حلال بخورد.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۳۴: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۹

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۳۰	۲,۸۰	۵۰,۳	۰,۹۷	پدر و مادر
۷۲	۲,۲۰	۱۵,۸	۰,۸۵	برادران و خواهران
۱۲۰	۲,۰۸	۲۶,۳	۰,۸۱	دوستان
۱۰	۲,۷۰	۲,۲	۱,۱۵	همکاران
۱۶	۲,۳۷	۳,۵	۰,۷۱	معلمان و اساتید
۴۴۸	۲,۴۹	۹۸	۰,۹۶	مجموع

جدول ۴-۳۵: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۹

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجزورات	df	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۴۸,۹۱	۴	۱۲,۲۲	۱۴,۷۵	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۳۶۷,۰۸	۴۴۳	۰,۸۲		
مجموع	۴۱۵,۹۹	۴۴۷			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۳۵ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۹ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۹، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران

پرسش ۱۰:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۳۶: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۱۰

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۶۵	۱۴,۲	زمانه تغییر کرده است، در واقع بزرگترها باید هوای جوان‌ها را داشته و شرایط آنها را درک کنند.
۲	۱۰۴	۲۲,۸	به صرف اینکه کسی سنش از ما بیشتر باشد، شایسته احترام نیست. بزرگتر باید خودش احترام خودش را نگهدارد.
۳	۳۰	۶,۶	من برای بزرگترها احترام خاصی قائل نیستم ولی به آنها توهین و کم محلی هم نمی‌کنم.
۴	۲۵۴	۵۵,۶	به حکم عقل و دین، افراد کم سن و سال و جوانتر، در هر شرایطی باید احترام افراد بزرگتر را رعایت کنند.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۳۷: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۱۰

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۴۷	۳,۵۹	۵۴	۰,۹۰	پدر و مادر
۵۲	۲,۷۶	۱۱,۴	۱,۱۹	برادران و خواهران
۱۳۸	۲,۱۹	۳۰,۲	۱,۰۳	دوستان
۴	۲,۵۰	۰,۹	۰,۵۷۷	همکاران
۷	۳,۱۴	۱,۵	۱,۰۶	معلمان و اساتید
۴۴۸	۳,۰۵	۹۸	۱,۱۶	مجموع

جدول ۴-۳۸: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۱۰

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموعات		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۸۰,۵۸	۴	۴۵,۱۴	۴۶,۷۱	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۴۲۸,۱۲	۴۴۳	۰,۹۶		
مجموع	۶۰۸,۷۱	۴۴۷			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۳۸ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۱۰ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۱۰، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۱۱:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۳۹: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۱۱

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۷۳	۱۶	من اساساً به آنچه از تلویزیون و رادیوی کشور پخش می‌شود بی‌اعتماد هستم و لذا کمتر به سراغ آن می‌روم.
۲	۸۵	۱۸	آنچه از تلویزیون و رادیوی کشور پخش می‌شود بیشتر در راستای منافع یک جناح سیاسی خاص است.
۳	۴۵	۹٫۸	تلویزیون و رادیوی کشور ملی است. لذا من به درستی آنچه از آنها پخش می‌شود اطمینان دارم.
۴	۲۴۷	۵۴	معمولاً درباره آنچه از تلویزیون و رادیوی کشور می‌بینم یا می‌شنوم فکر می‌کنم و اگر درست بود می‌پذیرم.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۴۰: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۱۱

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۱۷۵	۳٫۲۴	۳۸٫۳	۱٫۰۹	پدر و مادر
۹۲	۳٫۲۰	۲۰٫۱	۱٫۱۵	برادران و خواهران
۱۵۱	۲٫۶۷	۳۳	۱٫۲۳	دوستان
۳	۱٫۶۶	۰٫۷	۱٫۱۵	همکاران
۲۳	۳٫۲۱	۵	۰٫۹۵	معلمان و اساتید
۴۴۴	۳٫۰۲	۹۷٫۲	۱٫۱۷	مجموع

جدول ۴-۴۱: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۱۱

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجزورات	df	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۳۵,۹۴	۴	۸,۹۸	۶,۸۱	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۵۷۸,۶۷	۴۳۹	۱,۳۱		
مجموع	۶۱۴,۶۱	۴۴۳			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۴۱ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۱۱ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش (۱، مؤثر بوده‌اند: ۱) پدر و مادر، ۲) دوستان، ۳) برادران و خواهران، ۴) معلمان و اساتید، ۵) همکاران.

پرسش ۱۳:

الف - فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۴۲: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۱۳

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۰۶	۲۳,۲	همه حکومت‌ها، چه جمهوری اسلامی چه شاهنشاهی، به دنبال منافع خود هستند. من که به هیچ یک از دولتهای ایران اعتماد نداشته‌ام.
۲	۱۴۱	۳۰,۹	به‌طور کلی به نظام جمهوری اسلامی می‌شود اعتماد کرد؛ ولی بعضی از دولت‌ها که تا حالا سرکار آمده‌اند قابل اعتماد نبوده و نیستند.
۳	۱۳۹	۳۰,۴	به همه نظام جمهوری اسلامی و دولتهای آن اعتماد کامل دارم ولی بعضی از مسئولان فاسد بوده و از بیت‌المال سرقت کرده‌اند.
۴	۶۰	۱۳,۱	جمهوری اسلامی دارای بهترین و پاک‌ترین نظام و دولت است؛ اکثر اتهامات دروغ بوده و نتیجه سیاه‌نمایی دشمنان است.

ب: تحلیل عاملها

جدول ۴-۴۳: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۱۳

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۱۷۲	۲,۵۷	۳۷,۶	۱,۰۰	پدر و مادر
۶۰	۲,۱۵	۱۳,۱	۰,۹۳	برادران و خواهران
۱۶۲	۲,۱۷	۳۵,۴	۰,۹۶	دوستان
۷	۲,۲۸	۱,۵	۰,۹۵	همکاران
۳۵	۲,۴۰	۷,۷	۰,۸۴	معلمان و اساتید
۴۳۶	۲,۳۵	۹۵,۴	۰,۹۸	مجموع

جدول ۴-۴۴: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۱۳

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۱۶,۰۰	۴	۴,۰۰	۴,۲۵	۰,۰۰۲
کلی ارزشی درون گروهی	۴۰۵,۳۰	۴۳۱	۰,۹۴		
مجموع	۴۲۱,۳۱	۴۳۵			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۴۴ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۱۳ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۱۳، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۱۴:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۴۵: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۱۴

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۲۰	۲۶,۳	من معمولاً رغبتی برای شرکت در هیچ یک از انتخابات، نماز جمعه‌ها یا تظاهرات ندارم.
۲	۲۴	۵,۳	تنها در جریان انتخابات محلی همچون شورای شهر یا بعضی از تظاهرات با اشتیاق مشارکت دارم.
۳	۱۹۴	۴۲,۵	در انتخابات مهم کشور مثل ریاست جمهوری و تظاهرات مهم و بعضی نماز جمعه‌ها شرکت می‌کنم.
۴	۱۱۱	۲۴,۳	سعی من بر این است که در همه انتخابات، تظاهرات و یا نماز جمعه‌ها شرکت کنم.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۴۶: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۱۴

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۲۱۱	۳,۰۱	۴۶,۲	۰,۹۹	پدر و مادر
۷۶	۲,۶۸	۱۶,۶	۰,۹۸	برادران و خواهران
۱۴۴	۲,۱۵	۳۱,۵	۱,۱۵	دوستان
۳	۲,۳۳	۰,۷	۱,۵۲	همکاران
۹	۲,۴۴	۲	۱,۱۳	معلمان و اساتید
۴۴۳	۲,۶۶	۹۶,۹	۱,۱۱	مجموع

جدول ۴-۴۷: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۱۴

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجزورات	df	مجزورات		
جهت‌گیری بین گروهی	۶۳,۹۹	۴	۱۵,۹۹	۱۴,۴۰	۰,۰۰۱
کلی ارزشی درون گروهی	۴۸۶,۵۹	۴۳۸	۱,۱۱		
مجموع	۵۵۰,۵۵	۴۴۲			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۴۷ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۱۴ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۱۴، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

پرسش ۱۵:

الف- فراوانی هر یک از گویه‌ها

جدول ۴-۴۸: فراوانی انتخاب گویه‌های پرسش ۱۵

اعتبار	فراوانی	درصد	گویه‌ها
۱	۱۳۵	۲۹,۵	سیاست ربطی به دین ندارد. سیاست پدر و مادر ندارد. نباید مقدسات دین اسلام را با سیاست مخلوط کرد.
۲	۷۸	۱۷,۱	بستگی دارد چه کسی دین و سیاست را با هم مخلوط کند. امامان (ع) می‌توانسته‌اند این کار را انجام دهند. اما الان به صلاح نیست.
۳	۵۸	۱۲,۷	در دوره ما عده‌ای خاص مثلاً فقها می‌توانند با داشتن شرایط خاص، در امور سیاسی به شیوه دینی دخالت داشته باشند.
۴	۱۵۷	۳۴,۴	اصلاً کار دین اسلام بدون داشتن حکومت سیاسی سر و سامان نمی‌گیرد. دین و سیاست اساساً با هم مخلوط هستند.

ب: تحلیل عاملیها

جدول ۴-۴۹: فراوانی عوامل تأثیرگذار انسانی، پرسش ۱۵

تعداد	میانگین	درصد	انحراف استاندارد	
۱۶۶	۲,۷۰	۳۶,۳	۱,۲۶	پدر و مادر
۴۹	۲,۱۸	۱۰,۷	۱,۰۹	برادران و خواهران
۱۶۱	۲,۴۲	۳۵,۴	۱,۳۰	دوستان
۵	۲,۰۰	۱,۱	۱,۲۲	همکاران
۳۲	۳,۱۵	۷	۱,۱۹	معلمان و اساتید
۴۱۳	۲,۵۵	۹۰,۶	۲,۵۵	مجموع

جدول ۴-۵۰: آزمون تحلیل واریانس آنووا، پرسش ۱۵

آنووا	مجموع	درجه آزادی	میانگین	F	سطح معناداری
	مجموع	df	مجموع		
جهت‌گیری بین گروهی	۲۶,۴۱	۴	۶,۶۰	۴,۲۰۱	۰,۰۰۲
کلی ارزشی درون گروهی	۶۴۱,۳۸	۴۰۸	۱,۵۷		
مجموع	۶۶۷,۷۹	۴۱۲			

همان‌گونه که نتایج آزمون تحلیل واریانس آنووا در جدول ۴-۵۰ نشان می‌دهد، و با عنایت به مقدار احتمال آزمون ($p < ۰,۰۰۱$)، اختلاف میانگین نمرات عوامل انسانی در پرسش ۱۵ معنادار است. بدین معنا که به ترتیب زیر هر یک از عوامل بیش از دیگری در جهت‌گیری ارزشی مطرح شده در پرسش ۱۵، مؤثر بوده‌اند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران.

فصل پنجم:

بحث و نتیجه گیری

مقدمه

تغییر جریان ارزش‌ها در جامعه کنونی ایران آنقدر محسوس است که برای درک وقوع آن نیازمند تحقیق و پژوهش نیست. بسیاری از طبقات اجتماعی، به‌طور تجربی و شهودی شاهد تغییراتی هستند که در مقابل چشم آنها در حال وقوع است. برخی از این تغییرات ممکن است مطلوب و برخی می‌تواند منفی تلقی شود. اما به طور کلی، در جامعه‌ای چون ایران که سنتهای فرهنگی و دینی واجد ارزش هستند، تغییر، جایگزینی، و احتمالاً استحاله آنها، از دید نسلهای قدیمی‌تر و همچنین حاکمیت نمی‌تواند خوشایند و مطلوب تلقی شود. اگرچه تغییرات آب و هوایی در زیست بوم‌های ارزشی ایران برای همگان قابل درک و مشاهده است، اما جریان‌شناسی این تغییرات و عوامل مؤثر بر آن نیاز به پژوهش و تخصص دارد. پژوهش حاضر در همین راستا طراحی و اجرا شده است.

تغییر ارزش‌ها بیش از آنکه یک واقعه باشد، یک فرایند است، که گاه تند و گاه کند است. تضاد ارزشی مرحله‌ای از این فرایند است که با مقابله نظام جدید و قدیم شروع می‌شود؛ اما سرانجام، با تغییر ارزش‌ها و تثبیت نظام ارزشی جدید و یا دست کم، خنثا کردن تأثیر نظام ارزشی قدیم، پایان می‌یابد. اما در صورتی که بعد از رسیدن به یک نقطه جدید توقف نکند و تثبیت نشود جامعه را گرفتار عدم تعادل می‌کند.

همانطور که در فصلهای نخست و دوم گفته شد مهم‌ترین تلاش در جهت ارائه یک نظریه منسجم تغییر ارزش‌ها مربوط به اینگلههارت^۷ است. اینگلههارت در مورد تغییر ارزش‌ها در مراحل مختلف مدرنیزاسیون معتقد است که صنعتی شدن باعث تغییر ارزش‌های سنتی به ارزش‌های سنتی سکولار – عقلانی می‌شود. بعد سنتی سکولار – عقلانی ارزش‌ها منعکس‌کننده تباین بین جوامعی است که مذهب در آنها بسیار مهم است و جوامعی که مذهب در آنها مهم نیست.

^۷ RInglehart & C,F Scott, "Value Change in Industrial Societies", The American Political Science Review, 81, p. 1289-1319.

با عنایت به مقدمه‌ای که گذشت، پژوهش حاضر مبتنی بر سه پیش فرض عمده شکل گرفته است: (۱) ارزش‌های جامعه امروز ایران در حال تغییر است؛ (۲) جهت این تغییرات مطلوب نیست و (۳) عواملی در این امر دخیلند. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به چند سوال عمده بود که در ادامه به آنها پرداخته شده است.

پاسخ به پرسش‌های پژوهش

۱. جوانان استان خراسان شمالی از چه جهت‌گیری‌های ارزشی در ابعاد مختلف دینی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی برخوردارند؟

همانگونه که در فصل سوم توضیح داده شد، پرسش‌شوندگان از پنج جهت‌گیری دینی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مورد سوال قرار گرفتند. اما تحلیل پاسخ‌ها نشان داد که در عمل جوانان دارای سه جهت‌گیری ارزشی زیر هستند:

- مذهبی- سیاسی: (پرسش‌های ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۱، ۳، ۲)

- اقتصادی: (پرسش‌های ۷، ۸، ۹)

- فرهنگی-اجتماعی: (پرسش‌های ۱، ۴، ۵، ۶، ۱۰)

بر اساس این تحلیل جوانان به لحاظ ارزشی تمیزی بین مسائل مذهبی و سیاسی قائل نیستند و همبستگی بالایی بین نوع پاسخ آنها به پرسش‌های مذهبی و سیاسی وجود دارد. برای نمونه از نظر جوانان تقید به انتخاب مرجع تقلید و شرکت در انتخابات از یک مقوله به شمار می‌رود. در همین تحلیل مشخص شد که مقوله صدا و سیما از جنس مذهبی- سیاسی دیده می‌شود، در حالی که سوال مورد نظر در راستای سنجش جهت‌گیری اجتماعی طراحی شده بود.

همچنین تحلیل‌ها نشان داد که پرسش‌شوندگان، مقوله‌های فرهنگی-اجتماعی را نیز در یک جهت‌گیری واحد طبقه‌بندی می‌کنند. مهمترین نکته در این زمینه اینکه جوانان موضوع حجاب را در مقوله فرهنگی-اجتماعی جای داده‌اند در حالی که سوال مورد نظر در راستای سنجش جهت‌گیری مذهبی طراحی شده بود.

۲. در ابعاد مختلف دینی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، تا چه میزان قطب‌های مطلوب ارزشی اسلامی ایرانی برای جوانان اهمیت دارد؟

بر اساس جدول ۴-۲ جمع میانگین‌های نمرات جوانان در مقوله‌های مختلف ارزشی برابر است با ۳۷,۵۹. سقف این نمره ۵۶ است که حاصل ضرب تعداد سوالات (۱۴) در سقف نمره هر سوال (۴) است. همان‌طور که مشاهده می‌شود این نمره بالاتر از متوسط نمره میانگین است (یعنی بالاتر از ۲۸)، اما از حد مطلوب فاصله دارد. برای آنکه ادراک روشن‌تری از نمره ارزشی جوانان استان داشته باشیم، بهتر است این نمره را در مقیاس آشناتری بیان کنیم. این نمره در مقیاس ۲۰ برابر است با ۱۳,۴۲ که اگرچه از ۱۰ بالاتر است اما نمره چندان خوبی نیز محسوب نمی‌شود.

۳. قطب‌های ارزشی جوانان متأثر از چه عواملی است؟

عوامل تغییر ارزش‌ها به شکلهای مختلف از سوی پژوهشگران و نظریه‌پردازان مورد توجه قرار گرفته است. برخی از این عوامل مثل مدرنیزاسیون و جهانی شدن بسیار کلی هستند. اینگونه عوامل در تحقیقات محلی نمی‌تواند چندان مورد توجه باشد، چراکه در سطوح بسیار کلان صورت می‌گیرند که اثرگذاری بر آنها غیرممکن می‌نماید. از اینرو در پژوهش حاضر چندین عامل خرد در دو دسته انسانی و غیرانسانی که معمولاً شکل‌گیری ارزش‌ها موثرند مورد سوال قرار گرفتند. عوامل انسانی عبارت بودند از: پدر و مادر، برادران و خواهران، دوستان، معلمان و اساتید، و همکاران. و عوامل غیرانسانی عبارت بودند از: برنامه‌های صدا و سیما، برنامه‌های ماهواره، تارنماهای اینترنتی، فیلترشکن، نرم افزارهای چت، مجلات و نشریات، کتابهای غیردرسی.

بر اساس داده‌های جدول ۴-۸ فصل چهارم، عوامل انسانی به ترتیب زیر دارای بیشترین و کمترین تأثیر هستند: (۱) پدر و مادر، (۲) دوستان، (۳) برادران و خواهران، (۴) معلمان و اساتید، (۵) همکاران. همان‌طور که قبلاً نیز نشان داده شد، تفاوت آماری معناداری بین میزان تأثیرگذاری عوامل فوق مشاهده می‌شود.

از دیگر نکات مهم اینکه معلمان و اساتید در جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان نقش چندان ندارند. اگر معلمان و اساتید را از مولفه‌های اصلی نظام آموزش و پرورش و آموزش عالی بدانیم، می‌توان نتیجه گرفت که نظام‌های آموزشی و تربیتی کشور بسیار ضعیف عمل کرده و عملاً منفعل بوده و نظاره گر تغییرات ارزشی جامعه هستند.

در مورد تعیین تأثیرگذاری عوامل غیرانسانی، به شیوه دیگری عمل شد. بر اساس جدول ۴-۷ فصل چهارم، جهت‌گیری کلی ارزشی جوانان با میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما و همچنین میزان مطالعه مجلات و کتب غیردرسی، همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد و برعکس، با میزان استفاده از برنامه‌های ماهواره، تارنماهای اینترنتی، فیلترشکن، و نرم افزارهای چت، همبستگی منفی معنادار وجود دارد. با عنایت به داده‌های تفصیلی جدول فوق می‌توان گفت که هرچه میزان استفاده از برنامه‌های ماهواره، اینترنت، نرم افزارهای فیلترشکن، نرم افزارهای چت مثل یاهومسنجر، گوگل تاک و مانند آن بیشتر باشد، میانگین نمره جهت‌گیری ارزشی به طور معناداری پایین می‌آید. به عبارت دیگر عوامل اخیر را می‌توان عوامل منفی در تغییر ارزش‌ها قلمداد کرد. برنامه‌های صدا و سیما، مجلات و کتابهای غیردرسی که در داخل کشور منتشر می‌شود را می‌توان به عنوان عوامل مثبت در جهت‌گیری ارزش‌ها قلمداد کرد.

۴. بین جهت‌گیری‌های مختلف ارزشی جوانان چه روابط معنی‌داری مشاهده می‌شود؟

بر اساس جدول ۴-۷ فصل چهارم که خلاصه آن در زیر آمده است، بین جهت‌گیری‌های مختلف ارزشی جوانان همبستگی و انسجام بسیار زیاد و قابل توجه وجود دارد. همانطور که در جدول متقاطع زیر مشخص است از ۱۸ مورد مقایسه، تنها در یک مورد، رابطه معنادار وجود ندارد. بر اساس این جدول، جهت‌گیری مذهبی-سیاسی، جهت‌گیری اقتصادی، و جهت‌گیری فرهنگی-اجتماعی با نمره کلی جهت‌گیری رابطه مثبت معنادار دارند. همچنین بین جهت‌گیری کلی و جهت‌گیری‌های ارزشی خرد، به طور هماهنگ با میزان استفاده از برنامه‌های صدا و سیما رابطه مثبت معنادار و با میزان استفاده از ماهواره، اینترنت، فیلترشکن، و نرم افزارهای چت، رابطه منفی معنادار وجود دارد. این امر، به استثنای یک مورد، یعنی جهت‌گیری اقتصادی و میزان مطالعه مجلات و کتابهای غیردرسی صادق است. این انسجام بالا، پژوهشگر را از تبیین‌های بیشتر و پیچیده بی‌نیاز کرده است.

جدول ۵-۱: رابطه مثبت و منفی معنادار بین متغیرهای مورد مطالعه

جهت گیری مذهبی- سیاسی	جهت گیری اقتصادی	جهت گیری فرهنگی- اجتماعی	میزان استفاده از صدا و سیما	میزان استفاده از ماهواره، اینترنت، فیلتر شکن، چت	میزان مطالعه مجلات، کتابهای غیردرسی
جهت گیری کلی	+	+	+	-	+
جهت گیری مذهبی-سیاسی	+	+	+	-	+
جهت گیری اقتصادی		+	+	-	غیر معنادار
جهت گیری فرهنگی-اجتماعی			+	-	+

۵. آیا در میزان جهت گیری ارزشی و مولفه های آن بر اساس رشته تحصیلی تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

همانطور که در فصل چهار گذشت، بر اساس داده های جدول ۴-۴ در جهت گیری کلی ارزشی، و همچنین جهت گیری مذهبی-سیاسی میانگین نمرات دانشجویان رشته های علوم پایه و علوم انسانی به طور معناداری از رشته های هنری بالاتر است. در جهت گیری مذهبی-سیاسی، میانگین نمرات دانشجویان رشته های علوم پایه به طور معناداری از رشته های فنی نیز بالاتر است. همچنین در جهت گیری فرهنگی-اجتماعی، میانگین نمرات دانشجویان رشته های علوم انسانی به طور معناداری از رشته های هنری بالاتر است. آخرین نکته در این زمینه اینکه، در جهت گیری اقتصادی اختلاف معناداری بین رشته های تحصیلی مشاهده نمی شود. به طور کلی وضعیت به لحاظ دیدگاه های ارزشی، وضعیت رشته های علوم پایه و علوم انسانی از هنر و فنی و مهندسی بهتر است.

۶. آیا در میزان جهت گیری ارزشی و مولفه های آن بر اساس جنسیت (مرد و زن) تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

بر اساس جدول ۴-۵ فصل چهارم، در جهت گیری کلی مردان و زنان، میانگین جهت گیری کلی زنان به طور معناداری بالاتر از مردان است. همچنین در جهت گیری های مذهبی-سیاسی و فرهنگی-اجتماعی، میانگین جهت گیری زنان به طور معناداری بالاتر از مردان است. تنها در جهت گیری اقتصادی است که اختلاف معناداری بین میانگین زنان و مردان مشاهده نمی شود. بنابراین، به طور کلی می توان گفت که وضعیت زنان به لحاظ دیدگاه های ارزشی بهتر از مردان است.

۷. آیا در میزان جهت گیری ارزشی و مولفه های آن بر اساس منطقه مسکونی (شهری-روستایی) تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

همانطور که در جدول ۴-۴ فصل چهارم نشان داده شد، تنها در جهت گیری کلی ساکنان مناطق روستایی و شهری است که اختلاف معنادار وجود دارد، به گونه ای که میانگین جهت گیری کلی ساکنان مناطق روستایی به طور معناداری بالاتر از مناطق شهری است. اما در خرده ارزش های مذهبی-سیاسی، فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی چنین اختلاف معناداری مشاهده نمی شود.

۸. نظر پرسش شوندگان درباره برخی از پرسش های پانزده گانه چیست؟

- ۲۰,۸ درصد معتقدند که کامل ترین نوع حجاب برای زن مسلمان ایرانی، چادر است. و ۲۹,۵ درصد به اجباری بودن حجاب اعتقادی ندارند.
- ۴۲,۷ درصد مرجع تقلید مشخصی دارند.
- ۹,۲ درصد معتقدند که تحصیل علم و دانش یک ارزش و فضیلت دینی بوده و بر اساس آموزه های دینی به تحصیلات ادامه می دهند. و ۴۲,۲ درصد تنها به خاطر شغل و درآمد بالاتر به تحصیل ادامه می دهند.
- ۳۳,۹ درصد معتقدند که در جامعه امروزی پول حرف اول را می زند. و به نظر آنها پول به دنبال خود، رفاه، فرهنگ، و تحصیلات عالی را به همراه می آورد.

- ۳۴,۴ درصد معتقدند که اصلاً کار دین اسلام بدون داشتن حکومت سیاسی سر و سامان نمی‌گیرد. دین و سیاست اساساً با هم مخلوط هستند.

۹. چه راهکارهای برای هدایت تغییرات ارزشی جوانان در جهت قطب‌های مطلوب اسلامی ایرانی قابل ارائه می‌باشد؟

با عنایت به نتایج پژوهش حاضر به نظر می‌رسد که لازم است راهبردها و راهکارهای زیر در جهت حفظ و ارتقاء ارزش‌های دینی و ملی در پیش گرفته شود:

- تمرکز بر تربیت خانوادگی به جای تربیت فردی

همانطور که نتایج تحقیق قویاً نشان داد، پدر و مادر بیش از هر عامل دیگری بر جهت‌گیری ارزشی فرزندان مؤثر هستند. نظامهای آموزشی و تربیتی ما به طور سنتی بر روی افراد متمرکز هستند نه خانواده ها. از نظام آموزش و پرورش و آموزش عالی کشور، چیزی جز این انتظار نمی‌رود اما انتظار می‌رود در شرایطی که بستر فراهم است، خانواده‌ها را در تصمیم‌گیری‌های تربیتی دخالت دهند. در حال حاضر معلمان و اساتید دانشگاه بعد از والدین و دوستان و برادران و خواهران در مقام چهارم تأثیرگذاری قرار دارند. اگر معلمان و اساتید نمی‌توانند سهم بسزایی در شکل‌گیری ارزشی جوانان داشته باشند، شاید بتوانند به طور غیرمستقیم و از طریق والدین بر نسل نو تأثیر مثبت داشته باشند. یعنی ترتیبی اتخاذ شود که نظامهای آموزشی (معلمان و اساتید) بیش از پیش با خانواده‌ها در تماس و تعامل باشند. در این میان نباید نقش مهم دیگر نهادها چون مساجد، صدا و سیما، وزارت فرهنگ و ارشاد، سازمان تبلیغات، دادگستری و مانند آن را به عنوان نهادهایی که می‌توانند به تربیت خانواده‌ها همت گمارند نادیده گرفت.

- توجه و تمرکز بر مهارتهای دوست‌یابی و ارتباطی

دوستان دومین عامل مهم در شکل‌گیری ارزش‌های جوانان به شمار می‌روند. نکته جالب آنکه جوانان جهت‌گیری‌های ارزشی خود را بیشتر از دوستان اقتباس می‌کنند تا از برادران و خواهران و همچنین از معلمان و اساتید. با توجه به اهمیت و جایگاه تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های همسال، لازم که در این زمینه مهارتهای ویژه‌ای به جوانان آموزش داده شود. تا از یک سو شبکه‌های سالم اجتماعی شکل گیرد و از سوی دیگر استقلال فردی افزایش یافته و تأثیرات منفی دوستان که احیاناً با ارزش‌های

خانوادگی در تضاد هستند، به حداقل برسد. در حال حاضر نظام آموزشی کشور برخلاف بسیاری از نظام‌های پیشرو، بر رویکرد «رقابتی» و «انفرادی» متمرکز است تا رویکرد «مشارکتی». در چنین نظامی طبیعی است که مهارت‌های ارتباطی و شبکه سازی چندان تقویت نشود.

- از بین بردن گسست بین مربی و متربی

از جمله آسیب‌های مهم تربیتی این است که بین مربی و متربی گسست و شکافت ایجاد شود. در ماهیت تعلیم و تربیت، اختلاف سطح بین مربی و متربی به رسمیت شناخته می‌شود؛ چراکه اگر سطح دانش، مهارت و نگرش مربی و متربی همسطح باشد، عملاً نمی‌توان تربیتی را متصور شد. تربیت مستلزم اختلاف سطح در مقوله‌های پیش گفته است. اما اگر این اختلاف بیش از حد مطلوب باشد، به گونه ای که صدای مربی به متربی نرسد، در این صورت نیز عملاً تربیتی نمی‌تواند صورت گیرد (باقری، ۱۳۸۰). تحقیق حاضر تا حد زیادی گویای وجود چنین گسستی حداقل از بعد آموزش ارزش‌هاست. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اثرپذیری جوانان از معلمان و اساتید کمتر از پدر و مادر، دوستان و برادران و خواهران است. جالب اینکه فاصله درصد اثرگذاری معلمان بسیار کمتر از عوامل فوق‌الذکر است (پدر و مادر: ۴۷,۵، دوستان: ۳۱؛ برادران و خواهران: ۱۶,۵، معلمان و اساتید: ۴,۵ و همکاران: ۱). بدیهی است که در کوتاه مدت نمی‌توان انتظار داشت نظام‌های آموزشی برای این گسست و ضعف مهم تدبیری بیاندیشند. با وجود این، می‌توان به طور مداوم دوره‌های ضمن خدمت کوتاه مدت را برای بازآموزی و ارتقاء مهارت‌های تربیتی معلمان و اساتید طراحی و اجرا کرد.

- ایجاد تقوای حضور در کنار تقوای پرهیز و گریز

یافته‌های پژوهش به وضوح نشان داد که جوانان ما به شدت تحت تأثیر ماهواره و اینترنت هستند. پرواضح است که جوانان ما یا فاقد مهارت استفاده از فناوری‌های نوین هستند یا اینکه شیفته آزادی‌های دنیای مجازی هستند. گزارش‌ها حاکی از آن است که ایرانیان غالباً در فضای مجازی به دنبال فقره‌هایی هستند که در دنیای واقعی در رابطه با آنها محدودیتهایی وجود دارد. برای نمونه در میان کلمات پر جستجو در ایران در سال ۲۰۱۳ میلادی، ۱۰ کلمه ای که بیشترین جستجو را به خود اختصاص داده‌اند عبارتند از: دانلود، عکس، بازی، دانلود آهنگ، فیلم، چت یا هو، گوگل، دانلود فیلم، اس ام اس. گفتنی است بخش قابل توجهی از دانلودها، عکس‌ها و فیلم‌های جست و جو شده، مربوط به مضامین غیراخلاقی و جنسی است.

در جستجوهای "گوگل ایمیجز" (گوگل تصویر) نیز ۱۰ کلمه پر جستجوی ایرانیان برای دیدن تصاویر در سال ۲۰۱۳ عبارت بودند از: عکس، دختر، زن، girl، hot، لباس، تصویر، لخت، فیلم و عروس^۸.

چنین پدیده‌ای جوامع سنتی و به طور ویژه تربیت دینی را با چالشهای جدی مواجه کرده است. فناوری جدید مفاهیم دور/نزدیک و مجاز/ممنوع را به هم ریخته است (باقری، ۱۳۸۷) به گونه‌ای که دیگر نمی‌توان به واسطه تربیت قرنطینه‌ای و همچنین با تقوای پرهیز و گریز جوانان را از محیطهای آلوده دور داشت. سالم سازی فضای مجازی از طریق فیلتر کردن تارنماهای نامطلوب اگرچه یکی از راهکارهاست (تقوای پرهیز)، اما به هیچ وجه کافی نیست؛ چراکه جوانان با صرف کمی وقت و انرژی می‌توانند فیلترینگ را دور زده و به منابع و صفحات مورد نظر دست یابند. ازاینرو راهبرد اصلی تربیت دینی در عصر حاضر باید بر محور عقلانیت و تقوای حضور باشد. بدین معنا که متری بدون نظارتهای بیرونی و در عین حالی که در فضای پراسیب زندگی می‌کند، بتواند از خود مراقبت کرده و مرزهای اخلاقی را رعایت کند.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر، در بسیاری جهات با یافته‌های دیگر پژوهش‌هایی که در زمینه‌های مشترک به انجام رسیده است، همسو است. از مهمترین یافته‌های پژوهش حاضر نمره نسبتاً پایین جهت‌گیری ارزشی کلی جوانان استان است (۱۳،۴ از ۲۰). این یافته با کلیت یافته‌های گودرزی (۱۳۸۸) با عنوان تغییر ارزش‌های جوانان و عوامل مرتبط با آن، رفیع‌پور (۱۳۷۵) در خصوص تغییر ارزش‌های جوانان، نورزوی (۹) در خصوص شکاف نسلی از لحاظ ارزش‌های مذهبی بین دو نسل دختران و مادران، مسعودی فر (۱۳۷۲)، در خصوص افکار اعتقادی نوجوانان و والدین آنها و گرایش نوجوانان به فرهنگ بیگانه، مردان‌پور (۱۳۸۱) در خصوص مشکلات دانش آموزان دبیرستان‌های شهر تهران در خصوص هویت و احمدی (۱۳۸۴) در خصوص آسیب شناسی فرهنگی خانواده‌های یکی از سازمانها، هم‌خوان است.

از دیگر نتایج مهم این تحقیق، نشان دادن اهمیت نقش کلیدی خانواده بویژه پدر و مادر، در شکل‌گیری ارزش‌ها است. این نتیجه مهم با نتایج بدست آمده از تحقیق آزاد مرزآبادی (۱۳۸۷) هم‌راستاست. تحقیق مزبور نشان داده است که بین نظام ارزشی نوجوانان و ارزش‌های خانوادگی، مذهبی، رسانه ای و ملی ارتباط معناداری وجود دارد (آزاد مرزآبادی، ۱۳۸۷؛ ص ۱۱۷). نتایج نشان داد که بین گرایش نوجوانان به ارزش‌های خانوادگی با ارزش‌های فرزندان نوجوان آنان ارتباط معنادار وجود دارد. در

^۸ <http://www.tabnak.ir/fa/news/370553> /ایرانی-ها سال-گنشته-در-گوگل-چه-جستجو-کردند (تاریخ دریافت: ۹۲/۱۱/۱۷)

مجموع می‌توان بیان داشت که مدگرایی، احساس بی‌هویتی و یا گرایش فرزندان به فرهنگ بیگانه با عملکرد، رفتارها، باورها و نگرشهای والدین رابطه مستقیم دارد. چنانچه این باورها و رفتارها با باورها و رفتارهای والدین هماهنگ و متناسب نباشد تعارض در نگرش و رفتار بین خانواده و فرزندان آشکار خواهد شد.

نتیجه مهم بعدی در رابطه با اثرات مخرب و سوء استفاده از پدیده اینترنت است. این تحقیق نشان داد که بین میزان استفاده از برنامه‌های ماهواره و اینترنت و جهت‌گیری‌های ارزشی، رابطه معکوس معنادار وجود دارد. درباره اثرات منفی اینترنت در سطح جهان و ایران پژوهشهای متعددی صورت گرفته است که برخی از آنها موید اینگونه اثرات هستند. مک‌کینن^۹ (۲۰۱۲) از صاحب‌نظران معروف اینترنت، با وجود آنکه از طرفداران آزادی اینترنت به شمار می‌رود، معتقد است که اینترنت جهان را به صرف وجود خود و به نحو معجزه‌آسا نمی‌تواند تبدیل به جایی بهتر کند. اینترنت هم ابزار است و هم سلاح ... (مک‌کینن، ۲۰۱۲؛ ترجمه محمدپور، ۱۳۹۲، صفحه چهارده). نتایج تحقیق حاضر با مطالعه مینوچین در خصوص بررسی اثر تهاجم فرهنگی از طریق وسایل ارتباط جمعی در خانواده‌های فلیپینی مورد تأیید قرار گرفته است (آزاد مرزآبادی، ۱۳۸۷؛ ص ۱۲۳). نتایج تحقیق حاضر هم نشان داد که جوانان ساکن مناطق روستایی از نمره بهتری در جهت‌گیری ارزشی برخوردارند. این امر می‌تواند به دسترسی کمتر آنها به اینترنت و ماهواره نسبت داده شود.

این یافته مهم با آنچه رفیع‌پور (۱۳۷۵) درباره گسترش ویدئو در دهه ۷۰ شمسی، به دست آورده است، کاملاً همسو است. ایشان در تحقیق خود نشان می‌دهد که: اولاً، آزادسازی ویدئو و تأسیس ویدئو کلوپ‌ها به جای گسترش ارزش‌های اسلامی انقلابی، موجب گسترش فیلم‌های خارجی و به همراه آن ارزش‌های نهفته در آن فیلم‌های خارجی شده است. ثانیاً، ورود ویدئو در خانواده‌ها ارزش‌های آنان را دگرگون کرده است و اکثر کسانی که دارای ویدئو بوده‌اند، به تدریج از گرایش و پایبندی‌های مذهبی‌شان کاسته شده است.

به طور کلی می‌توان گفت که نتایج تحقیق، پیش‌فرضهای مسئولان استانداری را مورد تأیید قرار داد. بدین معنا که در نسل جوان تغییرات ارزشی نامطلوب در حال وقوع است. از مهمترین عوامل این تغییرات نامطلوب، گسترش رسانه‌های جمعی و در راس آنها ماهواره و اینترنت است. بدیهی است که این امر الزاماً به معنای نفی فناوری‌های نوین نیست، بلکه بیشتر بیانگر ناکارآمدی رویکردها و روشهای سنتی

⁹ Rebecca MacKinnon

ما در تربیت نسل‌های جدید است. نقش کمرنگ معلمان و اساتید در شکل‌دهی به ارزش‌های جوانان گویای این واقعیت است. این یافته با یافته شیخی (۱۳۸۰) تا حدودی مغایر است. ایشان نشان داد که بین نظام ارزش‌های معلمان و دانش‌آموزان ارتباط معناداری وجود دارد. این یافته نشان می‌دهد که معلمان چهار درس فارسی، ریاضی، زیست‌شناسی و دینی، به عنوان معلمان حساس در انتقال ارزش‌ها نقش اساسی دارند. اگرچه دانش‌آموزان در جامعه آماری پژوهش حاضر نبودند، اما تحقیق به صورت کلی نشان داد که معلمان و اساتید تأثیر اندکی بر شکل‌دهی نظام ارزشی جوانان دارند. در توجیه این امر شاید بتوان گفت که با افزایش سن، این تأثیرپذیری کمتر می‌شود، یعنی دانش‌آموزان ابتدایی بیشترین تأثیرپذیری و دانشجویان کمترین تأثیرپذیری را از اساتید و معلمان دارند.

در انتها و قبل از ارائه پیشنهادات، اهم یافته‌های پژوهش حاضر را مرور می‌کنیم:

- نمره جهت‌گیری ارزشی جوانان استان اگرچه بالاتر از متوسط است، اما تا حد مطلوب فاصله دارد (۱۳،۴ از ۲۰)
- نمره جهت‌گیری ارزشی زنان به نسبت از مردان بهتر است.
- نمره جهت‌گیری ارزشی ساکنین مناطق روستایی به نسبت از مناطق شهری بهتر است.
- جهت‌گیری‌های ارزشی جوانان در ابعاد مختلف مذهبی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی از انسجام بسیار بالایی برخوردار است.
- جوانان استان ارزش‌های مذهبی و سیاسی را در یک مقوله طبقه‌بندی می‌کنند.
- جوانان استان ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی را در یک مقوله طبقه‌بندی می‌کنند.
- پدر و مادر و دوستان از مهمترین عوامل شکل‌گیری نظام ارزشی جوانان به شمار می‌روند.
- معلمان و اساتید (و به عبارتی نظام آموزشی) نقش چندانی در شکل‌گیری نظام ارزشی جوانان ندارند.
- قویاً استفاده از ماهواره و اینترنت بر جهت‌گیری ارزشی جوانان اثر منفی دارد.
- برنامه‌های صدا و سیما بر جهت‌گیری ارزشی جوانان اثر مثبت دارد.
- مطالعه مجلات و کتابهای غیردرسی، بر جهت‌گیری ارزشی جوانان اثر مثبت دارد.
- تنها حدود ۲۰٪ جوانان معتقدند که کامل‌ترین نوع حجاب برای زن مسلمان ایرانی، چادر است. و حدود ۳۰٪، معتقدند که حجاب نباید اجباری باشد.

- جوانان استان حجاب را یک مقوله فرهنگی می بینند تا مقوله مذهبی.
- جوانان استان نهاد صدا و سیما را یک نهاد سیاسی می بینند تا یک نهاد فرهنگی و اجتماعی.
- بیش از ۴۰٪ از جوانان مرجع تقلید مشخصی دارند.
- تنها حدود ۱۰٪ جوانان معتقدند که تحصیل علم و دانش یک ارزش و فضیلت دینی بوده و بر اساس آموزه های دینی به تحصیلات ادامه می دهند. و بیش از ۴۰٪ درصد تنها به خاطر شغل و درآمد بالاتر به تحصیل ادامه می دهند.
- حدود ۳۴٪ از جوانان معتقدند که در جامعه امروزی پول حرف اول را می زند. به نظر آنها پول به دنبال خود، رفاه، فرهنگ، و تحصیلات عالی را به همراه می آورد.
- حدود ۳۵٪ از جوانان معتقدند که اصلاً کار دین اسلام بدون داشتن حکومت سیاسی سر و سامان نمی گیرد. دین و سیاست اساساً با هم مخلوط هستند.

پیشنهادهای کاربردی

پیش از این در ذیل سوال ۹، راهکارهای شماره ۱ تا ۴ در راستای جهت دهی به تغییرات ارزشی جوانان ارائه و درباره آنها بحث شد. در ادامه موارد دیگری نیز افزوده شده است. بدیهی است که در تغییر ارزش ها هیچ راه کار ساده و کوتاه مدتی وجود نداشته باشد. شکل گیری و تغییر ارزش ها مساله پیچیده و چندوجهی است و عوامل آشکار و پنهان زیادی در آن دخیلند. با وجود این، شناخت نقاط آسیب و همچنین تعیین و تذکر نقش برخی عوامل کلیدی، می تواند سرآغازی باشد بر برنامه ریزی های درازمدت:

- ❖ تمرکز بر تربیت خانوادگی به جای تربیت فردی
- ❖ توجه و تمرکز بر مهارتهای دوستیابی و ارتباطی
- ❖ از بین بردن گسست بین مربی و متربی
- ❖ تمرکز بر تربیت عقلانی به جای تربیت تلقینی و تحمیلی
- ❖ ایجاد تقوای حضور در کنار تقوای پرهیز و گریز
- ❖ آموزش والدین درباره اثرات مثبت و منفی فناوری های نوین، و ترغیب آنها برای کنترل و نظارت خردمندانه بر فعالیتهای دنیای مجازی فرزندان

- ❖ آموزش جوانان برای بهره برداری هرچه مؤثرتر از فضای مجازی، به گونه‌ای که صرفاً برای پرسه زدن وارد این دنیا نشود (مثلاً از طریق افزایش وبلاگ‌نویسی، تقویت شبکه‌های اجتماعی، ...)
- ❖ کنترل و نظارت خردمندان دستگاه‌های نظارتی بر فضای مجازی به موازات تقویت نرم افزارهای بومی (برای نمونه تالارهای گفتگوی فارسی)
- ❖ تقویت برنامه‌های صدا و سیما در مقابل برنامه‌های ماهواره
- ❖ برنامه‌ریزی و تلاش مداوم در راستای افزایش فرهنگ مطالعه.

پیشنهادهای پژوهشی

- ✓ این تحقیق می‌تواند با همین کیفیت در مورد دانش‌آموزان استان نیز به انجام برسد و نتایج آن با نتایج این تحقیق مقایسه و جمع‌بندی شود.
- ✓ این تحقیق می‌تواند با همین کیفیت در مورد اقوام مختلف استان خراسان شمالی، به انجام برسد و نتایج آن با نتایج این تحقیق مقایسه و جمع‌بندی شود.
- ✓ مقوله‌های جزئی‌تری مانند حجاب و روابط جنسی می‌تواند به طور مستقل مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد.
- ✓ موضوع از دست رفتن «سرمایه‌های اجتماعی» به عنوان یک ارزش کلیدی می‌توان به طور مستقل مورد مطالعه قرار گیرد.

محدودیت‌های پژوهش

- به علت عدم همکاری اداره کل آموزش و پرورش، دانش‌آموزان دبیرستانی از جامعه پژوهشی حذف شدند.
- به علت محدودیت اعتبار پژوهش حاضر، برخی از قشرهای جوان استان از جامعه آماری حذف شدند.

منابع

۱. اباذری یوسفعلی و حسن چاووشیان (۱۳۸۱). از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی رویکردهای نوین در تحلیل جامعه شناختی هویت اجتماعی. نامه علوم اجتماعی «. شماره ۲۰.
۲. ابرکرامبی، نیکولاس (۱۳۸۸). درآمدی بر جامعه شناسی. مترجم: هادی جلیل. تهران: نشر نی.
۳. احمدی، خدابخش (۱۳۸۴)؛ آسیب شناسی فرهنگی خانواده های گروهی از کارکنان نظامی، گزارش تحقیق، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله، مرکز تحقیقات علوم رفتاری، ۱۳۸۴
۴. اکرامی، محمود (۱۳۸۸). ارزیابی نظام ارزش های اساتید و دانشجویان در دانشگاه شاهد، دانشور رفتار، سال شانزدهم، ش ۳۹، زمستان ۱۳۸۸، ص ۳۱-۴۴.
۵. اینگلهارت، رونالد، پیپا نوریس (۱۳۸۶). مقدس و عرفی؛ دین و سیاست در جهان. (مریم وتر، مترجم). تهران: کویر.
۶. اینگلهارت، رونالد، ولز، کریستین (۱۳۸۹). نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی. (یعقوب احمدی، مترجم). تهران: کویر.
۷. اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. (مریم وتر، مترجم). تهران: نشر کویر.
۸. اینگلهارت، رونالد، آبرامسون، پل، آر. (۱۳۷۸). امنیت اقتصادی و دگرگونی ارزشی. (شهناز شفیع خانی، مترجم). نامه پژوهش. شماره چهاردهم و پانزدهم.
۹. آزاد مرزآبادی، اسفندیار (۱۳۸۷). بررسی رابطه ارزشی خانواده با ارزش های جوانان. مجله علوم رفتاری، دوره ۲ شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷
۱۰. باقری، خسرو (۱۳۸۳). بحران هویت فردی و اجتماعی. مجموعه مقالات مبانی نظری هویت و بحران هویت، به اهتمام علی اکبر علیخانی. پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
۱۱. باقری، خسرو (۱۳۸۷). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: انتشارات مدرسه
۱۲. باقری، خسرو. (۱۳۸۰). آسیب و سلامت در تربیت دینی. فصلنامه تربیت اسلامی، شماره ۶، ص ۶۰-۱۳
۱۳. باقری، معصومه؛ سلیمانیان نژاد، محمد (۱۳۸۹). بررسی جامعه شناسی هویت جوانان. دانشنامه علوم اجتماعی، دوره ۱، شماره ۳، بهار ۱۳۸۹

۱۴. برک، ژاک (۱۳۸۹). هویت جمعی. مترجم: جلال ستاری. تهران: نشر مرکز.
۱۵. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران [طرح جامع تحول بنیادین برنامه‌های درسی و تربیتی]. نگاشت سوم، اردیبهشت ۱۳۸۹.
۱۶. بیتس، دانیل (۱۳۷۵). انسان‌شناسی فرهنگی. مترجم: محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی.
۱۷. پوریانی، محمد حسین (۱۳۸۷). تحلیل جامعه شناختی نظام ارزشی دین اسلام. فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اسلامی. سال سوم شماره ۱۲، پاییز ۱۳۸۷.
۱۸. خالقی‌فر، مجید. (۱۳۸۱). بررسی ارزش‌های مادی / فرامادی دانشجویان دانشگاه‌های تهران، عوامل موثر بر آن و روابط آن با برخی از نشانگان فرهنگی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
۱۹. خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۹)، جریان‌شناسی ضدفرهنگ‌ها، قم: انتشارات تعلیم و تربیت اسلامی
۲۰. رحیمی، محمد (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف بین نسلی؛ مطالعه موردی شهر خلخال. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز. اخذ شده از وبسایت تخصصی علوم اجتماعی به تاریخ ۱۰ بهمن ۱۳۹۲
۲۱. رفیع‌پور، فرامرز، (۱۳۷۵)، وسایل ارتباط جمعی و تغییر ارزش‌های اجتماعی: پژوهشی در مورد چند فیلم سینمایی و سریال تلویزیونی، ویدئو، روزنامه و تبلیغات، تهران: معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲۲. سراجی، فرهاد؛ یارمحمدی، مسیب؛ میدانچی، رضوان مسعود (۱۳۹۱). شناسایی و مقایسه نظام ارزشی دانش‌آموزان و دبیران مدارس متوسطه شهر همدان، مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، بهار و تابستان ۱۳۹۱، دوره ششم، سال ۱۹-۲، شماره ۱
۲۳. شرف‌الدین، سید حسن، نقش رسانه‌های اجتماعی در انتقال ارزش‌های اجتماعی با تاکید بر رسانه ملی، معرفت سال بیست و یکم، شماره ۱۷۹، آبان ۱۳۹۱، ص ۵۷-۷۸
۲۴. شیخی، شهرزاد (۱۳۸۰). بررسی رابطه نظام ارزش‌های معلم و نظام ارزش‌های دانش‌آموزان در دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شیراز
۲۵. صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸۸). انسجام ملی و تنوع فرهنگی، تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.

۲۶. فروزنده دهکردی، لطف الله؛ ملائی، الهه (۱۳۸۸). بررسی نظام ارزشی در مدیریت اسلامی و دیگر مکاتب. راهبرد یاس، شماره ۱۷، ۱۳۸۸.
۲۷. فکوهی، ناصر (۱۳۸۳). تعارض سنت و مدرنیته در مجموعه مقالات مسائل اجتماعی ایران. تهران: نشر آگه.
۲۸. فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران (چهارچوب نظری راهنمای ساماندهی و هدایت انواع تربیت). ویرایش دهم، ۱۳۸۷. به سرپرستی حجت الاسلام دکتر علیرضا صادقزاده قمصری.
۲۹. کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ؛ ترجمه احد علیقلیان، افشین خاکباز. تهران: انتشارات طرح نو.
۳۰. کمالی، افسانه (۱۳۸۳). مسئله جوانان در مجموعه مقالات مسائل اجتماعی ایران. تهران: نشر آگه.
۳۱. کوئن، بروس (۱۳۷۸). درآمدی به مبانی جامعه شناسی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر توتیا.
۳۲. گل محمدی، احمد (۱۳۸۳). جهانی شدن، فرهنگ و هویت، تهران: نشر نی.
۳۳. گل محمدی، احمد (۱۳۸۳). جهانی شدن فرهنگ، هویت. تهران: نشر نی.
۳۴. گودرزی، سعید (۱۳۸۸). تغییر ارزش‌های جوانان و عوامل مرتبط بر آن. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۹.
۳۵. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). کارن بردسال. جامعه شناسی. مترجم: حسن چاووشیان. تهران: نشر نی.
۳۶. لطف آبادی، حسین (۱۳۸۵). آموزش شهروندی ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش‌آموزان فصلنامه نوآوریهای آموزشی، شماره ۱۷، سال پنجم، پائیز ۱۳۸۵.
۳۷. مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۱). جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران: انتشارات سمت.
۳۸. مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۶). دموکراسی و هویت ایرانی، تهران: انتشارات امیر کبیر.
۳۹. محمدی روزبهانی، کیانوش (۱۳۷۸). بررسی ارتباط هویت یابی با نظام ارزشی و رشد اخلاقی در دانشجویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید چمران اهواز.
۴۰. مردانیپور، ناصر (۱۳۸۱)، بحران هویت و انقطاع فرهنگی، پژوهشکده تحقیقات اسلامی، قم، ۱۳۸۱.
۴۱. مسعودی فر، احمد رضا (۱۳۷۲)؛ بررسی گرایش نوجوانان ۱۵-۱۸ ساله دبیرستانهای مشهد به فرهنگ بیگانه، تهران دانشگاه تربیت معلم، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۲.
۴۲. منادی، مرتضی (۱۳۸۶). اوقات فراغت و چالش‌های جهانی شدن مقایسه دو نسل. مطالعات فرهنگی و ارتباطات بهار. ۳(۸): ۱۳۱-۱۶۵.

۴۳. مندراس، هانری (۱۳۶۹). ژرژگوریچ. مبانی جامعه شناسی. تهران: انتشارات امیر کبیر.
۴۴. مور، ویلبرت ای (۱۳۸۱). تغییر اجتماعی. مترجم پرویز صالحی. انتشارات سمت.
۴۵. نسترن، شریفی (۱۳۸۵). بررسی مشکلات شخصی، تحصیلی و اجتماعی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن و رابطه آن با جنس مخالف، پیشرفت تحصیلی. پژوهش های مشاوره (تازه ها و پژوهش های مشاوره); ۵(۱۸): ۷۷-۹۶.
۴۶. نصرتی، شیما و ابوالفضل ذوالفقاری (۱۳۹۱). تاثیر میزان دینداری بر سبک زندگی جوانان تهرانی. پژوهش اجتماعی بهار ۵(۱۴): ۱۰۱-۱۱۷.
۴۷. نظری، علی اشرف، باقری، صمد (۱۳۹۱). هویت فرهنگی ایران در فرآیند جهانی شدن: ظرفیتها و چشم اندازها. مهندسی فرهنگی، نشریه علمی تخصصی شورای عالی انقلاب فرهنگی، سال ششم- شماره ۶۵ و ۶۶- خرداد و تیر ۱۳۹۱
۴۸. نوروزی، فاطمه، شکاف نسلی از لحاظ ارزش های مذهبی بین دو نسل دختران و مادران مطالعه موردی دبیرستان های شهر جهرم، پیک نور، سال هشتم، ش ۱، ص ۳۰-۴۳.
۴۹. وثوقی، منصور؛ اکبری، حسین (۱۳۸۹). روندها و عوامل موثر بر تغییر ارزش ها، یک مطالعه تطبیقی. مجله علمی-پژوهشی علوم اجتماعی، تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، پاییز و زمستان ۱۳۸۹ شماره ۴/۵۹، صص ۹۳-۱۲۸

50. Andersen(2006) Margaret. Sociology: Understanding A Diverse Society. Thomson, USA.

51. Boudon(2001), Raymond. The Origin of Values: Essays in the Sociology and Philosophy of Beliefs. Transaction press. New Jersey.

پرسشنامه

هو الحکیم

همشهری گرامی سلام! ضمن تشکر و سپاس از اینکه وقت گذاشته و ما را در انجام یک تحقیق مهم در استان خراسان شمالی یاری می‌رسانید، از حضرتعالی خواهشمندیم که پرسشنامه زیر را با دقت و صداقت تکمیل بفرمایید. این پرسشنامه بدون نام و نام خانوادگی بوده و اطلاعات آن در اختیار هیچ نهادی قرار نخواهد گرفت و تنها نتایج کلی تحقیق به مراکز علمی و ذی‌ربط اعلام خواهد شد. با سپاس و دعای خیر.

- سن:
- جنسیت: ☐ مرد ☐ زن
- وضعیت تاهل: ☐ مجرد ☐ متاهل ☐ سایر
- رشته تحصیلی: ☐ علوم انسانی ☐ فنی و مهندسی ☐ علوم پایه ☐ هنر ☐ علوم پزشکی
- میزان تحصیلات:
- وضعیت اشتغال: ☐ دانش‌آموز ☐ دانشجو ☐ دارای شغل دولتی ☐ دارای شغل آزاد ☐ بیکار
- محل سکونت: ☐ روستایی ☐ شهری

مهم: لطفاً در هر سوال تنها یک گزینه را علامت بزنید.

۱- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ کامل‌ترین نوع حجاب برای زن مسلمان ایرانی، چادر است.
- ☐ با مانتوی مناسب هم می‌توان حجاب کامل اسلامی داشت.
- ☐ پوشیدن مانتو و انداختن روسری یا شال برای داشتن حجاب کافی است.
- ☐ در ایران نیز همانند بعضی از کشورهای مسلمان چون مصر و ترکیه، نباید حجاب اجباری باشد.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

- ☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۲- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ به نظر من در این روزگار اصولاً به تقلید از یک مرجع دینی نیازی نیست.
- ☐ مرجع تقلیدی ندارم. مساله دینی خود را از کسی که در این زمینه اطلاعات بیشتری دارد می‌پرسم (مثل یک دوست، یک روحانی و ...).
- ☐ گاهی اوقات و بر حسب ضرورت به رساله یکی از مراجع تقلید یا به دفتر یا پایگاه اینترنتی آنها مراجعه می‌کنم.
- ☐ مرجع تقلید من مشخص است و از طریق رساله یا دفتر یا پایگاه اینترنتی ایشان مسائل دینی خودم را حل می‌کنم.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۳- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ چیزهایی مثل دین و پیامبر دروغ است و انسانها برای بهره‌کشی از یکدیگر این چیزها را ساخته‌اند.
- ☐ خدا هست ولی دین و نماز و روزه و اینطور چیزها دکان و دستگاه است. خدا نیازی به نماز و روزه من ندارد.
- ☐ نماز و روزه دستور خداست؛ اما به نظر من هر کس اختیار دارد که به میل خودش انجام دهد یا ندهد. اصل همان اعتقاد قلبی به خداست.
- ☐ نماز و روزه جزء واجبات دین هستند. بر اساس عقل و منطق کسی که ادعای دینداری دارد باید مقید به نماز و روزه باشد.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۴- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ زنان می‌توانند در جامعه حضور داشته و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی داشته باشند، اما روابط زن و مرد و اختلاط آنها باید با محدودیتهایی مواجه باشد.
- ☐ ایجاد محدودیت در روابط زن و مرد بیشتر باید در مورد دختران و پسران جوان و مجرد صورت گیرد. برای مردان و زنان متأهل چنین چیزی لازم نیست.
- ☐ احترام واقعی به شخصیت زن و مرد (چه متأهل و چه مجرد) این است که برای اختلاط بین آنها محدودیتی در نظر گرفته نشود.
- ☐ ایجاد محدودیت برای روابط زن و مرد نوعی توهین به آنهاست. یک زن و مرد بالغ خودشان بهتر می‌فهمند چگونه با هم ارتباط داشته باشند.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۵- نظر و رفتار شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ به نظر من موسیقی بطور کلی چندان خوب نیست و تا جایی که می‌شود بهتر است از آن پرهیز شود.
- ☐ من طرفدار موسیقی سنتی هستم؛ بویژه آنها که توسط اساتید معروفی چون شجریان، ناظری و افتخاری اجرا شده باشد.
- ☐ برای من نوع موسیقی و خواننده آن خیلی مهم نیست. به هر آهنگ و موسیقی که خوشم بیاید گوش می‌کنم.
- ☐ من به موسیقی پاپ و بویژه خوانندگان خارج کشور علاقمندم. گاهی نیز به آهنگهایی به زبان انگلیسی گوش می‌دهم.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۶- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ تحصیل علم و دانش یک ارزش و فضیلت دینی است. من بر اساس آموزه‌های دینی به تحصیلاتم ادامه دادم یا می‌دهم.
- ☐ هدف اصلی من از تحصیل این بوده است که عضو مفیدتری برای جامعه و کشورم باشم و بتوانم به مردم بیشتر خدمت کنم.
- ☐ در زمانه ما اگر فرد دانشگاه نرفته باشد، جامعه برای او ارزش زیادی قائل نیست، بنابراین داشتن مدرک دانشگاهی لازم است.
- ☐ از نظر من هدف اصلی تحصیل، داشتن شغل بهتر و کسب درآمد بالاتر است، بقیه حرفها، شعار است.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۷- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ در جامعه امروزی پول حرف اول را می‌زند. به نظر من پول به دنبال خود، رفاه، فرهنگ، و تحصیلات عالی را به همراه می‌آورد.
- ☐ پول زیاد بویژه اگر از راه نامشروع به دست آمده باشد، می‌تواند به همراه خود فساد اخلاقی، خانوادگی و دینی را به همراه داشته باشد.
- ☐ به نظر من بر اساس عقل و دین، آدمی تا زنده است و توان دارد باید در راه کسب پول حلال تلاش کند.
- ☐ همینکه آدمی آنقدر پول داشته باشد که به دیگران محتاج نباشد کافی است. پول زیاد مایه دردسر است.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۸- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که در محله معروف و باکلاس شهر واقع شده باشد.
- ☐ اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که زیبا و دارای تجهیزات مدرن باشد.
- ☐ اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که ویلایی و سنتی باشد اگرچه در منطقه متوسط شهر باشد.
- ☐ اولویت اول من در انتخاب مسکن، این است که محرم و نامحرم در آن رعایت شده باشد و همسایه‌های سالم آن باشند.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۹- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ از نظر من معیار یک شغل عالی این است که درآمد ماهیانه بالایی داشته باشد، حالا چه بساز بفروشی باشد یا بنگاه ماشین.
- ☐ از نظر من درآمد بالا کافی نیست. شغل عالی علاوه بر پول باید دارای شأن و احترام اجتماعی هم باشد: مثل استاد دانشگاه.
- ☐ از نظر من شأن و جایگاه اجتماعی شغل از همه چیز مهمتر است. مثل معلمان یا اساتید دانشگاه یا خبرنگاران.
- ☐ نوع شغل مهم نیست، من حاضر بودم رفتگر هم باشم، مهم این است که انسان نان حلال بخورد.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

- ☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۱۰- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ به حکم عقل و دین، افراد کم سن و سال و جوانتر، در هر شرایطی باید احترام افراد بزرگتر را رعایت کنند.
- ☐ من برای بزرگترها احترام خاصی قائل نیستم ولی به آنها توهین و کم محلی هم نمی‌کنم.
- ☐ به صرف اینکه کسی سنش از ما بیشتر باشد، شایسته احترام نیست. بزرگتر باید خودش احترام خودش را نگهدارد.
- ☐ زمانه تغییر کرده است، در واقع بزرگترها باید هوای جوان‌ها را داشته و شرایط آنها را درک کنند.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

- ☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۱۱- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ من اساساً به آنچه از تلویزیون و رادیوی کشور پخش می‌شود بی‌اعتماد هستم و لذا کمتر به سراغ آن می‌روم.
- ☐ آنچه از تلویزیون و رادیوی کشور پخش می‌شود بیشتر در راستای منافع یک جناح سیاسی خاص است.
- ☐ تلویزیون و رادیوی کشور ملی است. لذا من به درستی آنچه از آنها پخش می‌شود اطمینان دارم.
- ☐ معمولاً درباره آنچه از تلویزیون و رادیوی کشور می‌بینم یا می‌شنوم فکر می‌کنم و اگر درست بود می‌پذیرم.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

- ☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۱۲- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

- ☐ من اساساً در تعاملات اجتماعی به هیچ کس حتی خانواده‌ام اعتماد ندارم. در ایران همه به دنبال منافع خود هستند.
- ☐ در تعاملات اجتماعی تنها به خانواده، اقوام و دوستان و همکاران خیلی نزدیکم اعتماد دارم.
- ☐ در تعاملات اجتماعی، علاوه بر نزدیکان، به برخی از اقشار جامعه، چون فرهنگیان و اساتید دانشگاه، اعتماد دارم.
- ☐ همه مردم ایران برای من قابل اعتماد هستند مگر اینکه خلافش برای خود من ثابت شود.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۱۳- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

☐ همه حکومت‌ها، چه جمهوری اسلامی چه شاهنشاهی، به دنبال منافع خود هستند. من که به هیچ یک از دولتهای ایران اعتماد نداشته‌ام.

☐ به‌طور کلی به نظام جمهوری اسلامی می‌شود اعتماد کرد؛ ولی بعضی از دولت‌ها که تا حالا سرکار آمده‌اند قابل اعتماد نبوده و نیستند.

☐ به همه نظام جمهوری اسلامی و دولت‌های آن اعتماد کامل دارم ولی بعضی از مسئولان فاسد بوده و از بیت‌المال سرقت کرده‌اند.

☐ جمهوری اسلامی دارای بهترین و پاک‌ترین نظام و دولت است؛ اکثر اتهامات دروغ بوده و نتیجه سیاه‌نمایی دشمنان است.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۱۴- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

☐ من معمولاً رغبتی برای شرکت در هیچ یک از انتخابات، نماز جمعه‌ها یا تظاهرات ندارم.

☐ تنها در جریان انتخابات محلی همچون شورای شهر یا بعضی از تظاهرات با اشتیاق مشارکت دارم.

☐ در انتخابات مهم کشور مثل ریاست جمهوری و تظاهرات مهم و بعضی نماز جمعه‌ها شرکت می‌کنم.

☐ سعی من بر این است که در همه انتخابات، تظاهرات و یا نماز جمعه‌ها شرکت کنم.

در مورد سوال بالا، فکر می‌کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

۱۵- نظر شما به کدامیک از موارد زیر نزدیکتر است.

☐ سیاست ربطی به دین ندارد. سیاست پدر و مادر ندارد. نباید مقدسات دین اسلام را با سیاست مخلوط کرد.

☐ بستگی دارد چه کسی دین و سیاست را با هم مخلوط کند. امامان (ع) می‌توانسته‌اند این کار را انجام دهند. اما الان به صلاح نیست.

☐ در دوره ما عده‌ای خاص مثلاً فقها می‌توانند با داشتن شرایط خاص، در امور سیاسی به شیوه دینی دخالت داشته باشند.

☐ اصلاً کار دین اسلام بدون داشتن حکومت سیاسی سر و سامان نمی‌گیرد. دین و سیاست اساساً با هم مخلوط هستند.

در مورد سوال بالا، فکر می کنید کدامیک از افراد زیر بیشتر با شما هم عقیده هستند.

☐ پدر و مادر ☐ برادران و خواهران ☐ دوستان نزدیک ☐ همکاران محل کار ☐ معلمان یا استادان شما

		هیچ وقت	به ندرت	گاهی اوقات	معمو لاً	همیشه
۱۶	چقدر از برنامه های صدا و سیما استفاده می کنید؟					
۱۷	چقدر از برنامه های ماهواره ای استفاده می کنید؟					
۱۸	چقدر از اینترنت استفاده می کنید؟					
۱۹	برای دیدن برخی سایتها، چقدر از فیلتر شکن استفاده می کنید؟					
۲۰	چقدر از نرم افزارهای چت، مثل یاهو مسنجر و گوگل تاک استفاده می کنید؟					
۲۱	چقدر مجلات و نشریات را مطالعه می کنید؟					
۲۲	چقدر کتابهای غیردرسی را مطالعه می کنید؟					